

Økonomiske analyser

Nr. 8 – 1989

Gassmarked og miljø

Kvinner og trygd

Helseregnskap

Fylkenes næringsutvikling

Ny detaljomsetningsindeks

Statistisk sentralbyrå

Postboks 8131 Dep. N-0033 Oslo 1 – Tlf. (02) 41 38 20

utgis av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå og utkommer med 9 nummer i året. Innholdet omfatter løpende publisering av nasjonalregnskapstall, kvartalsvise oversikter over konjunkturutviklingen i Norge og i utlandet og artikkelstoff med samfunnsøkonomisk innhold. Første nummer hvert år inneholder Økonomisk utsyn over året som gikk. Numrene med konjunkturstoff vil også foreligge i engelsk oversettelse.

Ved gjengivelse bes kilde oppgitt (også årgang/nummer). Synspunkter i artikler med navngitt forfatter kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning. Forfatternavn bør derfor framgå ved gjengivelse av artikkelinnhold.

Redaksjon: Olav Bjerkholt, Per Richard Johansen, Olav Ljones, Svein Longva, Lorents Lorentsen.

Redaksjonssekretærer: Kirsten Hansen (artikkelstoff), Lisbeth Lerskau Hansen (konjunkturoversikter mv.).

Forsknings- avdelingen

ble opprettet i 1950 og er i dag organisert i 12 grupper delt inn i fire faglige seksjoner:

- o Forskningsavdelingens ledelse (forskningsdirektør Olav Bjerkholt, byråsjef Bente Torgersen)
 - * Mikroøkonometri (forsker John K. Dagsvik)
- o Seksjon for nasjonalregnskap (rådgiver Erling J. Fløttum)
 - * Løpende nasjonalregnskap (planlegger Tore Halvorsen)
 - * Fremkjøring og drift (førstekonsulent Randi Hallén)
 - * Utvikling og metoder (planlegger Anders Harildstad)
- o Seksjon for økonomisk forskning (forsknings sjef Svein Longva)
 - * Økonomisk analysegruppe (forsknings sjef Ådne Cappelen)
 - * Offentlig økonomi og arbeidsmarked (forsker Olav Ljones)
 - * Likevektsmodeller (forsker Erling Holmøy)
- o Seksjon for ressurs- og miljøanalyser (forsknings sjef Lorents Lorentsen)
 - * Olje- og energi (forsker Øystein Olsen)
 - * Miljøøkonomi (forsker Knut Alfsen)
 - * Miljøstatistikk (førstekonsulent Frode Brunvoll)
- o Seksjon for sosiodemografisk forskning (forsknings sjef Per Sevaldson)
 - * Demografisk analysegruppe (forsker Helge Brunborg)
 - * Regional analyse (forsker Tor Skoglund)

Økonomiske analyser

Nr. 8 – 1989

INNHOLD

	Side
Miljøkonsekvenser av en europeisk satsing på gass som brensel <i>av Knut H. Alfsen, Lorents Lorentsen og Karine Nyborg</i>	3
Trygdemeldingen og kvinnenes trygderettigheter <i>av Charlotte Koren</i>	10
Helseregnskap - Utvikling av satelittregnskap for helsetjenester <i>av Jon Ivar Røstadsand</i>	17
Fylkenes næringsutvikling <i>av Per Schanche</i>	25
Nye metoder for detaljomsetningsindeksen <i>av Leiv Solheim og Anders Harildstad</i>	32
Tabell - og diagramvedlegg	41

Statistisk sentralbyrå

Postboks 8131 Dep. N-0033 Oslo 1 – Tlf. (02) 41 38 20

Publiseringsplan for Statistisk sentralbyrås økonomiske oversikter

Rapport-type	Regnskapsgrunnlag	Publiseringstidspunkt
Økonomisk utsyn	4. kvartal (anslag)	Begynnelsen av februar
Revidert nasjonalregnskap	4. kvartal (regnskap)	Begynnelsen av mai
Konjunkturtendensene	1. kvartal	Begynnelsen av juni
Konjunkturtendensene	2. kvartal	Begynnelsen av september
Konjunkturtendensene	3. kvartal	Begynnelsen av desember

Miljøkonsekvenser av en europeisk satsing på gass som brensel

av

Knut H. Alfsen, Lorents Lorentsen og Karine Nyborg

Innledning

Det høye forbruket av fossilt brennstoff i verden i dag bidrar til alvorlige forurensningsproblemer som sur nedbør og drivhuseffekt. Det er ikke bare det totale forbruket av fossilt brennstoff, men også fordelingen på de ulike energibærerne som er avgjørende for utslippene til luft. Forskjeller i kjemisk sammensetning gjør at forbrenning av naturgass gir lavere utslipp av svovel- og karbonholdige avgasser enn bruk av olje, som igjen gir noe lavere utslipp enn bruk av kull. I tillegg kommer effekter som skyldes forskjeller i effektivitet ved forbrenning av de ulike brenslene.

I denne artikkelen skal vi se på i hvilken grad utslippene av svoveldioksid (SO₂) og karbondioksid (CO₂) i Europa kan reduseres ved en økt bruk av naturgass i stedet for olje og kull. Vi skisserer ulike alternativer for en endret sammensetning av energibruken, og ser på hvilke virkninger dette gir på utslippene. Vi har også anslått virkningene på nedfallsmønsteret av svovel over Europa.

Totalt forbruk av fossilt brennstoff (nyttiggjort energi) er hele tiden holdt konstant i beregningene. Det er bare effekten av en endring i sammensetningen av forbruket mellom de tre energibærerne olje, kull og gass som er betraktet. Overgang til vannkraft, atomkraft eller alternative energikilder i stedet for fossilt brensel er ikke vurdert.

Effekter av utslipp

Utslipp av karbondioksid kan bidra til globale klimaendringer. I denne sammenhengen er det likegyldig hvor utslippene finner sted. Enkelt sagt består drivhuseffekten i at enkelte gasser, bl.a. CO₂, reduserer jordas varmetap. Kortbølget sollys slipper inn, mens en del av den langbølgete varmestrålingen fra bakken ikke slipper ut. Konsentrasjonen av drivhusgasser i atmosfæren gir derfor en liknende effekt som et drivhus-tak. Andre viktige drivhusgasser er metan (CH₄), lystgass (N₂O), klorerte

fluorkarboner (KFK) og ozon (O₃). Vanndamp i atmosfæren spiller også en stor rolle, men regnes vanligvis ikke med blant drivhusgassene. CO₂-utslipp er i dag anslått å gi omtrent like stor drivhus-effekt som utslipp av alle de andre drivhusgassene tilsammen.

Utslipp av svoveldioksid kan føre til helseskader og økt rust og forvitring på en rekke viktige materialer (se Glomsrød og Rosland (1988) og Alfsen og Glomsrød (1988)). Disse skadene er størst nær store utslippskilder, men langtransport av svovel kan også føre til sur nedbør langt fra utslippskildene, med forsuring av jord og vann som resultat. Svovelutslipp er derfor også et internasjonalt problem. Dette er bakgrunnen for at et tyve-talls land har undertegnet en avtale om å redusere sine utslipp med 30 prosent innen 1993 med utgangspunkt i utslippene i 1980. Flere land, deriblant Norge, har erklært at de vil redusere utslippene ytterligere.

Utslipp av SO₂ og CO₂ ved forbrenning av fossile brensler kan føres tilbake til den kjemiske sammensetningen av brenselet, dvs. mengden av svovel og karbon i olje, gass og kull. (Dette til forskjell fra f. eks. utslippene av nitrogenoksider, som i stor grad avhenger av forbrenningsteknologi og temperatur.) Mens utslipp av svovel kan reduseres kraftig ved rensing, enten ved rensing av oljen eller rensing av avgasser, er det i dag ikke praktisk mulig å rense avgasser for CO₂, unntatt for store punktkilder (kaliumkarbonatrensing).

Innholdet av svovel i gass er praktisk talt null, mens det varierer innen vide grenser for olje og kull, avhengig av kvalitet. Lette oljeprodukter inneholder generelt mindre svovel enn tyngre kvaliteter. Dette innebærer at en overgang fra tunge til lettere oljekvaliteter reduserer utslippene av SO₂, mens en overgang til gass praktisk talt fjerner disse utslippene.

Utslippene av CO₂ avhenger av karboninnholdet i brenselet, brennverdi og virkningsgrad. Brennverdi er den energimengde som teoretisk finnes i brenselet, mens virkningsgraden angir hvor effek-

tivt det er praktisk mulig å utnytte energien med dagens teknologi. Generelt er karboninnholdet noe lavere og brennverdi og virkningsgrad noe høyere for gass enn for olje og kull. Overgang fra olje og kull til gass vil derfor redusere CO₂-utslippene. På samme måte gir bruk av olje generelt lavere CO₂-utslipp enn bruk av kull.

Disse forskjellene mellom brenselstyper gjør at det er rom for miljøforbedringer ved økt satsing på naturgass som brensel. I de neste to avsnittene vil vi drøfte hvor store de potensielle forbedringene er.

Virkninger på utslipp og nedfall av svovel i Europa ved overgang fra olje og kull til naturgass

Utgangspunktet for beregningen er sektorfordelte anslag for svovelutslipp i alle europeiske land i 1985. Det finnes ikke offisiell statistikk over dette. Tall for sektorfordelte utslipp i 1985 er basert på modellberegninger gjort av International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA) i Østerrike. Modellen som er brukt til dette, tar utgangspunkt i

Tabell 1. Utslipp av svoveldioksid 1985. Prosentvis endring ved overgang til gass

	Anslått nivå 1985	Alt. 1 ¹	Alt. 2 ²	Alt. 1 ¹	Alt. 2 ²
	tonn	tonn	tonn	Prosent	Prosent
Albania	112	49		-56	
Belgia	587	408		-30	
Bulgaria	1026	522		-49	
Danmark	394	187		-53	
Finland	466	422		-9	
Frankrike	2301	1759		-24	
Hellas	828	226		-73	
Irland	148	115		-22	
Italia	2988	1771		-41	
Jugoslavia	1428	630		-57	
Luxembourg	36	33		-8	
Nederland	293	188		-36	
Norge	125	124		-1	
Polen	4211	1218		-71	
Portugal	309	192		-38	
Romania	1442	641		-56	
Spania	3130	1880		-40	
Sovjet Unionen (Europeisk del) ...	18018	7501		-58	
Storbritannia	4229	1602		-62	
Sverige	434	398		-8	
Sveits	100	97		-3	
Tsjekkoslovakia ...	3080	1196		-61	
Tyrkia	1120	791		-29	
Ungarn	1528	554		-64	
Vest-Tyskland	2951	1154		-61	
Østerrike	295	225		-24	
Øst-Tyskland	4719	1442		-69	
Sum	56348	25325	4614	-55	-92

- 1) Alt. 1: Alle olje- og kullfyrte kraftverk går over til bruk av naturgass.
2) Alt. 2: All bruk av olje og kull som brensel erstattes av naturgass i alle sektorer unntatt transport.

Kilde: SSB, IIASA.

Tabell 2. Nedfall av svovel 1985. Prosentvis endring fra referansealternativet

	Anslått nedfall 1985		Endring nedfall	
	Totalt svovel-nedfall	Ukjente kilder ¹	Alt.1 ²	Alt. 2 ³
	1000 tonn	1000 tonn	Prosent	Prosent
Albania	43	11	-41	
Belgia	128	9	-36	
Bulgaria	265	26	-47	
Danmark	104	12	-50	
Finland	286	80	-28	
Frankrike	902	164	-29	
Hellas	202	30	-55	
Irland	55	23	-22	
Italia	726	90	-40	
Jugoslavia	604	81	-48	
Luxembourg	8	1	-31	
Nederland	144	12	-45	
Norge	218	107	-24	
Polen	1378	64	-64	
Portugal	88	26	-27	
Romania	571	55	-52	
Spania	665	102	-34	
Sveits	96	16	-31	
Sverige	360	111	-30	
Sovjet Unionen (Europeisk del)	4794	755	-49	
Storbritannia	718	66	-55	
Tsjekkoslovakia	775	29	-60	
Tyrkia	347	84	-29	
Ungarn	377	20	-58	
Vest-Tyskland	949	74	-52	
Østerrike	231	28	-44	
Øst-Tyskland	890	24	-65	
Sum	15918	2100	-48	-80

1) Aritmetisk middel av nedfall i 1979, 1980, 1983 og 1984. Holdt konstant i alle alternativer.

2) Alt.1: Alle olje- og kullfyrte kraftverk går over til bruk av naturgass.

3) Alt.2: All bruk av olje og kull som brensel erstattes av naturgass, unntatt i transportsektoren.

Kilder: Meteorologisk Institutt, SSB, IIASA.

statistikk for 1980 (det eneste året alle europeiske land har offentliggjort data for) og offisielle planer for energibruk og rensetiltak i perioden 1980-1985. Det er betydelig usikkerhet knyttet til disse tallene.

Vi har sett på to alternativer for skifte av brenselstype i 1985. I *alternativ 1* antas det at all bruk av olje og kull til kraftproduksjon byttes ut med natur-

gass. I *alternativ 2* antas det at all bruk av olje og kull som energibærere, utenom bruk til transport, byttes ut med naturgass. I begge alternativer forutsettes det at den totale mengden nyttiggjort energi holdes konstant.

Tabell 1 viser nasjonale utslipp av SO₂ i 1985, samt nivå og prosentvis endring av utslipp i de to

alternative beregningene. Tallene inkluderer utslipp fra industrielle prosesser som ikke er direkte knyttet til energibruk, såkalte prosessutslipp. Data-materialet for prosessutslippene er noe mangelfullt, og dette gjør resultatene i alternativ 2 misvisende for en del enkeltland. For dette alternativet er det derfor bare oppgitt totaltall i tabellene.

Tabell 2 viser nivået for beregnet svovelnedfall i de ulike landene og prosentvis endring i nedfall ved overgang til gass. Beregningene av den atmosfæriske transporten av svovel bygger på arbeid utført av Meteorologisk Institutt i Oslo i forbindelse med FN-programmet EMEP (se f.eks. Eliassen o.a. (1988)). Andelen av svovelutslipp fra land A som havner i land B er i det følgende antatt å være lik et gjennomsnitt fra årene 1979, 1980, 1983 og 1984. Resultatene vil derfor avhenge av meteorologiske forhold i disse årene. Tallene omfatter tørr- og våtavsetning av svovel.

En del av svovelnedfallet er oppgitt med ukjent kilde i materialet fra Meteorologisk Institutt. Det er vanskelig å si hvor mye dette nedfallet vil endre seg når svovelutslippene fra europeiske land reduseres. Denne delen av nedfallet er derfor holdt konstant i de to alternativene. Antakelig bidrar dette til at reduksjonen i sur nedbør er anslått for lavt i våre beregninger. For land som ligger i utkanten av Europa utgjør nedfall med ukjent kilde en stor del av totalt svovelnedfall i Meteorologisk Institutts tall.

Alternativ 2, fullstendig overgang til bruk av gass i alle sektorer unntatt transportsektoren, fører til drastiske reduksjoner i svovelutslippene i Europa. Hele 92 prosent av utslippene fjernes. (Totalreduksjonen er sannsynligvis noe høyt anslått på grunn av ufullstendige data om prosessutslipp.) Nedfallet over europeiske land reduseres med 80 prosent når bidraget fra ukjente kilder regnes med og holdes konstant. Nedfallet over Norge fra kjente utenlandske kilder vil nesten forsvinne, men nasjonale utslipp fra industrielle prosesser og transport vil fremdeles bidra til endel svovelnedfall her i landet. Merk likevel at beregningene er basert på SO₂-utslipp i 1985, og norske prosessutslipp er redusert siden dette tidspunktet.

Selv om bare olje og kull i kraftproduksjon blir byttet ut med gass (alternativ 1), vil samlede utslipp og nedfall i Europa reduseres betydelig, henholdsvis med 55 og 48 prosent. Reduksjonen er stor fordi store deler av Europas kraftproduksjon er basert på kull med høyt svovelinnhold. Det årlige svovelnedfallet over Norge reduseres med 25 prosent.

Norge, Finland og Sverige reduserer sine utslipp relativt lite i begge alternativene, noe som skyldes at disse landene har en stor andel vannkraft eller kjernekraft, og har store prosessutslipp av SO₂. Prosessutslippene påvirkes ikke av en overgang til gass. Luxembourg og Sveits har små relative utslippsreduksjoner i alternativ 1 fordi en stor andel

av deres svovelutslipp kommer fra industrisektoren.

Blant land med relativt store utslippsreduksjoner finner vi Øst- og Vest-Tyskland, Hellas, Polen, Storbritannia, Tsjekkoslovakia og Ungarn. Alle disse landene hadde i 1985 en kraftproduksjon som i stor grad var basert på forbrenning av kull. Disse landene har også store reduksjoner i nedfall av svovel.

Ut fra IIASAs utslippstall og transportberegningene fra Meteorologisk Institutt har vi anslått at under en femtedel av nedfallet over Norge med identifisert kilde kom fra Norge selv i 1985. Til sammenlikning hadde både Danmark, Polen og Vest-Tyskland selv sluppet ut omtrent halvparten av svovelet de mottok, hvis vi ser bort fra nedfall med ukjent kilde. Norge er altså i stor grad avhengig av at andre land reduserer sine SO₂-utslipp for at vi skal få bukt med miljøskadene som forårsakes av svovelnedfallet.

Mulige reduksjoner i utslipp av CO₂ ved overgang fra olje og kull til naturgass

Beregningene av utslipp av CO₂ er begrenset til de europeiske OECD-landene og Jugoslavia, og er basert på energibalanser publisert av OECD/IEA for året 1985. Bare CO₂-utslipp fra forbrenning av olje, gass og kull er med. (Slike utslipp utgjorde i 1980 på verdensbasis omtrent 70 prosent av CO₂-utslippene fra menneskelig virksomhet, se Halvorsen m. fl. (1989).) Utslipp fra utenriks sjøfart er holdt utenfor.

Vi har i denne omgang ikke forsøkt å beregne virkningene av en overgang til gass i transport-

Tabell 3. Utslipp av karbondioksid fra forbrenning av fossile brenslere i europeiske OECD-land¹ i 1985. Reduksjon i utslipp ved overgang fra olje og kull til bruk av gass

	Nivå 1985	Reduksjon i utslipp
	Mill. tonn	Prosent
Kraftproduksjon .	950	49
Industri	666	29
Transport ²	695	-
Andre sektorer ..	750	25
I alt	3061	28

1) Inkludert Jugoslavia.

2) Ingen substitusjon

Kilder: OECD, SSB.

Tabell 4. Utslipp av karbondioksid fra forbrenning av fossile brensler i europeiske OECD-land i 1985¹. Endring når olje og kull erstattes av naturgass i alle sektorer utenom transport

	Utslipp	Reduksjon	Endring	Utslipp per capita	Reduksjon per capita
	Mill. tonn	Mill. tonn	Prosent	Tonn	Tonn
Belgia	100	28	-28	10,1	2,8
Danmark	66	24	-36	12,9	4,7
Finland	45	13	-30	9,1	2,7
Frankrike	374	83	-22	6,8	1,5
Hellas	60	20	-33	6,0	2,0
Irland	23	5	-23	6,5	1,5
Island	2	0,2	-12	8,0	1,0
Italia	343	73	-21	6,0	1,3
Jugoslavia	112	45	-40	4,9	1,9
Luxembourg	10	4	-34	28,2	9,5
Nederland	146	19	-13	10,1	1,3
Norge	25	5	-19	5,9	1,1
Portugal	25	5	-22	2,5	0,5
Spania	182	55	-30	4,7	1,4
Storbritannia.....	562	169	-30	9,9	3,0
Sveits	43	7	-17	6,8	1,2
Sverige	60	14	-23	7,2	1,7
Tyrkia	96	33	-35	1,9	0,7
Vest-Tyskland	734	237	-32	12,0	3,9
Østerrike	53	13	-25	7,0	1,7
OECD Europa	3061	853	-28	7,2	2,0

1) Eksklusiv utenriks sjøfart.

Kilder: OECD, SSB.

sektoren. I praksis vil bruk av gass i stedet for olje være mulig også i deler av denne sektoren. Det er vanskelig å anslå hvor store utslippsreduksjoner dette kan gi ut fra materialet som har vært tilgjengelig for denne analysen. Nettovirkningen for drivhuseffekten er også uklar, fordi naturgass (metan) er en drivhusgass i seg selv. Lekkasje av metan under distribusjon og bruk i mange små enheter kan derfor oppveie de positive effektene av reduserte CO₂-utslipp.

Tabell 3 viser sektorfordelte utslipp av CO₂ i 1985, og prosentvis reduksjon ved overgang til bruk av gass i alle sektorer utenom transport. Tabell 4 viser utslipp etter land totalt og pr. capita, samt effekten på nasjonale utslipp av en overgang til gass i alle sektorer utenom transport.

En omlegging til gass i alle sektorer utenom transport gir en samlet reduksjon av CO₂-utslipp fra forbrenning av fossile brensler på 28 prosent i de europeiske OECD-landene og Jugoslavia.

Virkingen av en overgang til gass er særlig stor innen kraftproduksjon. I denne sektoren ble det i 1985 brukt store mengder kull, som gir høye CO₂-utslipp, men lite gass. Potensialet for endringer er derfor stort. I tillegg har vi antatt en noe høyere virkningsgrad (mer effektiv brenselsbruk) for gass i kraftproduksjon enn for kull og olje.

Framtidige utslipp av CO₂

OECD/IEA har presentert relativt detaljerte energiframskrivninger for perioden fram mot 1995 for de fleste medlemslandene. Framskrivningene bygger tildels på offisielle målsettinger for det enkelte land, og representerer derfor ikke nødvendigvis et realistisk helhetsbilde av energibruk i denne delen av Europa. For OECD-land som ikke er medlemmer av IEA er energiframskrivninger hentet fra FN-organisasjonen ECE (Economic Commission for Europe).

Tabell 5. Prosent endring i CO₂-utslipp fra europeiske OECD-land¹ fra 1985 til 1995

	Andel overgang til gass			
	0	0,1	0,5	1,0
Kraftpro- duksjon	+30	+24	-3	-36
Industri ² . . .	+12	+9	-5	-21
Transport ² . .	+15	+15	+15	+15
Andre sektorer . . .	-6	-9	-17	-28
I alt	+14	+11	-3	-19

1) Inkludert Jugoslavia.

2) Ingen substitusjon.

Kilder: OECD, ECE, SSB.

Ut fra disse framskrivningene har vi beregnet utviklingen i utslipp av CO₂ fram mot 1995 (referansealternativet). Det er antatt uendret energieffektivitet i perioden. Videre er det beregnet hvor store utslippene kan ventes å bli i 1995 dersom 10 prosent, 50 prosent eller 100 prosent av alt olje- og kullforbruk erstattes av gass, mens total mengde nyttiggjort energi holdes på samme nivå som i referansealternativet. I transportsektoren er det antatt at det ikke skjer noen overgang til gass. Resultatene er gjengitt i tabell 5.

Beregningene viser at uten økt satsing på naturgass kan CO₂-utslipp fra forbrenning av fossile brenslere i europeiske OECD-land forventes å øke med 14 prosent i perioden 1985-1995. Veksten i utslippene skyldes først og fremst økt energiforbruk, men kan også i noen grad tilskrives en forventet overgang fra olje til mer karbonholdig kull i framskrivningene fra IEA og ECE. Utslipp fra forbrenning av kull er i perioden forventet å øke med 30 prosent, utslipp fra forbrenning av olje holder seg uendret, mens utslippene fra gassforbrenning øker med 17 prosent.

CO₂-utslipp fra kraftproduksjon er beregnet å øke med rundt 30 prosent. Fra industri- og transportsektorene anslås en økning på 12-15 prosent, mens utslippene fra andre sektorer er beregnet å avta med om lag 6 prosent.

Tyrkia, Portugal og Jugoslavia er beregnet å få den største relative veksten i CO₂-utslipp (55-130 prosent over perioden 1985-1995). Dette er land som i dag har lave CO₂-utslipp målt pr. innbygger, men som ifølge IEA og ECE alle venter å øke sitt forbruk av fossile brenslere med over 50 prosent innen 1995.

Den største absolutte økningen i CO₂-utslipp fra 1985 til 1995 finner sted i Tyrkia, Storbritannia, Ju-

goslavia og Italia (mellom 60 og 125 millioner tonn CO₂ pr. år i hvert av landene). Felles for disse landene er at de alle, ifølge IEA og ECE-framskrivningene, planlegger en sterkere satsing på kullbasert elektrisitetsproduksjon. Det eneste landet som kan forvente en nedgang i CO₂-utslippene er Frankrike (-24 prosent fra 1985 til 1995). Dette henger sammen med utbygging av kjernekraft, som gjør det mulig å redusere den kullbaserte elektrisitetsproduksjonen med over 50 prosent i beregningsperioden.

Tabell 5 viser at en overgang fra bruk av olje og kull til gass i alle sektorer utenom transport vil kunne snu en forventet vekst i utslipp av CO₂ på i alt 14 prosent til en betydelig reduksjon på nesten 20 prosent. En stabilisering av CO₂-utslippene på 1985-nivå vil kunne oppnås dersom omtrent halvparten av den anslåtte bruken av olje og kull utenom transportsektoren erstattes med bruk av gass.

En total omlegging fra olje- og kullbasert elektrisitetsproduksjon til produksjon basert på gass vil alene kunne redusere CO₂-utslippene med 7 prosent fra 1985 til 1995. Distribusjonskostnadene for gass er mindre for store enheter som kraftstasjoner, enn for små og mer spredte brukere, noe som kan gjøre overgang til gass enklere for kraftsektoren. En markert overgang fra kull til gass vil imidlertid kreve en endring av lovverket i EF-landene, der bruk av gass til kraftproduksjon er underlagt restriksjoner.

Konklusjon

En sterkere satsing på bruk av naturgass som brensel i Europa er av interesse for Norge av flere grunner:

- Norge har store gass-reserver
- Overgang fra bruk av olje og kull til bruk av gass vil gi drastiske reduksjoner i europeiske svovelutslipp, og dermed langt på vei fjerne problemene Norge har med langtransportert svovelnedfall
- En overgang til gass kan også gi en betydelig reduksjon i de samlede CO₂-utslippene i Europa.

Også forbrenning av gass har imidlertid negative miljøkonsekvenser. Utslippene av CO₂ er store, selv om de er lavere enn for olje og kull. Produksjon, distribusjon og bruk av naturgass vil uvilkarlig medføre lekkasje av bl.a. metan (CH₄), som også er en drivhusgass. For store lekkasjer av metan vil derfor kunne oppveie den positive effekten av at CO₂-utslippene reduseres ved en overgang til gass. Bruk av gass i stedet for olje og kull kan dessuten ikke forventes å gi noen reduksjon av betydning i utslippene av nitrogenoksider, slik at dette fortsatt vil representere et stort miljøproblem (som imidlertid kan reduseres ved rensiltak).

Danmark, Storbritannia og Vest-Tyskland er blant de mulige markedene for økt framtidig salg av norsk gass. Disse landene bidrar til alvorlige miljøskader i Norge via sur nedbør, og en overgang til gass vil gjøre dette problemet vesentlig mindre. De samme landene vil få store reduksjoner av CO₂-utslipp pr. innbygger ved en omlegging til gass. Dette kan tale for at internasjonale miljøproblemer bør tas hensyn til når det forhandles om salg av norsk gass til utlandet. På hvilken måte miljøhensyn bør komme inn i gassforhandlingene er likevel et spørsmål som krever nærmere vurdering. For naturmiljøet er det ikke økt bruk av gass, men redusert forbrenning av olje og kull som er av interesse. Forsøk på å forsere en overgang til gass ved å selge gassen til lavere priser enn en ellers ville gjort, kan i siste instans føre til en økning i det totale energiforbruket i kjøperlandene på en slik måte at forurensningssituasjonen sett under ett blir forverret.

Vi har i denne artikkelen ikke gått nærmere inn på realismen i en storstilt overgang til gass. For de fleste aktuelle anvendelser er det i dag teknisk mulig å bruke gass som brensel. Dette er derfor i stor grad et spørsmål om kostnader, og om tid til endring av kapitalutstyr, bygging av rørledninger mv. Disse kostnadene må imidlertid sammenliknes med miljøkostnadene ved en fortsatt bruk av olje og kull, og kostnadene ved rensing (SO₂) i stedet for skifte av energibærer.

Transportsektoren er holdt utenfor beregningene i denne artikkelen. Det bør allikevel påpekes at det er sterke grunner for at bruk av fossile brensler, inkludert gass, bør reserveres nettopp denne sektoren. I de fleste andre anvendelser finnes alternative energibærere som relativt lett kan erstatte bruk av fossile brensler. For transport derimot synes det vanskeligere å finne akseptable erstatninger. I den grad det er nødvendig å husholdere med bruken av fossile brensler kan det derfor kanskje være grunn til å reservere dem nettopp for transportformål.

Overgang til gass vil være en midlertidig løsning på CO₂-problemet. På lang sikt trengs utvikling av ren, transportabel energi for at miljøproblemene skal kunne løses.

Referanser

Alcamo, J., et al. (1986): Integrated analysis of acidification in Europe. Research Report 2/86, IIASA, Laxenburg.

Alfsen, K. og S. Glomsrød (1988): Ikke bare fisk som dør. Samfunnsspeilet 3/1988. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Glomsrød, S. og A. Rosland (1988): Luftforurensning og materialskader: Samfunnsøkonomiske kostnader. Rapporter 88/33. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Eliassen, Hov, Iversen, Saltbones, Simpson (1988): Estimates of Airborne Transboundary Transport of Sulphur and Nitrogen over Europe. EMEP/MSC-W Report 1/88. Norsk Meteorologisk Institutt, Oslo.

Halvorsen, B., S. Kverndokk og A. Torvanger (1989): Global, Regional and National Carbon Dioxide Emissions 1949-86. Documentation of a LOTUS Database. Working Paper, Senter for anvendt forskning, Oslo.

Naturressurser og miljø 1988 (1989): Rapporter 89/1, Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Nyborg, K. (1987): Økonomisk aktivitet og utslipp i Europa. Interne notater 87/37, Statistisk sentralbyrå, Oslo.

OECD/IEA (1988): Energy Balances of OECD Countries 1985/86. Paris.

OECD/IEA (1988): Energy Policies and Programmes of IEA Countries. 1987 Review. Paris.

UN/ECE (1988): National and Regional Energy Balances for Europe and North America. Geneve.

Trygdemeldingen og kvinnes trygderettigheter

Av

Charlotte Koren

Problemstilling og hovedkonklusjon

I denne artikkelen skal vi se på de forskjellene som er mellom kvinners og menns arbeid og inntekter, og hvordan dette gjenspeiles i folketrygdens ytelser. Vi skal videre se nærmere på enkelte forslag i Trygdemeldingen (St.meld. nr. 12 (1988-89): Folketrygdens økonomi og pensjonssystem) med sikte på å bedre kvinnes trygderettigheter.

Enkelte av folketrygdens ytelser, som grunnpensjonene, gis alle pensjonister uavhengig av tidligere inntektsforhold. Andre, som tilleggspensjonene, opptjenes og utmåles i forhold til arbeidsinntekt. Fordi kvinner og menn har ulikt arbeids- og inntektsmønster, mottar menn høyere pensjoner enn kvinner. Blant f.eks. alderspensjonister 67-69 år, har gjennomsnittsmannen en pensjon som er ca 40 prosent høyere enn gjennomsnittskvinnens. Dette er bakgrunnen for at det i Trygdemeldingen foreslås innført "omsorgspoeng" - pensjonspoeng opptjent ved omsorgsarbeid i hjemmet.

Dette blir trolig en ganske billig reform for folketrygden. Det er nemlig bare fremtidens hjemmearbeidende mødre og fedre som vil få tjene opp omsorgspoeng, og allerede i dag er det et mindretall av småbarnsforeldrene som er helt uten inntekt.

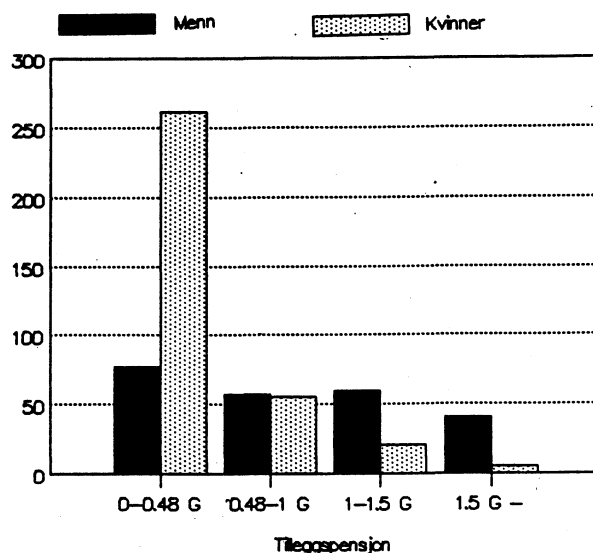
I hvilken grad omsorgspoengene vil øke pensjonen for den enkelte kvinne, ser vi først når regelen sees i samspill med andre regler i folketrygden, særlig besteårsregelen og regler for avkorting av særtillegget. "Verdien" av omsorgspoengene vil være helt avhengig av inntektsprofilen de årene kvinnene ikke har omsorgsoppgaver, og i hvilken grad hun også har noe inntektsgivende arbeid i omsorgsårene. For dem som veksler mellom heltid og deltid i inntektsgivende arbeid, vil poengene være uten betydning. Det samme gjelder kvinner som ikke har annet arbeid i det hele tatt. De som tjener på ordningen, er kvinner som velger å være hjemme i omsorgsårene, men som har en yrkeskarriere utenom denne tiden. For disse kvinnene gjelder at jo større inntekten er utenfor hjemmet, desto større pensjonsøkning vil omsorgspoengene gi dem. Om omsorgspoengene reduserer ulikheten i pensjoner mellom kvinner og menn, kan de øke ulikheten kvinner i mellom.

Kvinner har lavere pensjoner enn menn

Kvinnelige alders- og uførepensjonister mottar i dag vesentlig lavere årlige pensjoner enn menn. Figur 1 viser alderspensjonistene i 1987 etter kjønn og størrelsen på tilleggspensjonen. Den første søylegruppen i figuren, pensjonister med tilleggspensjon fra 0 til omkring 0,5 * grunnbeløpet, utgjør minstepensjonistene. I 1987 var 79 prosent av kvinnene minstepensjonister, mot 36 prosent av mennene. I hvert nye kull som når pensjonsalder, blir for tiden ca 60 prosent av kvinnene minstepensjonister. 77 prosent av minstepensjonistene er kvinner, og denne andelen er stigende. I hvert nytt kull som når pensjonsalder, utgjør kvinnene for tiden henimot 90 prosent av minstepensjonistene.

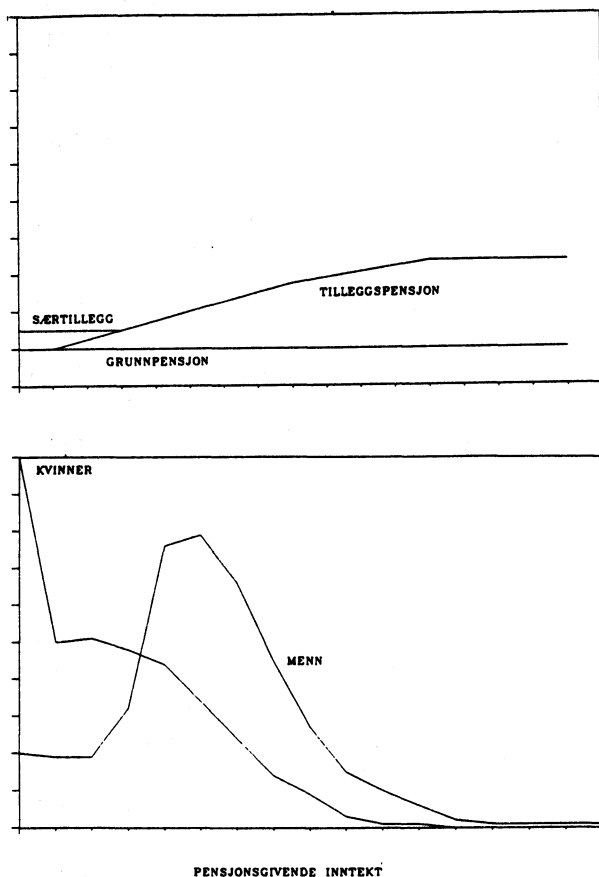
Grunnen til at kvinners pensjoner er lavere enn menns, er at tilleggspensjonen opptjenes og beregnes etter arbeidsinntekt i yrkesaktiv alder. Siden kvinner har hatt, og fortsatt har, lavere yrkesdelaktelse og lavere arbeidsinntekter enn menn, følger at pensjonene også blir lavere.

FIGUR 1. ALDERSPENSJONISTER ETTER TILLEGGS-
 PENSJON MÅLT I ANTALL. GRUNNBELØP, G.
 1987 Personer i 1000.

Kilde: Rikstrygdeverkets Statistisk årbok 1987

FIGUR 2. PENSJONSFORMELEN OG FORDELINGEN AV PENSJONSGIVENDE INNTEKT

Kilde: Folketrygdloven og skattestatistikk.

I figur 2 er skissert sammenhengen mellom pensjonsgivende inntekt i yrkesaktiv alder og årlig alderspensjon. Det er forutsatt full opptjening og konstant pensjonsgivende inntekt (målt i grunnbeløp) over hele livsløpet. Grunnpensjonen gis uavhengig av tidligere inntekt. De som har hatt årlige inntekter høyere enn folketrygdens grunnbeløp G - G er for tiden 32 700 kroner - tjener opp tilleggspensjon som øker med økende inntekt til et tak ved $12 * G$. For dem som har lav eller ingen tilleggspensjon, gis et sært tillegg. Minstepensjonen består dermed av grunnpensjon og sært tillegg. Sært tillegg avkortes krone mot krone når tilleggspensjonen øker. Pensjonister med tilleggspensjon lavere enn sært tillegg vil ikke få høyere pensjon enn minstepensjonen pga avkorting av sært tillegg.

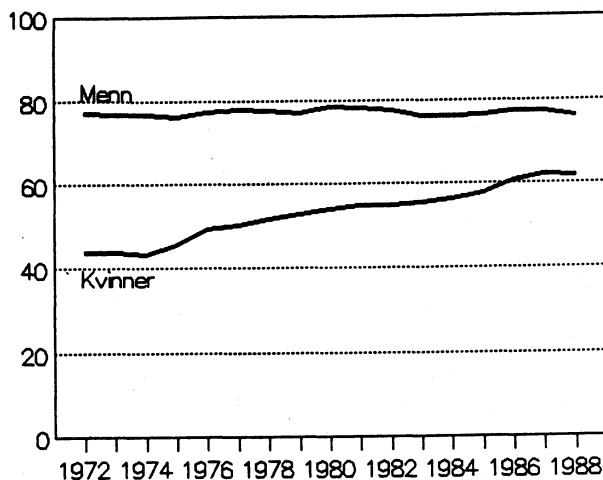
I samme målestokk er fordelingen av pensjonsgivende inntekt for kvinner og menn skissert. En typisk kvinneinntekt ligger i det inntektsintervallet der den tilsvarende tilleggspensjonen er mindre enn sært tillegg, mens en typisk mannsinntekt ligger i området hvor samlet pensjon varierer med pensjonsgivende inntekt. Skissen er en forenkling, og bare ment som en illustrasjon.

Yrkesdeltakelse

Etter at folketrygden ble innført, har det vært en sterk økning i kvinners yrkesdeltakelse og arbeidsinntekter.

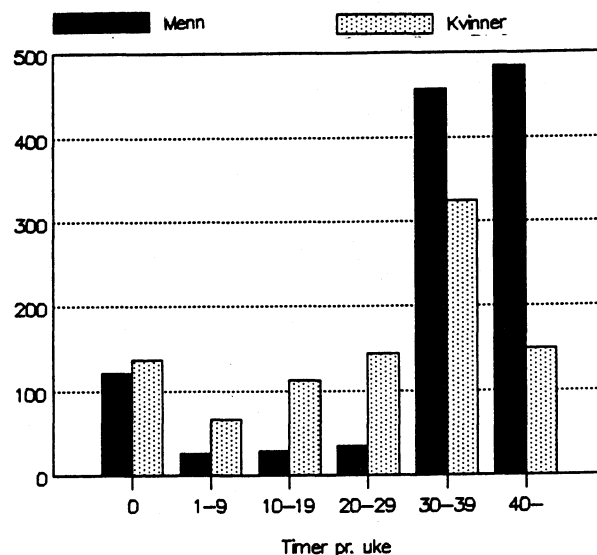
Figur 3 viser at kvinnenes yrkesdeltakelse nærmer seg menns. "Sysselsatt" i denne statistikken betyr imidlertid bare at man har en ukentlig arbeidstid på minst *en* time. En stor andel av kvinnene har deltidsarbeid. Figur 4 viser sysselsatte etter ukentlig arbeidstid i 1987. Mens de fleste menn arbeider full dag, har kvinner deltid av ulik lengde.

FIGUR 3. SYSSELSATTE I PROSENT AV PERSONER I ALT 16-74 år. Kvinner og menn.

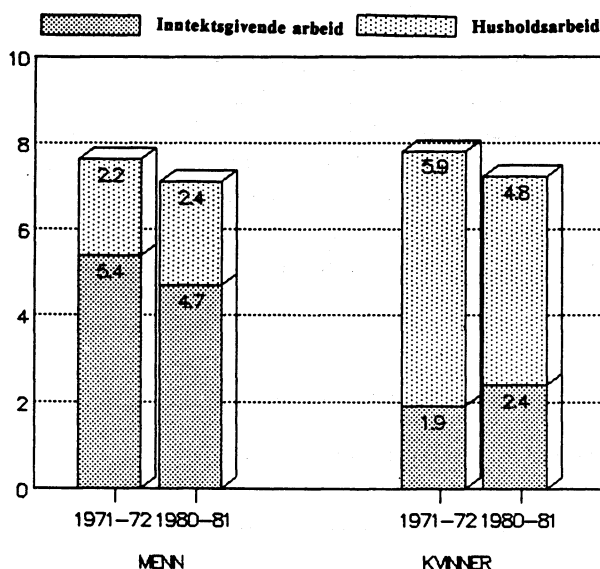
Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk

FIGUR 4. SYSSELSATTE ETTER ARBEIDSTID Gjennomsnitt for 1988. personer i 1000.

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk

FIGUR 5. TID BRUKT TIL ARBEID
Timer pr. dag, 1971-1972 til 1980-1981

Kilde: Tidsnytningsundersøkelsen.

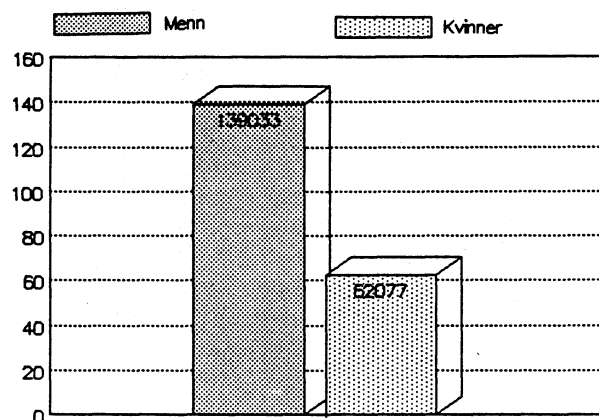
Husholdsarbeid

Men ser vi på den samlede arbeidsinnsats, er ikke forskjellen så stor mellom kvinner og menn. Både kvinner og menn arbeider ubetalt i eget hjem. Tidsnytningsundersøkelsene gir oss data om omfanget av husholdsarbeidet, slik at vi kan lage et samlet mål for arbeidstid definert som tid brukt til inntektsgivende arbeid og husholdsarbeid.

Når vi ser på omfanget av inntektsgivende arbeid og husholdsarbeid under ett i begynnelsen og slutten av 70 - årene, legger vi merke til følgende:

- kvinner har alt i alt litt lengre arbeidsdag enn menn
- kvinner har lengre arbeidstid hjemme enn ute

FIGUR 6. ARBEIDSINNTEKT I 1000 KR.
Gjennomsnitt for alle kvinner og menn over 17 år, 1987

Kilde: Inntektsstatistikk

- utviklingen i 70-årene har gått i retning av kortere samlet arbeidsdag
- det har vært en markert reduksjon i husholdsarbeid blant kvinner, og en svak øking for menn
- kvinnene har økt sitt arbeid ute, menn har redusert sitt
- fremdeles har menn lengre arbeidsdag ute enn hva kvinner har

Inntekter

Samlet inntekt består av arbeidsinntekt (lønn og næringsinntekt), overføringer (pensjoner o.l.), og kapitalinntekter. Det er arbeidsinntekten som gir grunnlag for opptjening av tilleggspensjon. I følge inntektsundersøkelsen 1987 har menn i gjennomsnitt arbeidsinntekter som ligger 124 prosent over kvinnenes inntekter, se figur 6.

Folketrygden

Flere av folketrygdens ytelser gis uavhengig av tilknytning til arbeidslivet. Andre trygderettigheter er avhengig av at man har, eller har hatt, inntektsgivende arbeid. Størrelsen på disse ytelsene beregnes ofte i forhold til tidligere arbeidsinntekt. Pensjonene i folketrygden er bygget opp av to elementer: en grunnpensjon som alle har rett til uansett inntekt, og en tilleggspensjon opparbeidet gjennom tidligere arbeidsinntekt. Grunnpensjonen skal sikre en rimelig minstestandard for alle pensjonister, mens tilleggspensjonen skal sikre et pensjonsnivå som står i forhold til tidligere tilvendt inntekt.

Eksempler på ytelser som tilstås og beregnes uavhengig av tidligere arbeidsinntekt, er:

- Alderspensjon: grunnpensjon og sært tillegg
- Uførepensjon: grunnpensjon og sært tillegg (men uførevurderingen kan bli forskjellig for yrkesaktive og husmødre)
- Etterlattepensjon: grunnpensjon og sært tillegg
- Overgangsstønad
- Fødselspenger for hjemmearbeidende
- Grunnstønad og hjelpestønad for hjelpetrequende barn

Eksempler på ytelser som tilstås kun yrkesaktive eller som beregnes i forhold til tidligere arbeidsinntekt, er:

- Alderspensjon: tilleggspensjon
- Uførepensjon: tilleggspensjon
- Etterlattepensjon: tilleggspensjon (også avhengig av ektefelles arbeidsinntekt)
- Sykepenger
- Fødselspenger for yrkesaktive
- Arbeidsledighetstrygd
- Hjelpestønad for andre enn barn

Kvinner og menn uten arbeidsinntekt faller utenom de inntektsavhengige ytelsene. Så lenge de fleste gifte kvinner arbeidet på heltid innenfor husholdningen var det visse uformelle ordninger som

(mer eller mindre godt) tok vare på gamle, syke og uføre innen familien. Ved husmorens egen sykdom var det ofte et nettverk av søstre, naboer og tjenestefølgere som kunne overta hennes arbeid.

Ved overgang til full pengeusholdning, er inntektssikringen ved sykdom, uførhet, arbeidsledighet og alder endret til kontantstønader. For dem som ikke har inntektsgivende arbeid, men arbeider ulønnet i hjemmet, finnes ingen egne stønadsrettigheter avledet av dette arbeidet. Det er bare når de mister sin (penge-)forsørger, eller står uten forsørger, at folketrygden har ytelser som overgangsstønad og etterlattepensjoner. Det er ingen inntektssikring ved sykdom eller arbeidsledighet, og ingen mulighet til poengopptjening. Samtidig er det sikkerhetsnettet som eksisterte i familien og nærmiljøet, redusert fordi de fleste kvinner er i inntektsgivende arbeid.

Likestilling

Likestilling mellom kjønnene er offisielt et høyt prioritert mål i samfunnet vårt. Dette omfatter også rettferdig fordeling av de økonomiske ressursene mellom de to kjønn. Hvis menn og kvinner hadde samme yrkesdeltakelse, samme arbeidstid og samme lønnsnivå, ville de ha likt inntektsnivå og få like store pensjoner fra folketrygden. Det har de ikke i dag. Det er i dag også store forskjeller mellom grupper av kvinner, mellom dem som er heltids utarbeidende og dem som i større grad er hjemmearbeidende.

Det er rimelig å anta at gifte kvinners yrkesdeltakelse fortsatt vil øke. Likevel er det grunn til fortsatt å regne med stor forskjell på kvinners og menns inntekter. Kvinner vil trolig fortsatt i lang tid fremover bruke en større del av livet sitt til omsorgsarbeid i familien enn hva menn gjør. Med det trygdesystemet vi nå har, vil menn da alltid få høyere pensjoner enn kvinner. Dette er utgangspunktet for enkelte av Trygdemeldingens forslag til endringer i trygdesystemet.

Individ - familie

Før vi ser nærmere på forslagene, skal vi diskutere forholdet mellom økonomisk uavhengighet og husholdningenes økonomi. Økonomisk uavhengighet er et gode. Gifte kvinner som bare arbeider i hjemmet er avhengige av økonomisk forsørgelse fra ektemannen. Det er et mål for likestillingsarbeidet at kvinner skal ha "egne penger" og ikke være avhengige av ektefellens inntekt. Dette vil man bl.a. oppnå ved at kvinner tar inntektsgivende arbeid.

Men det er tvilsomt om individer som bor sammen i felles husholdning kan sies å være økonomisk uavhengige av hverandre, selv om de har hver sin arbeidsinntekt. I de fleste familier deler man på de felles ressurser - alle familiemedlemmer vil ha

omtrent samme boligstandard, matseddel, ferier etc. Hvert familiemedlems økonomiske standard vil også være avhengig av om det er flere i familien å dele utgifter med.

Bør fordelingspolitikken ta sikte på utjevning mellom individer eller familier? Å oppnå både likestillingsmål og "rettferdig" fordeling mellom ulike familier står i konflikt. Dette er kanskje grunnen til at de ulike fordelingspolitiske virkemidlene, deriblant stønader fra folketrygden, dels er individrettet, dels familierettet.

Alle folketrygdens ytelser fastsettes for individer. Likevel er størrelsen på ytelsene iblant avhengig, iblant uavhengig av familietilknytning og andre familiemedlemmers inntektsnivå. Grunnpensjon og sært tillegg er individuelle ytelser som er behovsprøvet mot ektefellens pensjon, i det disse ytelsene gis etter lavere satser for pensjonister gift med pensjonist. Men de er ikke behovsprøvet mot ektefellens arbeidsinntekt. Det er derimot forsørgingstillegget. Overgangsstønad/etterlattepensjon er avhengig av at det *ikke* finnes noen ektefelle. I skattesystemet vil noen ektepar skatlegges særskilt, noen felles, avhengig av inntekt. Dette skyldes at man dels ser på fordelingen mellom familier, dels vil oppnå likestilling ved å behandle hver ektefelle individuelt.

Dilemmaet mellom likestilling og felles økonomi i familier blir et viktig tema når man skal vurdere Trygdemeldingens forslag til å gjøre folketrygden bedre for kvinnene. I meldingen slås det fast flere steder at et hovedprinsipp i folketrygden er *individuell opptjente rettigheter*. Dette betyr at rettighetene ikke skal være avledet av evt. ektefelles økonomi. Men det anføres (s. 232) "En fullstendig rendyrking av prinsippet om individuelle ytelser forutsetter imidlertid et samfunn der menn og kvinner er likestilt i utgangspunktet, dvs. et samfunn med lik deling av arbeidsoppgaver og like muligheter for kvinner og menn på arbeidsmarkedet. Et slikt samfunn har vi ikke i dag."

Et annet aspekt ved likestilling og individbaserte rettigheter, er at ytelsene må gjøres så store at det er mulig å leve økonomisk uavhengig for stønads-mottakerne. Ytelsene skal ikke være så snau at en er avhengig av andres inntekter. I meldingen kommer dette til uttrykk f.eks. slik: (s.70) "Trygdesystemet bør i større grad utformes slik at den enkelte stønadsordning gir tilstrekkelig ytelser på individuelt grunnlag. Dette innebærer en større faktisk likestilling i trygden. Et vilkår for at dette mål skal nås, er at det i større grad tas hensyn til de forskjeller som fremdeles eksisterer mellom kvinners og menns livs- og arbeidsmønster, f. eks. når det gjelder omsorgsoppgaver. Det er derfor behov for å kompensere for det tap av pensjonsopptjening som mange - særlig kvinner - får som følge av perioder med ulønnet omsorgsarbeid på heltid eller deltid."

Trygdemeldingens forslag

De klare uttalelsene i Trygdemeldingen om en mer individbasert trygd har slått lite gjennom i forslagene. Dette skyldes at omlegging til rene individbaserte ordninger vil få uakseptable fordelings-effekter. Eksempel på mer individuelle ordninger som avvises er:

- Det antydes at etterlattepensjonen burde fjernes. Den er jo nettopp postludiet til et livslangt økonomisk avhengighetsforhold til en forsørgende ektefelle. Forslaget avvises av hensyn til enkenes økonomi.
- Meldingen går inn for å styrke ytelsene til pensjonister som forsørger ektefelle. Det begrunnes utelukkende av fordelingshensyn - denne gruppen har de laveste pensjoner pr. forbruksenhet av alle pensjonistgrupper.
- Meldingen strever med problemer omkring pensjonsstørrelse for samboende kontra gifte. Samboende får individuelle pensjoner, men har de samme fordeler med kostnadsdeling som ektepar og andre som deler bolig. Ingen endringer foreslås.

Individtankegangen har slått igjennom på ett punkt. Det har tidligere vært fremmet forslag om å behovsprøve gifte pensjonisters særtilllegg mot ektefelles inntekt/pensjon. Dette forslaget avvises i Trygdemeldingen, fordi det strider mot prinsippet om individuelle ytelser.

Omsorgspoeng

På ett område har imidlertid meldingen et virkelig nytt forslag. Det er forslaget om poengopptjening for personer som gjør omsorgsarbeid i hjemmet. Forslaget går ut på å gi inntil 3 pensjonspoeng i året for ulønnet omsorg for barn under 7 år.

I meldingen diskuteres to-tre prinsipper for poengopptjening ved omsorgsarbeid. Det ene er *erstatningsprinsippet*. Pensjonspoengene skal erstatte tapt poengopptjening de årene kvinnen er forhindret fra å ta inntektsgivende arbeid. I følge dette prinsippet bør antall poeng opptjent hvert år med omsorgsarbeid beregnes etter det inntektsnivået kvinnen kunne oppnå ute. Omsorgspoengene vil da ikke ha noen sammenheng med verdien av arbeidet hjemme.

Det andre prinsippet, *belønningsprinsippet*, tar utgangspunkt i hjemmearbeidet. Etter dette prinsippet skal det gis poeng i forhold til innsatsen i hjemmet.

Det er noe uklart hvilket prinsipp regjeringen går inn for i Trygdemeldingen. Formuleringen ".... inntil 3 pensjonspoeng som *kompensasjon* for manglende pensjonsopptjening pga ulønnet omsorg for barn under 7 år." (vår utheving) tyder på at det er erstatning man har i tankene. På den annen side synes det som om poengene skal gis uavhengig av

tidligere pensjonsgivende inntekt utenfor hjemmet. Det er ikke diskutert detaljer i utformingene av slike pensjonspoeng, f.eks. hvordan de skal avgrenses mot poeng opptjent ved deltidsarbeid. Også heltidsarbeidende småbarnforeldre utfører et betydelig omsorgsarbeid på "fritiden", og det er uklart om dette skal gi poeng. Vi vil tolke forslaget som at det i år med omsorgsoppgaver hjemme aldri skal gis mindre enn 3 poeng, uansett faktisk opptjening, men hvis poengtallet opptjent ute er høyere enn 3, skal dette ikke økes ytterligere.

Det er et tredje prinsipp som også diskuteres i meldingen, og det er *deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller*. Et slikt prinsipp tar utgangspunkt i at ekteparet er et økonomisk fellesskap. En del av hans inntektsoptjening er gjort mulig ved at hun har utført det meste av omsorgsarbeidet. Når paret deler hans inntekt og verdien av hennes omsorgsarbeid, skal de også dele hans opptjente pensjonspoeng. En slik ordning avvises i meldingen fordi den strider mot prinsippet om individuelt opptjente rettigheter. Her vil antall opptjente poeng være uavhengig av arbeidet i hjemmet, men bare avhenge av *mannens* inntektsnivå. For kvinner som er alene med omsorgen for barn, gir dette prinsippet ingen løsning, ettersom hun nettopp ikke har noen som kan dele poengene sine med henne. Men meldingen tar ikke opp at likedelingsprinsippet godt kan *kombineres* med egen opptjening for omsorgsarbeid. I et slikt kombinert system vil likedelingen bare ha som hensikt å fordele samlet pensjon likt mellom de to ektefellene.

Virkning av omsorgspoengene

Hva vil innføringen av omsorgspoengene bety for kvinners pensjoner? Det avhenger i stor grad av hvilke inntekter de har utenom omsorgsperioden. Ikke bare omsorgspoengene, men også samspillet mellom omsorgspoeng og andre regler som allerede er i folketrygden, vil slå ut her.

Utformingen av besteårsregelen, kravet om 40 års opptjeningstid, og avkorting av særtillegget, er alle regler som kan redusere eller forsterke verdien av omsorgspoengene, alt etter hvordan poengopptjeningen er fordelt over resten av livet. Besteårsregelen sier at det er de 20 årene med de høyeste poengtallene som bestemmer sluttpoengtallet, som tilleggspensjonen i sin tur er proporsjonal med. Har man høy inntekt og dermed høye pensjonspoeng i 20 år, er det tilstrekkelig bare å få registrert *poengår* (uansett høye eller lave poeng) i de øvrige årene. 40 poengår er nok til å få full tilleggspensjon, mens det er mulig å tjene opp maksimalt 50 poengår i alderen 17 til 67 år. Dermed er det allerede 10 år av livet som kan brukes til utdanning eller omsorg uten at reduserer pensjonen. Etterhvert som særtillegget er blitt økt, faller større tilleggspensjoner inn under området som gir minstepensjon.

Innføring av omsorgspoeng kan få betydning i flere retninger:

Ordningen vil ha en signaleffekt til husmødre. Omsorgsarbeid i hjemmet blir verdsatt av samfunnet på linje med annet arbeid.

Økningen i utbetalte pensjoner vil bli liten, blant annet fordi ordningen ikke skal gis tilbakevirkende kraft. Poengopptjeningen for omsorgsarbeid vil først starte nå. Dagens unge mødre har et helt annet yrkesmønster enn de som hadde omsorg for barn for 10 og 20 år siden. For de fleste som beholder kontakten med arbeidslivet også i år med omsorgsoppgaver, vil omsorgspoengene ikke være aktuelle. Omsorgspoengene vil dermed bare få beskjeden betydning for folketrygdens utgifter. Innføring av omsorgspoeng blir mest en gest.

Vil innføring av omsorgspoeng påvirke mødres arbeidstilbud? Ordningen fører til at det "koster mindre" i tapt fremtidig pensjon å være hjemme noen år når barna er små. Dette kan trekke i retning av redusert arbeidstilbud blant småbarnsforeldre. Hvor sterk denne effekten er, vet vi ikke, men antagelig vil størrelsen på pensjon langt inne i fremtiden bety lite for kvinners avveining om de ønsker jobb eller ikke.

Når kvinners pensjoner øker, vil vi få en inntektsutjevning mellom gruppene mannlige og kvinnelige pensjonister. Men det er ikke gitt at vi får en inntektsutjevning kvinnelige pensjonister imellom. Vi skal se at det snarere kan øke ulikheten i kvinnenes pensjoner.

I fremtiden vil langt flere kvinner være utearbeidende i størsteparten av sitt voksne liv, med mange år på heltid, og kanskje noen år på deltid. Gjennom besteårsregelen får kvinner som veksler mellom heltid og deltid ute, allerede en gunstig pensjon, og for mange av disse vil ikke omsorgspoengene bety noe fra eller til.

Men for de fleste som utfører omsorgsarbeid i hjemmet på *heltid* over en kortere eller lengre periode, vil omsorgspoengene gi økte pensjoner i forhold til hva de får i dag. Hvor stor denne økningen blir, avhenger av poengopptjeningen *utenom* omsorgsperioden. Samspillet mellom omsorgspoeng og besteårsregelen vil her være viktig. Verdien av omsorgspoengene i form av økt pensjon vil

avhenge av om kvinnen har høyere eller lavere pensjonspoeng i andre yrkesaktive år. De med høye inntekter utenfor hjemmet får mest igjen for omsorgspoengene. Kvinner som aldri har egen inntekt utenfor hjemmet, vil få samme pensjon som i dag. For dem vil ikke omsorgspoengene ha noen verdi.

Eksempler

Dette kan illustreres gjennom noen eksempler. Tabellen viser ulike kvinnekarrierer i lønnet og ulønnet arbeidsliv. Eksemplet bygger på to tabeller i Trygdemeldingen (tabell 12.1 s.210 og tabell 12.2 s.214), og er beregnet etter det grunnbeløp som gjaldt da meldingen ble skrevet, nemlig 31 000 kroner. Pensjonen er beregnet for pensjonist gift med pensjonist. Minstepensjonen vil da være kroner 39 823. YrkeskARRIERENE er satt sammen av år i heltid, deltid eller hjemme. Det er forutsatt at heltidsinntekten gir 4 pensjonspoeng og deltidsinntekten 1 pensjonspoeng. I forslaget er det gitt 3 omsorgspoeng i 10 år så sant kvinnen i utgangspunktet har år med lavere poengtall.

A og B har vært yrkesaktive utenfor hjemmet i 40 år, A i heltid hele tiden, B med deltid i 10 år. Vi har ikke regnet med at A vil få noen omsorgspoeng - og hun vil følgelig ikke få noen nytte av den ordningen. Vi ser at B allerede har nytte av besteårsregelen idet hun får like høy pensjon som A. Når hun får omsorgspoeng i 10 år, vil ikke dette øke pensjonen i det hele tatt, fordi besteårsregelen allerede har gitt henne full uttelling for de årene hun har hatt redusert arbeidsinntekt.

C har arbeidet ute heltid i 30 år og vært hjemme i 10 år. Hun vil dra stor nytte av omsorgspoengene. Sluttpoengtallet blir bestemt av heltidsinntekten de årene hun arbeider utenfor hjemmet. Selve nivået på omsorgspoengene betyr ikke noe for henne, men det at de gir henne registrerte poengår. Omsorgspoengene har fått særlig stor verdi for henne gjennom besteårsregelen.

D har hatt deltid hele livet, for henne vil også omsorgspoeng i 10 år øke pensjonen fra minstepensjon til en rimelig stor tilleggspensjon. Det er også her kombinasjonen av besteårsregelen og omsorgspoeng som bestemmer pensjonen hennes. Men i dette

Person	Yrkeskarriere, år i:			Samlet pensjon		Endring i pensjon kroner
	heltid	deltid	hjemme	i dag kroner	forslag kroner	
A	40	0	0	79 426	79 426	0
B	30	10	0	79 426	79 426	0
C	30	0	10	65 475	79 426	13 951
D	0	40	0	39 823	51 525	11 702
E	0	0	40	39 823	39 823	0
F	0	30	10	39 823	51 525	11 702

tilfellet er det selve nivået på omsorgspoengene som betyr noe, og ikke som for C noen effekt via økte poengår. Dette er fordi omsorgspoengene er høyere enn de poengene hun har tjent i deltidsjobben sin. De vil bidra til å øke sluttpoengtallet hennes.

E er husmor hele livet. Også med omsorgspoeng vil hun bli minstepensjonist. 10 poengår er for lite nesten uansett poengnivå til å få tilleggspensjon større enn særtillegget.

F har vært hjemme i 10 år, og ute i deltidsjobb i 30. Hun får samme pensjon som D både med og uten omsorgspoeng. Det er interessant å sammenligne F med C. Begge har vært hjemme i 10 år, som de etter forslaget vil få 10 års omsorgspoeng for. Dette gir størst økning i pensjonen for C, for-

di hun har hatt den høyeste inntekten som yrkesaktiv.

Om det er uklart i utgangspunktet om forslaget er basert på erstatnings- eller belønningsprinsippet, blir det altså ikke klarere når omsorgspoengene kombineres med besteårsregelen eller fører til en tilsvarende avkorting av særtillegget. For kvinner med årlige arbeidsinntekter som tilsvarer et pensjonspoeng over 0 men under 3, vil omsorgspoeng virke etter belønningsprinsippet. For kvinner som aldri har arbeidsinntekt og for dem med poengnivå større enn 3, vil omsorgspoengene virke etter erstatningsprinsippet. "Verdien" av omsorgspoengene vil også avhenge av hvor mange år kvinnene er hjemme, og i hvilken grad de veksler mellom heltid og deltid.

Helseregnskap

Utvikling av satellitregnskap for helsetjenester

Av

Jon Ivar Røstadsand

Innledning.

Flere land har arbeidet med ideene om satellitregnskaper tilknyttet nasjonalregnskapet og lengst er ideene utviklet i Frankrike. SSB har tatt opp de franske ideene og forsøkt å anvende disse på helsesektoren.

Bakgrunnen for arbeidet med et helseregnskap er den økende etterspørselen etter informasjon om helsetjenestene. I sterk kontrast til den voksende interessen står en relativt dårlig utbygd økonomisk statistikk på dette området. Nasjonalregnskapet er et av de få stedene hvor det er gjort forsøk på å stille opp makrotall for helsetjenestene, men det svake datagrunnlaget gjør det vanskelig å foreta beregninger som gir et rettferdig bilde av helsetjenestenes nivå og utvikling. Et av målene med et satellitregnskap er derfor å kartlegge krav til ny og forbedret statistikk for helsetjenestene for bruk i nasjonalregnskapet.

Selv om det norske nasjonalregnskapet inneholder en god del detaljer om helsetjenestene, tilfredsstilles ikke alle brukeres informasjonskrav. En årsak er at sammenhengen mellom tall for helsetjenestene i de ulike delene av nasjonalregnskapet ikke kommer klart fram. Et viktig mål med et satellitregnskap er derfor å beskrive aktiviteter og økonomiske sammenhenger som bare delvis er synlig i nasjonalregnskapet og gruppere økonomiske og ikke-økonomiske størrelser på en måte som tilfredsstiller flest mulige brukere. Et vesentlig motiv bak arbeidet er dessuten at sektoranalyser og sektorbeskrivelser som skjer innenfor satellitregnskapets rammer også skal kunne utnyttes i nasjonalregnskapet.

Generelt om satellitregnskap.

Vårt nasjonalregnskapsbaserte og fransk-inspirerte opplegg for satellitregnskap er formulert som et konsistent system med balanserte konti. Hele opplegget er bygd opp rundt tre hovedkonti: en konto for finansiering av helseutgifter, en konto for helse-

aktivitetene (produksjon) og en konto for helsekonsum.

Generelt kan en stille tre fundamentale spørsmål som satellitregnskapene prøver å gi svar på:

- Hvem finansierer?
- Hvem produserer og med hvilken ressursbruk?
- Hvilke resultater oppstår og hvem mottar resultatene?

Et helseregnskap avgrenses av et sett av nærmere definerte aktiviteter som produserer helsetjenester. Alle karakteristiske helseaktiviteter er med, også de som i nasjonalregnskapet er plassert i andre funksjonelle sektorer, f.eks. bedriftshelsetjenester. I tillegg innlemmes sekundære aktiviteter for å supplere og utfylle beskrivelsen i satellitregnskapet. Disse aktivitetene, f.eks. ordinær syketransport, gir en mindre grundig behandling, dvs. bare utgiftene beskrives.

I et satellitregnskap for helsetjenester vil en viktig problemstilling være å måle de totale utgiftene til helseformål og beskrive organiseringen av produksjonsaktivitetene og finansieringen av utgiftene til de samme aktivitetene. En sentral oppgave for helseregnskapet er å beskrive husholdningenes faktiske helsekonsum og de konsumutgiftene husholdningene selv betaler. I de fleste satellitregnskap vil det være ønskelig å gå bak nasjonalregnskapet for å gi mer detaljerte oppstillinger. For helsetjenestene er det aktuelt å gi finansieringsdimensjonen en grundig behandling. I praksis vil det si identifisering og spesifisering av finansieringskilder og finansieringsstrømmer.

En viktig oppgave for satellitregnskapene er å bygge bro mellom økonomisk informasjon og andre typer informasjon. Satellitregnskapene som statistikkssystem kan bidra til koordinering av ulike statistiske kilder, slik at økonomiske tall og tall for andre størrelser kan sammenkobles på en fornuftig måte. I et helseregnskap vil det være naturlig å knytte sammen tall for helsepersonell (personelldata) og tall for behandlingsvirksomheten (virksomhetsdata) med tall for økonomiske størrelser.

Vårt utgangspunkt for et helseregnskap er nasjonalregnskapet, men andre opplegg kan selvsagt vel-

ges. I prinsippet kan en tenke seg en hel gruppe av regnskaper under begrepet satellittregnskap, hvor det inngår opplegg som i større eller mindre grad skiller seg fra nasjonalregnskapet enn det som er skissert i denne artikkelen. Satellittregnskapene tiltales å fjerne seg fra nasjonalregnskapets konvensjoner når det er formålstjenlig. Den økte fleksibiliteten dette gir, på grunn av satellittregnskapenes enkle struktur, gjør det blant annet lettere og raske å utnytte ny informasjon enn i nasjonalregnskapet. Selv om satellittregnskapene uavhengig grupperer økonomisk informasjon og annen informasjon vil byggesteinene være sentrale elementer i nasjonalregnskapet. På denne måten blir de nasjonalregnskapets satellittregnskaper.

Beskrivelse av helsetjenestene i nasjonalregnskapet.

De klare båndene til nasjonalregnskapet gjør det hensiktsmessig å starte med en beskrivelse av nasjonalregnskapets informasjon om helsesektoren. Nasjonalregnskapet inneholder en rekke avstemte tidsserier for helsetjenestene og tall på det mest detaljerte nivået er satt opp i vedleggstabell 1. Generelt kan transaksjonene knyttet til helsetjenester i nasjonalregnskapet sammenfattes på følgende måte:

- På realregnskapets tilgangsside - helseaktivitetene.
 1. Helsetjenester produsert i offentlig forvaltning
 2. Helsetjenester produsert i privat næringsvirksomhet.
- På realregnskapets anvendelsesside - anvendelse av varer og tjenester.
 3. Anvendelse av helsetjenestene og medisinske varer
 4. Investeringer til helseformål
- Inntektsregnskapet - overføringer til helseformål.
 5. Helsestønader og subsidier.

Helseaktivitetene eller produksjon av helsetjenester registreres på produksjonskonti i realregnskapet etter funksjonell sektor. De funksjonelle sektorene er inndelt etter hovedaktiviteter. I realregnskapet har vi tre produksjonskonti for helseaktivitetene; en for statsforvaltningen, en for kommuneforvaltningen og en for privat helsetjenesteproduksjon. Inndelingen i private og offentlige helseaktiviteter er foretatt etter eierkategori.

Bruttoproduksjonen i offentlig forvaltning er ikke oppdelt i tjenestegrupper, annet enn for varer og tjenester solgt i markedet (gebyrene). Resten av bruttoproduksjonen i offentlig forvaltning består av offentlig konsum som er oppdelt på formålgrupper. På realregnskapets anvendelsesside registreres det offentlige helsekonsumet etter det internasjonale klassifiseringssystemet COFOG. I statsforvaltningen er konsumet gruppert på 6 COFOG-formål, mens konsumet i kommuneforvaltningen er grup-

pert på 4 COFOG-formål. Det offentlige helsekonsumet inneholder både helsetjenester produsert for enkelt personer i husholdningssektoren (såkalt individuelt konsum) og andre mer kollektivt pregede helsetjenester (konsum i forvaltningen).

Den private helsetjenesteproduksjonen er delt i 9 tjenestegrupper på det mest detaljerte nivået. En mindre del av private lege- og tannhelsetjenester inngår, sammen med offentlige gebyrer, som vareinnsats i andre produksjonssektorer i realregnskapet, mens resten av de private helsetjenestene går til privat konsum. Det private helsekonsumet består av medisinske varer, offentlige gebyrer og private helsetjenester ført til privat konsum.

Det er viktig å merke seg forskjellen mellom privat helsekonsum og de helsekonsumutgiftene husholdningene selv betaler. Privat helsekonsum er sammensatt av husholdningenes egenandeler og offentlig finansiert privat helsekonsum. Sistnevnte del tilsvarer helsestønadene til private konsumenter i inntektsregnskapet. Helsestønadene kommer ikke til fratrukk på privat helsekonsum i realregnskapet, men sammenholdes først med privat helsekonsum på husholdningenes inntekts- og utgiftskonti i inntektsregnskapet. Her finansierer helsestønadene privat helsekonsum.

I inntektsregnskapet føres også subsidiene. Subsidiene er inntektsoverføringer til produsentene av private helsetjenester og utgjør bare et beskjedent beløp. At overføringer til helseformål hovedsakelig er definert som helsestønader samsvarer med de foreslåtte anbefalingene i revidert SNA (A System of National Accounts; FNs retningslinjer for oppstilling av nasjonalregnskap).

På realregnskapets anvendelsesside registreres også bruttoinvesteringer til helseformål. Investeringene er sammensatt av artene maskiner og utstyr, transportmidler og bygninger. Med investeringer menes driftsmidler med levetid utover ett år. I realregnskapet er kun investeringsstrømmene fra stats- og kommuneforvaltningen spesifisert. De private investeringene inngår i en aggregert investeringsstrøm for flere tjenestesektorer.

Produksjonsbegreper, konsumbegreper og inntektsbegreper hentet fra nasjonalregnskapet vil være viktige elementer i et satellittregnskap. Dette gjelder spesielt hvor innslaget av ikke-markedsført produksjon er særlig stort på grunn av betydelig offentlig medvirkning, slik tilfelle er for helsetjenestene. I nasjonalregnskapet er offentlig helseproduksjon definert som summen av lønnskostnader, vareinnsats og kapitalslit, mens det avledede offentlige helsekonsumet er beregnet som differansen mellom bruttoproduksjonen og gebyrene. I hovedsak vil en følge nasjonalregnskapets konvensjoner for offentlig sektor. På samme måte vil en bygge på nasjonalregnskapets definisjoner av privat helseproduksjon, privat helsekonsum, investeringer og overføringer til private.

Oppbygging av et helseregnskap.

Arbeidet med et helseregnskap må baseres på det eksisterende statistikkgrunnlaget. Den statistiske informasjonen på området er begrenset og tabellene i dette avsnittet bygger på offentlig regnskapsstatistikk, helsestatistikk og nasjonalregnskapet. Det betyr at beregningsgrunnlaget for offentlige helsetjenester er rimelig godt, mens grunnlaget for de private helsetjenestene er svakere. Særlig er det svakt statistisk grunnlag for private helsetjenester utenfor helseinstitusjonene hvor en bare har nasjonalregnskapets anslag å bygge på. Beregningene for 1985 og 1986 som er presentert i denne artikkelen, er foreløpige beregninger og er ikke noe forsøk på å lage løpende statistikk.

Helseregnskapet er bygd opp rundt et sett av karakteristiske aktiviteter. Vi har i første omgang valgt å holde oss til aktivitetene i nasjonalregnskapets helsesektor. I prinsippet omfatter helsesektoren i nasjonalregnskapet i) diagnostisk virksomhet, ii) behandlingsvirksomhet og iii) forebyggende helseaktiviteter. I beregningene har vi lagt vekt på å belyse offentlig medvirkning, og finansieringen av helseutgiftene er derfor i særlig grad kommet i søkelyset.

Tabell 1 bygger på nasjonalregnskapets helsekonsum og representerer forbindelselinjen til nasjonalregnskapet. Tabellen er et forsøk på å stille opp totalt individuelt helsekonsum. Helsekonsumet er i tabellen definert som i) privat konsum av helsetjenester, ii) offentlig individuelt helsekonsum, iii) utgifter til innenlandske behandlingsreiser for pasientene og iv) medisinske varer. I tabellen er offentlig individuelt helsekonsum regnet uten kapitalslit. Vi kan foreta følgende oppdeling av helsekonsumet:

- Helsekonsum i tabell 1.

1. Konsum i helseinstitusjonene.

Denne gruppen inneholder konsum av helsetjenester fra offentlige helseinstitusjoner (COFOG 051) og private helseinstitusjoner. Gruppen omfatter følgende institusjoner: somatiske og psykiatriske helseinstitusjoner, helse delen i kombinerte alders- og sykehjem og andre institusjoner som etter Norsk standard for næringsgruppering er definert som helseinstitusjoner.

2. Konsum utenfor helseinstitusjonene.

I denne gruppen finner vi konsum av offentlige helsetjenester utenfor institusjonene (COFOG 052) og helsetjenester fra privatpraktiserende helsepersonell. Gruppen omfatter legetjenester, tannhelsetjenester og helsetjenester fra paramedisinsk personale. Denne gruppen bør også i prinsippet omfatte konsum av forebyggende helsetjenester. En identifisering av disse tjenestene er ønskelig, men ikke mulig på grunnlag av dagens statistikk.

3. Transport og oppholdsutgifter for pasienter.

Her dekkes trygdeforvaltningens finansiering av

utgifter til innenlandske behandlingsreiser. Pasientenes egenbetaling er ikke med på grunn av manglende informasjon, men utgjør en mindre del av totalbeløpet. Konsum tilknyttet innenlandske behandlingsreiser kommer i tillegg til helsekonsumet i nasjonalregnskapet.

4. Konsum av medisinske varer.

Privat konsum i nasjonalregnskapet av medis-

Tabell 1. Totalt helsekonsum.
Mill. kr.

	1985	1986
Totalt helsekonsum	31825	35423
Konsum i helseinstitusjonene	21633	23808
Somatiske helseinstitusjoner	16729	18527
Sykehus	10794	11923
Sykehjem	5838	6495
Andre somatiske institusjoner	97	109
Psykiatriske helseinstitusjoner	2694	2970
Sykehus	1707	1799
Sykehjem	780	885
Andre psykiatriske institusjoner	207	286
Andre helseinstitusjoner	2210	2311
HVPU	2060	2296
Andre institusjoner	150	15
Konsum utenfor helseinstitusjonene	7584	8687
Legetjenester	3951	4372
Tannhelsetjenester	1790	2007
Tjenester fra annet helsepersonell	1843	2308
Transport og oppholdsutgifter for pasienter	606	673
Konsum av medisinske varer	2002	2255
Medisiner	1631	1830
Briller og ortopedisk utstyr	371	425

Avvik fra helsekonsumet i nasjonalregnskapet:

Offentlig konsum i tabellen er regnet uten kapitalslit; 673 mill. kr. i 1985 og 766 mill. kr. i 1986. Produksjon og konsum av private institusjonstjenester er oppjustert med like store beløp; for 1985 med 1681 mill. kr. og i 1986 med 1782 mill. kr. COFOG-gruppene 053 til 056 er utelatt i tabellen; 630 mill. kr. i 1985 og 727 mill. kr. i 1986.

iner, briller og ortopedisk utstyr er inkludert i denne posten.

- Helsekonsum i nasjonalregnskapet som er utelatt i tabell 1.

5. Andre offentlige konsumformål.

Gruppen omfatter offentlig helsekonsum representert ved COFOG-gruppene 053 Andre offentlige helseformål, 054 Medisiner og medisinsk hjelpeutstyr, 055 Medisinsk forskning og utvikling og 056 Helsestell ellers. I hovedsak omfatter gruppen utgifter til forskning (diagnostisk virksomhet og behandlingsvirksomhet), administrativ virksomhet, planlegging, budsjettarbeid, drift av blodbanker og forebyggende helsetiltak.

En kan knytte flere kommentarer til tabell 1, men vi skal nøye oss med å kommentere tre forhold. For det første er det vanskelig på grunnlag av gjeldende COFOG-gruppering å foreta en helt presis av-

grensning av individuelt konsum. Det er fortsatt innslag av individuelt konsum i de utelatte COFOG-gruppene. For det andre er konsumet av private institusjonstjenester i tabell 1 anslått høyere enn i nasjonalregnskapet. Årsaken er en underestimert av de private helseinstitusjonene i nasjonalregnskapet. For det tredje er informasjon fra Helsestatistikken brukt til å fordele konsumet av institusjonstjenester på institusjonstyper. Dette er problematisk fordi helsestatistikken økonomiske del og offentlig regnskapsstatistikk er dårlig koordinert og må avstemmes. Det er fordelingen av helseinstitusjoner mellom kommunal og privat sektor som er uklart.

De to neste tabellene tar opp spørsmålet om offentlig medvirkning på helsesektoren. Tabell 2 viser offentlig utgifter til helseformål korrigert for inntekter (driftsinntekter og salg av realkapital) og er seksdelt; i) offentlig konsum, ii) overføringer til

Tabell 2. Offentlige utgifter til helseformål. Mill. kr. 1985

	Statsforvalt.		Kommuneforvalt.		Sum
	TF	ASF	FF	FPK	
Offentlige helseutgifter	17103	1376	6919	4818	30216
Offentlig helsekonsum		1600	13460	5785	20845
Overføringer til private	3792	24	2139	1723	7678
Helsetjenester med avtale	1300		2127	1721	5148
Helseinstitusjoner	533		2022	1215	3770
Legetjenester	588		95	273	956
Annet helsepersonell	179		10	233	422
Helsetjenester uten avtale	322		12	3	337
Helseinstitusjoner
Legetjenester	207				207
Tannhelsetjenester	84		12	3	99
Annet helsepersonell	31				31
Medisinske varer	1261				1261
Andre tjenester	606	24			630
Andre overføringer til	303				303
Husholdninger	193				193
Arbeidstakerorganisasjoner	110				110
Overføringer innenfor offentlig forvaltning	13311	-565	-9671	-3075	0
Andre netto utgifter		-18	-90	-68	-176
Vareinnsats		263	171	8	443
Bruttoinvesteringer		72	910	444	1426
Maskiner og utstyr		45	248	178	471
Bygninger og anlegg		27	662	266	955

TF: Trygdeforvaltningen, ASF: Annen statsforvaltning, FF: Forvaltningen i fylkene, FPK: Forvaltningen i primærkommunene.

520 mill. kr. av helsestønadene er ført til overføringer innenfor offentlig forvaltning. Helsestønaden fra forvaltningen i fylkene til legetjenestene er beregnet (95 mill.kr.).

private (helsestønader og subsidier) iii) overføringer innenfor offentlig forvaltning (hovedsakelig rammetilskudd) iv) andre netto utgifter, v) offentlig kjøp av private helsetjenester til vareinnsats i annen forvaltningsvirksomhet og vi) utgifter til investeringsformål. I tabellen er offentlig forvaltning delt mellom trygdeforvaltningen (TF), annen statsforvaltning (ASF), forvaltningen i fylkene (FF) og forvaltningen i primærkommunene (FPK).

Offentlig konsum er i tabell 2 medregnet offentlig konsum som er utelatt i tabell 1, men fortsatt uten kapitalstilt. I forhold til nasjonalregnskapet er helsestønadene nedjustert. Årsaken er en føringsendring av helsestønadene til fylkessykehusenes polikliniske virksomhet som er tatt inn i overføringene innenfor offentlig forvaltning i tabellen. Overføringer til husholdningene består av refundert egenbetaling (frikort) og dekning av norske pasienters behandlingsutgifter i utlandet, samt utgifter til andre helsetiltak som er vanskelig å fordele på varer og tjenester. Overføringer til arbeidstakerorganisasjonene består i hovedsak av stønader til Legeforeningen.

Et hovedpoeng med tabell 2 er, foruten å vise offentlige utgifters fordeling på ulike forvaltningsnivåer, å gå bak nasjonalregnskapets aggregerte over-

føringsstrøm til private for å få fram informasjon om private mottakere. Et hovedmål er en funksjonell oppdeling på varer og tjenester av overføringene til private. Samtidig er det ønskelig å gruppere mottakerne. I denne sammenheng er det helseoverføringer til de private helseprodusentene som er interessante. Ved å utnytte informasjon om avtaleforhold mellom private produsenter og offentlige myndigheter har en forsøkt å ta hensyn til finansieringen. Generelt omfattes produsentene av helsetjenester av to typer betalingsordninger.

i) Betalinger knyttet til generelle refusjonsordninger mellom offentlige myndigheter og private helseprodusenter.

ii) Avtaler knyttet til driftstilskudd/dekning av driftsutgifter mellom private helseprodusenter og offentlige myndigheter. Driftsavtalene er inngått mellom den enkelte produsent og offentlig myndigheter.

Helseprodusenter som kun omfattes av refusjonsordningene er i hovedsak privatpraktiserende helsepersonell. Refusjonene mottas for utført behandling og dekker en mindre del av de løpende utgiftene for produsentene. I tabell 2 er refusjonene en del av overføringene fra trygdeforvaltning til private mottakere.

Tabell 3. Finansiering av helsetjenestene. Mill. kr. 1985

	Offentlig utgifter	Private utgifter	Tjeneste-produksjon
Utgifter til helsetjenester	26774	3491	30266
Utvidet offentlig helsetjenestebegrep	25993	1478	27472
Offentlig helsetjenester	20845	959	21804
Helseinstitusjoner	17748	675	18423
Legetjenester	566	96	662
Tannhelsetjenester	608	126	734
Annet helsepersonell	1315	63	1379
Andre off. helsetjenester	606		606
Private helsetjenester med avtale	5148	519	5667
Helseinstitusjoner	3770	115	3885
Legetjenester	956	307	1263
Annet helsepersonell	422	98	521
Private helsetjenester uten avtale	781	2013	2794
Helseinstitusjoner
Legetjenester	503	969	1472
Tannhelsetjenester	246	957	1203
Annet helsepersonell	31	87	118

Offentlige utgifter til helsetjenester uten avtale; 781 mill. kr. = 337 mill. kr. (helsestønader) + 443 mill. kr. (vareinnsats).
 Legetjenester uten avtale; 503 mill. kr. = 207 mill. kr. (helsestønader) + 296 mill. kr. (vareinnsats).
 Tannhelsetjenester uten avtale; 246 mill. kr. = 99 mill. kr. (helsestønader) + 147 mill. kr. (vareinnsats).

Helseprodusenter med driftsavtaler mottar driftstilskudd. For helsepersonell omfattet av driftsavtaler innbærer driftstilskuddene sammen med refusjonene fra trygdeforvaltningen at det offentlige finansierer størsteparten av de løpende utgiftene. For helseinstitusjonene dekker driftstilskuddene opp mot 100 prosent av driftsutgiftene. Produsentene med driftsavtaler er i stor grad innlemmet i det offentlige helsetilbudet og størstedelen av driftstilskuddene er i tabell 2 finansiert av kommuneforvaltningen.

Tabell 3 beskriver finansieringen av helsetjenestene som offentlige og private utgifter. Tabellen inneholder en aktivitetsoppdeling hvor det er skilt mellom offentlige helsetjenester og private helsetjenester med og uten offentlig driftsavtale. I tabell 3 fremkommer total produksjon av helsetjenester som summen av offentlige og private utgifter. Sammenlignet med nasjonalregnskapets produksjonsberegninger er helsetjenestene i tabell 3 regnet uten kapital slit og private helsetjenester er nedjustert for offentlig helsesektors kjøp av private helsetjenester til vareinnsats. Private helsetjenester til vareinnsats i offentlig helsesektor vil være en del av offentlig helsekonsum.

Tabell 4. Totale utgifter til helseformål. Mill. kr.

	1985	1986
Totale helseutgifter	34748	38980
Offentlige utgifter til helseformål	30217	33984
Offentlig helsekonsum	20845	23365
Overføringer til private	7678	8490
Helsetjenester	5485	5892
Medisinske varer	1261	1546
Andre tjenester	630	703
Andre overføringer	303	349
Andre utgifter	-176	-162
Vareinnsats	443	418
Bruttoinvesteringer	1426	1873
Private helseutgifter	4531	4996
Helsetjenester	3491	3937
Medisinske varer	740	709
Bruttoinvesteringer	300	350

MEMO

Totale helseutgifter som andel av BNP. Prosent.	6,9	7,6
Totale helseutgifter utenom investeringer som andel av BNP. Prosent.	6,6	7,2
Offentlige helseutgifter som andel av totale helseutgifter. Prosent.	86,9	87,2

De offentlige utgiftene til helsetjenester i tabell 3 består av offentlig helsekonsum, helsestønader fordelt på helsetjenester og andre offentlige forvaltningssektors kjøp av private helsetjenester til vareinnsats. I tabellen er helsestønadene til private helsetjenester uten driftsavtale slått sammen med offentlig kjøp av helsetjenester til vareinnsats (se fotnote i tabell 3). Private utgifter til helsetjenester er betalte gebyrer for offentlige helsetjenester og kjøp av private helsetjenester. De private utgiftene dekker mer enn husholdningenes helsekonsumutgifter, siden finansieringen tilknyttet private forebyggende helsetjenester i prinsippet er inkludert. Andre mer indirekte pregede egenandeler, i form av avkortede pensjoner og sykepenger forbundet med institusjonsopphold, skal i prinsippet være med i offentlig utgifter til helsetjenester. Dette skyldes bruttoføring av inntekter og utgifter i offentlige regnskaper.

I tabell 2 er det skilt mellom overføringer til private helseprodusenter som er omfattet av driftsavtaler og private helseprodusenter uten slike avtaler. Denne informasjonen er utnyttet i tabell 3 til å beskrive offentlig medvirkning i helsesektoren. I tillegg til eierkriteriet har en også trukket inn finansiering (og kontroll) som kriterier når størrelsen på offentlig helsesektor er vurdert. Definisjonen av offentlige helsetjenester er derfor utvidet til å omfatte private helsetjenester med driftsavtale. Dette øker omfanget av offentlig helsesektor og målt på denne måten utgjør offentlige produserte helsetjenester om lag 90 prosent av total helsetjenesteproduksjon i tabell 3.

Tabell 4 oppsummerer de totale helseutgiftene. Tabellen inkluderer utgifter til investeringsformål, både i offentlig og i privat helsesektor. Mens investeringstallene for offentlig forvaltning bygger på offentlig regnskapsstatistikk, er de private investeringstallene anslag med betydelig usikkerhet.

I 1985 utgjorde offentlige utgifter til helseformål 86,9 prosent av totale utgifter til helseformål. Dette er en høy andel sammenlignet med andre land i OECD-området. Andelen var i 1986 87,2 prosent. Totale utgifter til helseformål utgjorde 6,9 prosent av BNP i 1985. BNP-andelen for totale utgifter utenom investeringer var noe lavere, 6,6 prosent i 1985. De tilsvarende BNP-andelene var i 1986 7,6 prosent og 7,2 prosent. Sammenlignet med Sverige er de norske BNP-andelene lavere, men litt høyere enn BNP-andelen for Danmark og Finland. Som tidligere er kapital slit i offentlig helsesektor ikke inkludert i tabell 4 og dette trekker BNP-andelene for Norge ned.

Oppsummering og perspektiver

Et satellittregnskap vil på flere punkter utfylle nasjonalregnskapet. Vi har listet opp fire problemstil-

linger som et helsesatellitregnskap er godt egnet til å belyse:

1. Avgrensningen av offentlig forvaltnings medvirkning.

I realregnskapet er økonomien inndelt etter hovedaktiviteter og denne funksjonelle oppdelingen tar ikke hensyn til skillet mellom offentlig forvaltning og næringsvirksomhet. I det norske nasjonalregnskapet er offentlig forvaltning og næringsvirksomhet delt etter ett institusjonelt kriterium - eierkriteriet. For helsetjenesteproduksjon hvor offentlig medvirkning er stor, blir dette et utilstrekkelig kriterium. I særlig grad skaper dette problemer i fordelingen av helseinstitusjonene fordi kommuneforvaltningen ikke gir helseinstitusjonene lik behandling; privateide helseinstitusjoner blir inkludert i noen fylker, men holdt utenfor regnskapet i andre fylker. En avgrensning av offentlig helsesektor hvor en i tillegg til eierkriteriet også tar med finansiering og kontroll er ønskelig.

2. Bedre spesifisering av overføringene til helseformål.

Målet er å komme fram til en funksjonell gruppering av overføringene til helseformål. I særlig grad er en funksjonell oppdeling av overføringene til helseformål viktig for å kunne beskrive offentlig medvirkning i punkt 1. En slik gruppering er i dag i stor grad mulig på basis av detaljene i statsregnskapet.

3. Bedre spesifisering av helseaktivitetene.

En bedre spesifisering av helseaktivitetene er nødvendig for å kunne gi en uttømmende og helhetlig beskrivelse av produserte helsetjenester. Målet med aktivitetsoppdelingen er å skille mellom ulike helseaktiviteter. Viktig i denne sammenhengen er det å skille individuelle helseaktiviteter - helsetjenester rettet mot pasienten - fra andre helseaktiviteter og spesielt er dette viktig for oppdeling mellom individuelt offentlig konsum og annet offentlig konsum.

4. Bedre spesifisering av offentlige utgifter.

I 1988 ble COFOG-grupperingen innarbeidet i nasjonalregnskapet. Til tross for at dette var et framskritt når det gjelder oppdelingen av offentlige utgifter er det nødvendig med en finere spesifisering. Fra og med 1988 blir det foretatt en finere oppdeling av helseinstitusjonene i offentlige regnskaper, men samtidig blir helsetjenestene utenfor institusjonene mer aggregert.

En svært viktig oppgave for et satellitregnskap for helsetjenester vil være å avdekke behov for statistikkforbedringer i eksisterende statistikk. Det er av stor betydning å sammenholde ulike statistiske kilder for å kartlegge nivåforskjeller, manglende harmonisering og andre uoverensstemmelser. Slike mangler i eksisterende statistikk kan i stor grad rettes opp på kort sikt.

Når det gjelder planlegging og etablering av ny

statistikk er dette både en tidkrevende og en ressurskrevende prosess. På kort sikt er det likevel viktig å avdekke statistikkhullene. I norsk sammenheng er et særlig svakt punkt den dårlige statistikkdekningen for helsetjenestene fra privatpraktiserende helsepersonell. Mens de offentlige regnskapene danner et helhetlig grunnlag for beregningen av de offentlige helsetjenestene, mangler et tilsvarende statistikkgrunnlag for helsetjenester under privat næringsvirksomhet. Det svake datagrunnlaget gjør det vanskelig å beregne presist den totale størrelsen på helseaktivitetene i økonomien.

I beregningene som er presentert i denne artikkelen har vi valgt å begrense oss til nasjonalregnskapets helseaktiviteter. Det kan imidlertid være aktuelt å utvide listen over karakteristiske aktiviteter for å gi en bredere beskrivelse av alle de økonomiske aktivitetene som er knyttet til helsetjenestene. Basert på de franske framstøtene kan en vurdere å la de karakteristiske aktivitetene omfatte:

- Diagnostisk virksomhet og behandlingsvirksomhet
- Forebyggende helsetjenester
- Distribusjon av medisinske varer
- Utdanning av helsepersonell
- Medisinsk og farmasøytisk forskning
- Administrasjon av helsesektoren

I en fullstendig beskrivelse i et helseregnskap er det naturlig å inkludere utgifter til konsum av medisinske varer og utgifter til transport og opphold av pasienter.

Et viktig motiv bak satellitregnskapene er koblingen mellom statistiske kilder som overlapper hverandre. I et helseregnskap er to typer koblinger aktuelle. Den ene koblingen er sammenhengen mellom økonomiske størrelser, tall for helsepersonell og tall for behandlingsvirksomheten. En slik kobling er interessant i forhold til drøftingen av pris, vekst og produktivetsberegninger. Et helseregnskap kan på dette punktet gi svært relevante bidrag til nasjonalregnskapet. Den andre koblingen er sammenhengen mellom offentlig regnskapsstatistikk og annen regnskapsstatistikk. Konkret gjelder det koordinering av regnskapsopplysninger om offentlige helsetjenester i helsestatistikken og kommuneregnskapet.

I et satellitregnskap for helsetjenester bør en kunne foreta slike koblinger for helseinstitusjonene på bakgrunn av den statistikk som SSB publiserer. SSB produserer i dag statistikk basert på skjemaer til helseinstitusjonene som inneholder tall for helsepersonell ansatt i institusjonene, tall for behandlingsvirksomheten og tall for driftsutgifter og driftsinntekter. En koordinering av disse dataene som deretter sammenholdes med offentlig regnskapsstatistikk for helseinstitusjonene bør være en realistisk oppgave på kort sikt.

VEDLEGGSTABELL 1.

TRANSAKSJONER KNYTTET TIL HELSETJENESTENE I NASJONALREGNSKAPET

	1985	1986
1. PRODUKSJON AV OFFENTLIGE HELSETJENESTER		
Offentlig helseproduksjon	21948	24573
Stat	1701	1852
Kommune	20248	22721
Andre off. sektorers helseprod.	601	715
Offentlig administrasjon	539	639
Undervisning	63	76
2. PRODUKSJON AV PRIVATE HELSETJENESTER		
Privat helseproduksjon	6957	7613
Privatpraktiserende leger	2797	3100
Privatpraktiserende tannleger	1162	1285
Tannteknikere	156	173
Fysikalsk behandling	527	597
Somatiske sykehus	455	507
Somatiske spesialsykehus	813	808
Sykehjem	936	1012
HVPU. Daginstitusjoner	54	63
Andre helsetjenester	57	69
3. ANVENDELSE AV HELSETJENESTENE		
Statlig konsum	1679	1839
Helseinstitusjoner	1339	1452
Utenfor helseinstitusjonene	104	114
Andre off. helsetjenester	48	70
Medisiner og med. utstyr	17	19
Forskning	137	132
Andre helseformål	34	52
Kommunalt konsum	19827	22295
Helseinstitusjoner	16984	18914
Utenfor helseinstitusjonene	2449	2927
Andre off. helsetjenester	325	278
Andre helseformål	69	176
Privat konsum	9298	10301
Medisiner	1631	1830
Medisinsk utstyr	371	425
Tannhelsetjenester	1180	1328
Legetjenester	3385	3795
Sykehusopphold	2204	2327
Fysikalsk behandling	527	597
Vareinnsats	704	722
Offentlige gebyrtjenester	85	103
Private helsetjenester	619	619
4. INVESTERINGER TIL HELSEFORMÅL		
Statlig investeringer	72	105
Bygninger og anlegg	27	36
Maskiner og utstyr	45	69
Kommunale investeringer	1354	1768
Bygninger og anlegg	928	1244
Maskiner og utstyr	426	524
5. OVERFØRINGER TIL HELSEFORMÅL		
Helsetønadere	8158	8981
Lønnstakere	4987	5489
Trygdede	2516	2770
Selvstendige næringsdrivende	655	721
Subsidier	24	30

Fylkenes næringsutvikling

Av

Per Schanche

Innledning

Fylkesfordelt nasjonalregnskap (FNR) for 1986 er nylig ferdig. FNR er nær knyttet til nasjonalregnskapet, og i FNR blir fylkenes økonomi statistisk beskrevet ved et omfattende regnskapssystem. Tidligere er det utarbeidet FNR for årene 1973, 1976, 1980 og 1983. Statistisk sentralbyrå (1987) gir en kort beskrivelse av datakilder og metoder benyttet i utarbeidelse av FNR. I denne artikkelen vil vi bruke de ulike versjonene av FNR til å analysere næringsutviklingen i fylkene. FNR er før brukt til dette formålet i Schanche (1987), og tidsperioden i denne analysen var fra 1973 til 1983.

Først i artikkelen vil vi ta for oss perioden etter 1983, og tilstanden i fylkene beskrives ved utviklingen for befolkning, sysselsetting og bruttoprodukt. Senere i artikkelen vil vi spesielt konsentrere oss om de tjenesteytende næringer som etterhvert har fått økt betydning også i distriktsfylkene. Definisjonen av distriktsfylker er i artikkelen fylker som har en stor del av befolkningen i bygdeområder slik disse ble definert av Bygdeutvalget. I 1986 skjedde 59 prosent av verdiskapingen i fastlands-Norge innenfor de tjenesteytende næringer. Disse næringene er mer arbeidsintensive og deltidssinnslaget er større enn i resten av økonomien. Derfor er disse næringenes andel av total sysselsetting på hele 67 prosent.

Vi har valgt en hovedinndeling av de tjenesteytende næringer som skiller mellom tjenester rettet mot bedrifter og tjenester rettet mot husholdninger. En viktig grunn til dette er at vi antar at handel over fylkesgrensene foregår i langt større grad for tjenestene rettet mot bedrifter enn for tjenestene rettet mot husholdningene. Ut fra denne klassifikasjonen og de empiriske mulighetene i FNR, er de tjenesteytende næringene delt i 5 grupper.

Den samme hovedinndelingen er bl.a. brukt av Illeris (1989), som ser på de tjenesteytende næringene i hovedstadsområder. Vi bruker også en geografisk inndeling der hovedstadsområdet Oslo og Akershus er en av regionene. De øvrige fylkene er delt i to grupper hvor vi har skilt ut distriktsfylkene som en gruppe.

Det er noen problemer med å utnytte dataene fra tjenesteytende næringer. Dette har dels sammen-

heng med at kildene har begrenset omfang, og dels sammenheng med at enkelte av kildene har dårlig kvalitet. Den grove klassifiseringen av næringene og den grove geografiske inndelingen gjør at vi til en viss grad unngår problemene.

Fylkenes utvikling 1983 - 1986

Tabell 1 gir en grov oversikt over utviklingen for befolkning, sysselsetting og produksjon (bruttoprodukt) etter 1983. Minst forskjeller mellom utviklingen i de ulike fylkene er det for befolkningen og størst forskjeller mellom fylkene er det for utviklingen i bruttoproduktet. Vi venter også at endringer i fordelingen av befolkningen går "tregere" enn utviklingen i fordelingen av de økonomiske variablene, og at utviklingen for fordelingen av sysselsettingen går "tregere" enn produksjonsutviklingen. En viss reservasjon bør knyttes til det forhold at produksjonen og sysselsettingen har en annen geografisk lokalisering enn befolkningen.

Som ventet ser vi sammenhenger mellom utviklingen i de tre størrelsene i hvert fylke, selv om denne sammenhengen ikke er entydig. Et iøynefallende trekk i tabell 1 er at Akershus kraftige vekst på 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet også ser ut til å fortsette for de fem årene tabellen viser. På 1970-tallet hadde Oslo en klart lavere vekst enn gjennomsnittet for landet, mens Oslo nå har en vekst som gjennomsnittet. Utviklingen har altså vært sentraliserende på den måten at hovedstadsområdet har styrket sin posisjon i forhold til resten av landet. Rogaland hadde kraftig økonomisk vekst i 10-års perioden fram til 1983. Tall fra FNR viser at produksjonsveksten etter 1983 er redusert i forhold til landsgjennomsnittet, og at den i denne perioden ligger omtrent på nivå med veksten for hele landet.

Nord-Norge peker seg ut som den landsdelen med lavest vekst for perioden tabell 1 viser. Dette til forskjell fra 1970-tallet da landsdelen hadde en vekst mer på linje med resten av landet. Finnmark er fylket som har opplevd størst nedgang i befolkningen, og det er fylket med svakest næringsutvikling, med langt svakere vekst i bruttoproduktet i perioden 1983 til 1986 enn for landet som helhet.

TABELL 1. VEKSTEN I BEFOLKNING, SYSSELSETTING OG BRUTTOPRODUKT 1983 - 1986 I FORHOLD TIL LANDSGJENNOMSNIET
Landet = 100.

Fylke	Befolk-	Sysse-	Brutto-
	ning	setting	produkt
	83-	83-	83-
	86	86	86
Østfold	99	95	99
Akershus	104	103	119
Oslo	100	100	100
Hedmark	98	97	98
Oppland	99	98	93
Buskerud	100	99	96
Vestfold	101	97	101
Telemark	99	99	97
Aust-			
Agder	101	103	98
Vest-			
Agder	101	102	92
Rogaland	102	102	99
Hordaland	101	102	101
Sogn og Fjordane	99	101	99
Møre og Romsdal	99	99	101
Sør-			
Trøndelag	99	103	100
Nord-			
Trøndelag	99	103	99
Nordland	98	95	95
Troms	98	100	97
Finnmark	96	98	84
Landet	100	100	100

Kilder: Stambøl (1989) og Fylkesfordelt nasjonalregnskap og egne beregninger.

Fylkenes næringsutvikling 1983 - 1986

Gjennomsnittlig vekst i bruttonasjonalprodukt (BNP) var hele fem prosent i perioden 1983 til 1986. Økonomien var i denne perioden preget av høye inntekter fra oljevirkosomheten og en ekspansiv økonomisk politikk. Et viktig skifte skjedde tidlig i 1986 da oljeprisene falt kraftig.

I regionale analyser og framskrivninger blir ofte regionens sammensetning av næringer med ulikt vekstpotensiale brukt som viktig forklaringsfaktor for økonomisk vekst. Vi skal, som i Schanche (1987), bruke den såkalte skift-share teknikken til å analysere utviklingen i fylkenes bruttoprodukt. Metoden går i korthet ut på å isolere to typer av årsaker til at en region får en utvikling som avviker fra landet som helhet: enten ved at regionen i utgangspunktet har en annen nærings sammensetning enn landet som helhet, eller ved at de enkelte nær-

ringer i regionen utvikler seg forskjellig fra landsgjennomsnittet. Den første årsaken kalles strukturkomponenten, og den andre årsaken skiftkomponenten. Våre beregninger bygger på regnskaps tall for 1983 og 1986 for 26 næringssektorer. Metoden er nærmere beskrevet i Schanche (1987).

Kolonnen lengst til venstre i tabell 2 tilsvarer kolonnen lengst til høyre i tabell 1, dvs. veksten i fylkenes bruttoprodukt i forhold til veksten i BNP. Denne differansen er for hvert fylke fordelt på skift- og strukturkomponent. Vi ser f.eks at Sogn og Fjordane har en samlet bruttoproduktvekst som er 0,8 prosentpoeng lavere enn landets vekst. Videre ser vi at strukturkomponenten har bidratt negativt med 3,7 prosentpoeng, og skiftkomponenten har bidratt positivt med 2,9 prosentpoeng. Tolkningen av dette er at dersom alle næringssektorene i Sogn og Fjordane hadde hatt samme vekst som landet som helhet, ville vekstraten for samlet bruttoprodukt i fylket vært 3,7 prosentpoeng lavere enn veksten i BNP. Industri og bergverksdrift har f.eks. vokst raskere enn landsgjennomsnittet, og bidraget til skiftkomponenten er på 3,6 prosentpoeng i dette fylket.

Tabell 2 viser at en stor del av fylkene har en vekst som ligger nær landet som helhet. 14 av 19 fylker har indeksverdier mellom 96 og 101. Skiftkomponenten er noe viktigere enn strukturkomponenten i flertallet av fylker, men likevel er de to komponentene langt mer likeverdige enn tilfellet i analysen for perioden 1973 til 1983. Dette viser at det er mindre forandringer i næringsfordeling på fylker i perioden 1983 til 1986 enn for tiårsperioden fra 1973 til 1983.

For øvrig er Rogaland fylket med høyest positiv verdi for strukturkomponenten. Tidligere har Rogaland hatt en næringsstruktur med et lavt vekstpotensiale. Dette er endret fordi fylket har en stor andel av den landbaserte oljevirkosomheten som vokste sterkt i perioden fra 1983 til 1986. I flere næringer har Rogaland lav relativ vekst, noe som gjør at fylket nå samlet har en vekst nær landsgjennomsnittet.

Produksjonsutviklingen i to fylker bør kommenteres nærmere, Akershus med en vekst langt over gjennomsnittet og Finnmark langt under gjennomsnittet. Den sterke veksten i Akershus gjør at det nå bare er Oslo som har en større andel av BNP, noe som også Rogaland og Hordaland hadde i 1983. Både Finnmarks lave vekst og Akershus høye vekst kan forklares ved skiftkomponenten. Privat tjenesteyting er den næringen i Akershus som har størst vekst i forhold til resten av landet, noe som også var tilfelle for perioden 1973 til 1983. Ser vi på tallene som ligger bak, kommer halvparten av bidraget fra stor vekst i varehandelen i fylket. Denne veksten kommer på bekostning av Oslo, som mister de andelene som Akershus tar. Den andre delen av privat tjenesteyting hvor Akershus øker sin an-

Tabell 2. VEKSTEN I BRUTTOPRODUKTET 1983-1986 I FYLKENE I FORHOLD TIL LANDSGJENNOMSNIETET
Totalt og fordelt på skift- og strukturkomponent. 1)

Differanse mellom nasjonal vekst og fylkets vekst 1983-1986

Fylke	Vekst- indeks. Hele landet = 100	I alt	Struk- tur- kompo- nent	Skift- kompo- nent	Skiftkomponent fordelt på næring					
					1	2	3	4	5	6
Østfold	99,3	-0,7	-1,2	0,5	-0,5	1,8	0,3	-0,7	0,0	-0,3
Akershus	118,8	18,8	1,4	17,5	-0,3	-0,9	1,6	16,8	0,0	0,2
Oslo	100,1	0,1	1,5	-1,4	0,0	0,7	0,8	-2,4	-0,2	-0,3
Hedmark	97,0	-3,0	-1,6	-1,4	0,9	1,4	-1,6	-1,6	-0,2	-0,3
Oppland	92,6	-7,4	-1,5	-5,9	0,5	-0,1	-1,1	-5,0	-0,3	0,1
Buskerud	96,3	-3,7	-1,5	-2,2	-0,2	-5,2	1,4	1,8	0,1	-0,2
Vestfold	100,9	0,9	-2,4	3,3	-0,9	2,9	-0,2	1,3	0,1	0,1
Telemark	96,0	-4,0	-2,2	-1,8	0,0	2,1	-0,5	-3,2	-0,1	-0,2
Aust- Agder	97,9	-2,1	-3,1	1,0	1,9	4,2	-5,5	-1,0	1,0	0,3
Vest- Agder	92,1	-7,9	-3,4	-4,6	-0,5	-4,6	0,3	0,7	-0,1	-0,4
Rogaland	99,9	-0,1	6,6	-6,7	0,0	-1,2	-3,5	-2,7	0,4	0,4
Horda- land	101,0	1,0	0,1	0,9	0,2	-1,4	0,3	1,4	0,3	0,0
Sogn og Fjordane	99,2	-0,8	-3,7	2,9	0,3	3,6	0,7	-1,9	0,0	0,2
Møre og Romsdal	101,1	1,1	-2,7	3,8	0,9	2,5	0,3	0,2	-0,1	-0,1
Sør- Trøndelag	99,7	-0,3	-0,4	0,0	-0,4	-1,0	1,6	-1,1	-0,1	1,1
Nord- Trøndelag	99,3	-0,7	-2,1	1,4	1,1	4,4	-0,4	-2,2	0,0	-1,5
Nordland	94,2	-5,8	-2,5	-3,3	0,0	2,0	-0,8	-4,4	-0,1	0,1
Troms	96,9	-3,1	0,3	-3,4	0,1	-3,4	1,2	-1,7	-0,1	0,7
Finnmark	84,3	-15,7	-0,2	-15,5	-2,9	-7,8	-0,3	-4,5	-0,3	0,3

1) Kilde: Fylkesfordelt nasjonalregnskap 1983 og 1986 og egne beregninger.
Næringer: 1. Primærnæringer 2. Industri og bergverksdrift
3. Kraftforsyning, Bygge- og anleggsvirksomhet 4. Privat tjenesteyting
5. Stats- og trygdeforvaltningen 6. Kommuneforvaltningen.
Ufordelt virksomhet er ikke medregnet.

del, er sektoren hvor vi bl.a. finner forretningsmessig og finansiell tjenesteyting. I denne sektoren finner vi ikke noen tilsvarende tilbakegang i Oslo. Den kraftige veksten i disse sektorene kan illustreres ved at timeverkene på landsbasis i perioden 1983 til 1986 vokste med 19 prosent for finansiell tjenesteyting og hele 35 prosent for forretningsmessig tjenesteyting, se Statistisk sentralbyrå (1989a). Tallene tyder med andre ord på at en stor del av selssettingsøkningen i disse næringene på landsbasis har kommet i Akershus.

I Finnmark får skiftkomponenten bidrag fra flere næringer. Tilbakegangen for primærnæringene og industrien ser ut til ha en nær sammenheng. Tallene som ligger bak tabellen viser at det er for fiske og næringsmiddelindustri at Finnmark har sine største tap av andeler. Ressurskrisen i havet resulterer

i større ringvirkninger for fiskeforedlingen på land. Også Troms taper andeler for næringsmiddelindustrien, noe som sannsynligvis skyldes reduserte leveranser av fisk også til dette fylket. Bakgrunnsmateriale viser ellers at Finnmark har en relativt svak utvikling for alle de 26 næringene som analysen bygger på. Som eneste fylke har ingen av de 26 næringene skiftkomponenter med verdier som er høyere enn 0,5, og høyest verdi har fylket for kommunesektoren. I Finnmark blir altså avhengigheten av den offentlige sektor ytterligere forsterket.

Tidsrommet 1973 til 1983 som ble brukt i analysen i Schanche (1987), var preget av en sterk vekst i offentlig sektor både for kommunal og statlig virksomhet. I perioden 1983 til 1986 var det også sterk vekst i den kommunale sektor. Dette vises bl.a. ved at utførte timeverk øker med 13 prosent.

Men for statlig virksomhet stagnerer veksten, og vi har en svak nedgang for timeverkene i denne perioden. Statlig og kommunal sektor hadde en klar og entydig desentraliserende tendens i perioden 1973 til 1983 hvor fylkene med de tre største byene mistet andeler i offentlig sektor, og distriktsfylkene kom relativt godt ut. I perioden 1983 til 1986 er bildet mer sammensatt, og vi kan ikke se noen entydig tendens for fylker med store byer i forhold til distriktsfylkene. Vi merker oss at det er mange av fylkene som har hatt en vekst som ligger nær landsgjennomsnittet. Veksten innenfor den kommunale sektor kommer altså fortsatt mange fylker til gode. Tabellen viser f.eks. at alle fylkene i Nord-Norge har positive skift-komponenter i den kommunale sektor.

Klassifikasjon av tjenesteytende næringer

Når en skal analysere tjenesteytende næringer må en foreta en grenseoppgang mellom vareproduserende og tjenesteytende næringer. Noe av det grunnleggende problemet er den sterke integrasjonen mellom vare- og tjenesteproduksjonen. Hvis vi sto helt fritt i vår definisjon av tjenesteytende virksomhet, ville vi også tatt med innslaget av tjenester som vi finner innenfor primær- og sekundærmæringene. Dette er i tråd med Fløttum (1988) som argumenterer for at informasjonssektoren går på tvers av den tradisjonelle næringsinndelingen. FNR gir oss imidlertid svak empirisk basis for en slik inndeling, så vi vil holde oss til en mer tradisjonell avgrensning: Tjenesteytende næringer har som navnet sier tjenester som sluttprodukt mens primær- og sekundærmæringene har varer som sluttprodukt.

En klassifisering av tjenester som kan synes fruktbar i regional sammenheng er å skille mellom tjenester rettet mot husholdninger og tjenester rettet mot næringsvirksomhet (bedrifter). Grunnen til dette er at de to gruppene har forskjellige lokaliseringsmessige betingelser. En slik inndeling er foretatt av Illeris (1989) som også diskuterer gruppenes ulike lokaliseringsbetingelser. Tjenestene som er rettet mot husholdninger krever ofte nærhet mellom produsent og mottaker av tjenesten. Vi kan derfor vente at veksten i disse tjenestene følger den alminnelige inntektsveksten i en region. På en måte er derfor også utviklingen av disse tjenestene knyttet til befolkningsutviklingen, fordi mange av tjenestene fordrer at mottaker og produsent av tjenesten befinner seg i samme rom. Her finner vi både privat og offentlig virksomhet. En del av den kraftige veksten innenfor offentlig sektor kommer av at oppgaver som før ble ivaretatt av den private sektor nå utføres av den offentlige sektor, f.eks. omsorgsoppgaver overfor barn og eldre.

Den delen av tjenestene som er rettet mot bedrifter har hatt en kraftig vekst på 1980-tallet, noe som

er et gjennomgående trekk i de industrialiserte landene. Vi finner her sektorene forretningsmessig og finansiell tjenesteyting. Bakgrunnen for denne sterke veksten er i følge Illeris at samfunnet, markedet og produksjonen får en stigende kompleksitet, som igjen medfører økt arbeid med planlegging, styring og avsetning av vareproduksjonen. Nore (1987) har analysert veksten i den finansielle delen av disse tjenestene. Han påviser at en globalisering av finanssystemet har funnet sted samtidig med en norsk liberalisering av finansmarkedet. Norge har i større grad blitt del av et internasjonalt system hvor den økte kompleksiteten også har gitt en større sektor. En del av tjenestene er så avanserte at den enkelte bedrift ikke vil kunne opprettholde kompetanse på området.

Til en viss grad skjer det en utskilling av tjenester fra vareproduksjonen, og i følge Stambøl (1989) ventes den geografiske lokaliseringen å følge lokaliseringen til de industrifunksjoner de blir skilt ut fra. Funksjoner knyttet til feks. administrasjon og ledelse, markedsføring, forskning og utvikling ventes dermed å få en stor grad av sentral lokalisering. I følge Stambøl har veksten i hovedstadsområdet vært stor, og dette har sammenheng med at hovedstadsområdet også tidligere har hatt en stor del av disse tjenestefunksjonene, men de har da blitt klassifisert som industrivirksomhet. Hovedstadsområdets viktige posisjon for disse funksjonene skyldes bl.a. at her er personmøter viktige, særlig for de avanserte ikke-standardiserte tjenestene. I storbyene er det større miljøer, og en større andel personer med høye faglige kvalifikasjoner. Hovedstadsområdet fungerer også som importhavn for varer til resten av landet, og det er ofte her utenlandske foretak etablerer seg. For slike foretak som bruker avansert teknologi er en alternativ plassering knapt tenkelig.

Innenfor tradisjonell economic-base tankegang er det vanlig å se tjenesteytende virksomhet som avledet av industriell basisvirksomhet i en region. "Eksport"-inntektene fra industrien finansierer aktiviteten i de tjenesteytende næringene. Forretningsmessig og finansiell tjenesteyting er imidlertid i liten grad knyttet til at det finnes tradisjonell basisvirksomhet innenfor regionen. Illeris (1989) påviser at i 17 vesteuropeiske land er disse næringene overrepresenterte i hovedstadsregionen. Over tid har bedre telekommunikasjoner og bedret persontransport gjort at "avstanden" mellom de ulike regionene har minket. Imidlertid viser Illeris videre at det er store forskjeller landene imellom når det gjelder utviklingen for finansiell og forretningsmessig tjenesteyting. I noen land vokser sektorene sterkere i hovedstadsområdet enn landet som helhet, i andre land i omtrent samme takt og atter andre mindre.

Også i OECD er det gjort forsøk på en analytisk klassifisering av tjenester som har samme todeling

som Illeris, se Veil (1989). Utgangspunktet er her at en vil utarbeide en klassifisering som muliggjør meningsfull statistikk og analyser for handel med tjenester. Hvis en ser på de ulike land som ulike regioner, er Veils utgangspunkt nokså likt vårt. Vi har også som et primært mål at vi vil skille ut tjenester med en "løs" geografisk forankring. Veil går videre og deler de bedriftsrettede tjenestene ut fra forholdet til produksjonsprosessen. Tjenestene kan i følge denne inndelingen skje før (upstream), parallelt (onstream) eller etter (downstream) produksjonsprosessen. Et forsøk på å klassifisere tjenestene etter dette skjemaet er foretatt på grunnlag av FN's nye foreløpige produktklassifisering CPC (Central Product Classification). Selv om dette synes å være et interessant analytisk utgangspunkt, er vårt materiale grovere enn det en slik klassifisering krever.

En diskusjon av tjenesteytende næringer i regionalt perspektiv finner vi i Statistisk sentralbyrå (1989b). Her er en gjennomgang av de ulike statistikkildene viet stor plass. Problemene går dels på at datakildene som finnes har et begrenset omfang, og dels på at kildene er av dårlig kvalitet. Dette gjelder også når en skal bruke tall fra FNR. Likevel har vi data på et relativt detaljert nivå samtidig som vi nå har fem årganger av FNR. Noe av styrken i vårt materiale er at vi har en samordnet oversikt over hele økonomien, og at vi har mulighet for å skille ut offentlig forvaltning. For å holde analysen på et oversiktlig nivå har vi samlet fylkene i tre regioner. En utvidet storbyregion med Oslo og Akershus er betegnet som "region A". "Region C" er sammensatt av det vi kan kalle distriktsfylker eller problemfylker, fylker med en stor andel av befolkningen i bygdeområder slik disse ble definert av Bygdeutvalget. De resterende fylker er tilordnet "region B". Denne inndelingen er tidligere brukt av Skoglund (1988), og er nærmere definert i tilknytning til tabell 3.

Det offentlige er en sentral aktør i regional sammenheng. Dette taler for å beholde offentlig tjenesteyting som en egen sektor i vår analyse. De offentlige tjenestene er for en stor grad rettet mot befolkningen. Vi forventer derfor en sammenheng mellom den regionale utviklingen i sektoren og befolkningsutviklingen. Likevel kan en operere med politiske målsettinger og politisk styring som går på tvers av dette. Et eksempel er forsvaret som har en helt annen regional fordeling enn befolkning og produksjon.

I vår inndeling av tjenestene har vi lagt vekt på å skille tjenester som er rettet mot husholdninger fra tjenester som er rettet mot næringslivet. Vi har valgt å ta utgangspunkt i næringssektorer. Alternativt kunne vi brukt tall for den enkelte tjeneste (vare), men disse tallene ser vi på som mer usikre. Skillet mellom tjenester som er rettet mot bedrifter og husholdninger finnes ikke i nasjonalregnskapet

der næringssektorer leverer tjenester både til husholdninger og til bedrifter. Vår inndeling omfatter fem grupper næringer. Utenom offentlig tjenesteyting har vi en næringsgruppe som i hovedsak leverer til bedrifter. Denne gruppen består av utleievirksomhet og finansiell og forretningsmessig tjenesteyting. Videre har vi husholdningstjenestene som består av tjenester levert fra boliger og en rekke andre sektorer som i hovedsak er rettet mot privat konsum. Mellomsektorene varehandel og samferdsel leverer tjenester til både husholdninger og bedrifter.

Tjenesteytende næringer 1973 - 1986

For forretningsmessig og finansiell tjenesteyting mv. finner vi som ventet en sterk overrepresentasjon i hovedstadsområdet. Det ser vi ved at hovedstadsområdet har om lag 75 prosent høyere andel i denne næringen enn av hovedstadsområdets andel av BNP. Vi ser videre at denne næringen har klart minst betydning i distriktsfylkene. Spilling/Isaksen (1987) har studert sysselsettingen i forretningsmessig tjenesteyting for perioden 1976 til 1985 og konstantert tendens til en svak regional utjevning. Også i vår utvidete sektor kan samme svake tendens finnes igjen. Sammenlignet med utviklingen i andre europeiske land, må imidlertid Norge sies å være et land med noenlunde konstant konsentrasjon i hovedstadsområdet.

Den kraftige veksten for den bedriftsrettede næringen, forretningsmessig og finansiell tjenesteyting mv. kan illustreres ved at næringens andel av BNP (fastlands-Norge) økte fra 3,2 prosent i 1973 til 7,3 prosent i 1986. Den sterke konsentrasjonen med rundt 50 prosent av virksomheten i hovedstadsområdet gjør at veksten i næringen virker sentraliserende. Som tidligere nevnt har vi også innenfor hovedstadsområdet fått en klar forskyvning av aktiviteten fra Oslo til Akershus. I 1973 hadde Akershus 11 prosent av bruttoproduktet i dette området, noe som økte til hele 37 prosent i 1986.

Vi finner det samme mønsteret igjen i varehandel med en sterk overrepresentasjon i hovedstadsområdet, selv om denne er noe mindre enn for finansiell og forretningsmessig tjenesteyting mv. Denne sektoren består både av detaljistleddet som i hovedsak er rettet mot husholdningene og engrosleddet som i hovedsak er rettet mot næringslivet. Nasjonalregnskapet gir dessverre ikke muligheter for en slik finere inndeling.

Tall fra varehandelsstatistikken indikerer likevel at det er for engrosleddet at hovedstadskonsentrasjonen er sterkest. Hovedstadsområdet har omtrent halvparten av sysselsettingen og omsetningen i engros-handelen. I SOU (1989) blir det påpekt at et av særtrekkene ved Stockholmsregionen er at den fungerer som importhavn. Over halvparten av den svenske vareimporten hentes via Stockholmsregio-

TABELL 3. ANDEL AV BRUTTOPRODUKTET I TJENESTEYTNDE NÆRINGER ETTER REGION I FORHOLD TIL REGIONENS ANDEL AV BNP

	Region A	Region B	Region C
Næring: Forretningsmessig og finansiell tjenesteyting mv. (225/7) ¹			
1973	190	73	45
1980	173	84	49
1986	173	80	48
Næring: Varehandel (111/15) ¹			
1973	175	72	64
1980	181	73	59
1986	164	77	62
Næring: Samferdsel (68/5) ¹			
1973	78	107	113
1983	101	100	98
1986	94	98	110
Næring: Offentlig tjenesteyting (136/18) ¹			
1973	105	96	100
1980	97	98	107
1986	86	102	112
Næring: Husholdningstjenester (118/14) ¹			
1973	114	93	96
1980	97	100	104
1986	100	101	98

Kilder: Fylkesfordelt nasjonalregnskap og egne beregninger. Ufordelt virksomhet er ikke tatt med.

1) Næringens vekst i forhold til BNP-vekst 1973 - 1986/næringens andel av BNP i 1986.

Regioninndeling: A. Oslo og Akershus. B. Østfold, Buskerud, Vestfold, Telemark, Agderfylkene, Rogaland, Hordaland og Sør-Trøndelag. C. Hedmark, Oppland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Nord-Trøndelag og hele Nord-Norge.

nen. Statistikken for utenrikshandelen viser at i Norge blir drøyt 40 prosent av importen tollbehandlet i Oslo og Akershus. Reelt kan importen av varer via hovedstadsområdet være høyere ved at importen foregår her, men tollbehandles i andre fylker. I varehandelen finner også en forskyvning av aktiviteten fra Oslo til Akershus. Akershus økte andelen i hovedstadsområdet fra 11 prosent i 1973 til 30 prosent i 1986. Denne økningen skyldes i hovedsak at Akershus ekspanderer sterkt innenfor engrosdelen av varehandel. Varehandelsstatistikk vi-

ser at sysselsettingen innenfor engrosleddet i Akershus er nesten fire ganger høyere i 1986 enn i 1973.

At veksten i de bedriftsrettede tjenestene forretningsmessig og finansiell tjenesteyting og engros-handel kommer i Akershus istedenfor Oslo kan forklares med bedre kommunikasjonsmuligheter og økende knapphet på arealer i Oslo. Akershus store vekst i befolkningen kan derfor bare i mindre grad forklare fylkets økonomiske vekst fordi det er først og fremst de bedriftsrettede tjenesteytende næringene som har stor vekst i fylket.

Forskjellen mellom gruppe B og C er noe mindre for varehandel enn for finansiell og forretningsmessig tjenesteyting mv. Dette er ventet ettersom varehandel i sterkere grad er avhengig av befolkningsgrunnlaget. Vi finner også at denne næringen er svakest representert i distriktsfylkene. Når det gjelder utviklingen over tid, ser vi igjen en stor grad av stabilitet i andelene.

Samferdselssektoren er den eneste av disse næringene som har hatt svakere vekst enn BNP-veksten. I utgangspunktet skulle en kanskje vente at denne næringen var sterkest representert i distriktsfylkene med spredt befolkning og store avstander. Dette viser da også tallene for 1986, men hovedinntrykket er at det ikke er store forskjeller mellom de tre regionene. I Oslo og Akershus skulle en kanskje vente at korte avstander skulle gi en liten samferdselssektor. Når dette ikke er tilfelle i større grad enn tabell 1 viser, kan noe av forklaringen være en omfattende pendling pga. forskjellig lokalisering av bolig og arbeid. Tendensen til økende andeler for Oslo og Akershus kan skyldes økt pendling i området.

For offentlig tjenesteyting ser vi at hovedstadsområdet har svekket sin stilling til fordel for de to andre gruppene. Som påpekt bl.a. i Schanche(1987) er dette en trend i begynnelsen av denne perioden både for kommunal og statlig forvaltning. For distriktsfylkene har den offentlige sektor et større omfang enn denne tabellen kan tyde på, særlig fordi vi ikke har kunnet fordele forsvaret som har sin hovedtyngde i Nord-Norge. I Skomsvold m.fl. (1987) går det fram at forsvaret i 1980 sysselsetter hele 9,0 prosent av sysselsettingen i Nord-Norge, mot bare 3,1 prosent for landet som helhet.

Ellers viser tabell 3 at det ikke er de helt store forskjellene mellom den regionale fordelingen av BNP og tilsvarende fordeling av den offentlige tjenesteyting. Dette indikerer at antakelsen om en viss sammenheng mellom regional utvikling for denne sektoren og utviklingen for produksjonen, er riktig.

Den klareste bindingen til utviklingen i bruttoproduktet ser vi ut til å ha for husholdningstjenestene. For denne sektoren er datamaterialet mest usikkert, så noen av hoppene fram og tilbake skyldes nok svakheter i datamaterialet. Likevel er det påfallende at alle regioner har andeler av disse næ-

ringene som både ligger over og under regionens andel av BNP.

Sammendrag og konklusjon

Tall fra fylkesfordelt nasjonalregnskap viser at det i perioden fra 1983 til 1986 er mange fylker som har en økonomisk vekst som ligger nær landsgjennomsnittet. To fylker peker seg imidlertid klart ut. Det er Akershus med en vekst langt over landsgjennomsnittet og Finnmark med landets klart laveste vekst. Problemene i Finnmark er direkte knyttet til ressurskrisen i havet, og den framtidige utviklingen i fylket er avhengig av forvaltningen av fiskeressursene.

Akershus fortsetter i perioden 1983 til 1986 den kraftige veksten fylket hadde i tiårsperioden før 1983. Denne veksten kan nesten i sin helhet tilskrives kraftig vekst i bedriftsrettede tjenesteytende næringer som engroshandel og finansiell og forretningsmessig tjenesteyting. Oslo har øket sin vekst i forhold til landsgjennomsnittet og har nå en vekst på linje med landet som helhet. Økonomien har altså i perioden 1983 til 1986 vist en sentraliserende tendens i retning hovedstadsområdet.

Tjenesteytende næringer rettet mot bedrifter har en geografisk sterk overrepresentasjon i hovedstadsområdet i Norge som i resten av Vest-Europa. Distriktsfylkene har klart minst av disse næringene i forhold til annen økonomisk aktivitet. At veksten i stor grad finner sted i Akershus istedenfor Oslo, skyldes trolig bedre kommunikasjoner og økende knapphet på arealer i Oslo.

Potensialet disse tjenestene har for desentralisering er noe uklart. I Vest-Europa er hovedstadsområdene overrepresentert med disse næringene, men utviklingen viser svært forskjellige trekk i storbyer med tilsynelatende like forutsetninger. Bedrede telekommunikasjoner og bedret persontransport gir åpninger for desentralisering. Muligheter for politisk påvirkning av utviklingen i disse næringer synes derfor helt klart til stede. Den sterke veksten disse næringene har hatt forventes å fortsette også i årene framover. Hvis den samme sterke hovedstadskonsentrasjonen opprettholdes, innebærer derfor dette en sentraliserende utvikling. Dette tilsier at en i distriktpolitisk sammenheng bør legge spesiell vekt på denne sektoren.

Referanser

Fløttum, Erling (1988): Omfanget av informasjonssektoren. Økonomiske analyser nr. 8-1988. Statistisk sentralbyrå.

Illeris, Sven (1989): Service og den regionale balanse i Norden. Trykt i NordREFO: De nordiske hovedstederna - drivkrefter eller skapare av regional obalans?

Nore, Petter (1987): De internasjonale finansmarkedene - en ny utfordring for nasjonalstaten. Samtiden nr. 5, 1987.

Schanche, Per (1987): Fylkenes økonomiske struktur og utvikling. Økonomiske analyser nr. 5 - 1987. Statistisk sentralbyrå.

Skoglund, Tor (1988): Jobber nok til alle? I hva slags næringsliv? Upublisert innlegg på NORAS-konferanse på Lillehammer oktober 1989.

Skomsvold, Rolf, Ådne Cappelen, Nils Petter Gleditsch og Olav Bjerkholt (1987): Regionaløkonomiske konsekvenser av nedrustning i Norge. Sosiologi i dag 3-4/1987.

Spilling, Olav og Arne Isaksen (1987): Regionale strukturendringer i næringslivet. Plan og arbeid 5/87.

Stambøl, Lasse S. (1988): Tjenesteyting og sysselsetting på Romerike. Publisert som en del av NORAS' program om "Forskning for regional utvikling".

Stambøl, Lasse S. (1989): Arbeidsmarkedsutviklingen i fylkene 1972 - 1986. Interne notater 89/26 fra Statistisk sentralbyrå.

Statens offentliga utredningar (SOU) (1989): Den regionala problembilden. SOU 1989:12. Arbetsmarknadsdepartementet, Stockholm.

Statistisk sentralbyrå (1987): Fylkesfordelt nasjonalregnskap 1983. Norges offisielle statistikk B 687.

Statistisk sentralbyrå (1989a): Timeverkstall og sysselsettingstall i nasjonalregnskapet. Økonomiske analyser nr. 4-1989.

Statistisk sentralbyrå (1989b): Statistikk om tjenesteyting. Rapport fra en arbeidsgruppe. Interne notater 89/22.

Veil, Erwin (1989): Analytic classification of trade in services. Upublisert innlegg på IARIW-konferansen i Lahnstein, Vest-Tyskland august 1989.

Nye metoder for detaljomssetningsindeksen

Av

Leiv Solheim og Anders Harildstad

1 BAKGRUNN

Detaljomssetningsindeksen, som på månedsbasis måler omssetningsutviklingen i detaljhandel, ble midlertidig stoppet for publisering fra og med 1989. Bakgrunnen var at indeksen i flere år i betydelig grad hadde undervurdert omssetningsveksten. Fordi detaljomssetningsindeksen er den viktigste korttidsindikatoren for utviklingen i privat konsum har dette ført til at foreløpige nasjonalregnskapstall systematisk har undervurdert veksttakten i denne sentrale størrelsen i norsk økonomi. Statistisk sentralbyrå har fra og med august 1989 tatt opp igjen publisering av detaljomssetningsindeksen etter forbedring og omlegging av beregningsopplegget for indeksen. I denne artikkelen vil vi forklare hovedtrekkene i metodeomleggingen, og også gi en kort oversikt over de tallmessige utslagene av nye estimeringsmetoder for detaljomssetningen i forhold til gamle metoder.

På grunn av detaljomssetningsindeksens bruk som konjunkturindikator for privat konsum blir denne indeksen betraktet som en av de viktigste korttidsstatistikkene som utarbeides i Statistisk sentralbyrå. Status for detaljomssetningsindeksen i statistikkproduksjonen kan kort beskrives på følgende måte: Detaljomssetningsindeksen er en utvalgsundersøkelse som på løpende månedsbasis skal måle omssetningsutviklingen i verdi for detaljhandelsnæringene. Om lag 16 måneder etter årets utløp foreligger årsstatistikken for varehandel som i prinsippet skal inneholde fullstendig telling av årsomssetningen for alle varehandelsbedrifter i Norge. Denne årsstatistikken for varehandel er basert på en navnekortundersøkelse med utgangspunkt i bedriftsregisteret i Statistisk sentralbyrå. Detaljomssetningsindeksen bør treffe omssetningsveksten ifølge årlig varehandelsstatistikk best mulig, og utvalgsplan og beregningsopplegg for detaljomssetningsindeksen bør utformes med dette siktemålet.

Fra 1983 og fram til 1987, som er siste år det foreligger årsstatistikk for varehandel, har årsstatistikken for detaljhandel i gjennomsnitt vist omlag 2 1/2 prosentpoeng sterkere årlig omssetningsvekst enn detaljomssetningsindeksen. Arbeidet med kvalitetsforbedring av detaljomssetningsindeksen har

hatt som formål å gjøre rede for avvikene fra årlig varehandelsstatistikk, og med dette utgangspunktet utarbeide nye metoder til forbedring av detaljomssetningsindeksen.

Før dette prosjektet ble iverksatt ble det antatt at en viktig feilkilde ved detaljomssetningsindeksen var at den ikke i tilstrekkelig grad fanget opp tilgang og avgang av detaljhandelsbedrifter. Denne antakelsen er i stor grad blitt bekreftet av undersøkelser som er foretatt. En viktig metodeendring i den nye detaljomssetningsindeksen er derfor at utvalget av bedrifter er utvidet: Hovedutvalget av bedrifter er blitt supplert med et løpende tilleggsutvalg av nye bedrifter.

Utover dette er selve inndelingen av utvalget betydelig endret i forhold til gammel metode. Det viser seg at ny stratifisering eller inndeling av utvalget, har gjort størst utslag for 1989, mens problemet med tilgang og avgang av bedrifter har gjort størst utslag i årene før 1987 da omssetningsvolumet var i sterk vekst. Det bør også nevnes at oppryddingen i metodene for detaljomssetningsindeksen har brakt fram flere problemer ved datakvaliteten på årsstatistikken for varehandel enn tidligere antatt.

For en mer utførlig tabelloppstilling av nye indekstall for 1988 og 1989, fordelt på måned og tresifret næring, viser vi til Statistisk ukehefte 44/89.

2 METODEENDRINGER

Vi starter dette avsnittet med å forklare noen uttrykk og begreper som vi trenger for å beskrive metodeomleggingen:

Populasjon og utvalg: Populasjonen i vår problemstilling består av totalmassen av detaljhandelsbedrifter som er i virksomhet. På grunnlag av omssetningsdata for et utvalg av bedrifter ønsker en å estimere omssetningen for hele populasjonen best mulig.

Stratifisering: Populasjonen deles inn i delpopulasjoner eller strata og utvalget deles tilsvarende opp i delutvalg. Et eksempel er fordeling på størrelsesgrupper. Det viktigste formålet med stratifisering eller valg av delutvalg er å redusere usikkerheten ved estimeringsmetoden. En skiller mellom inndeling som foretas før utvalget trekkes og etterstratifisering som skjer etter at utvalget er trukket.

Symboler for tidsangivelse: År T betyr det inneværende eller løpende beregningsår, som nå er 1989. År T-2 angir tilsvarende perioden 2 år før beregningsåret.

Identiske bedrifter, overganger og tilganger/avganger: Identiske bedrifter omfatter bedrifter med omsetning år T-2 og som fortsatt er i drift år T. Bedrifter med omsetning år T-2, men som skifter næring innenfor detaljhandel, kalles overganger. Tilganger omfatter bedrifter uten omsetning år T-2, men som er i drift med omsetning år T. Bedrifter med omsetning år T-2 og uten omsetning år T er avganger.

Den gamle metoden

Den gamle metoden baserte seg på et utvalg av bedrifter som hadde et omsetningstall fra årsstatistikken i et bestemt år. Dette førte til at bedrifter som ikke var registrert med omsetningstall fra før ikke kunne brukes i utvalget. Da årsstatistikken foreligger over ett år etter årets utløp betydde dette at en ikke kunne bruke bedrifter som var startet opp år T-1 og år T.

Utvalget ble rullert en gang i året på en slik måte at bedrifter som hadde vært med i seks år gikk ut av utvalget. Dessuten ble bedrifter som var opphørt fjernet fra utvalget. Disse bedriftene ble så erstattet av bedrifter som var mest mulig lik den "gamle" bedriften. Dette har hatt uheldige konsekvenser. Det mest alvorlige er at dette har ført til en systematisk underrepresentasjon av yngre bedrifter. Tabell 1 viser at prosentandelen bedrifter som er yngre enn sju år var betydelig lavere i utvalget enn i populasjonen. Tabellen viser også at denne skjevheten var mest utbredt for massen av små bedrifter. Småbedrifter er her definert som bedrifter med mindre enn 3 millioner kroner i årsomsetning.

Årsaken til at vi har sett spesielt på småbedriftene er at for bedrifter over en viss omsetningsstørrelse gjennomføres det en totaltelling, mens det for de minste bedriftene skal være et representativt utvalg. Grensen for totaltelling varierer etter næring.

Tabell 1. Prosentandelen bedrifter som er sju år eller yngre.

Periode	1981 -82	1982 -84	1984 -86	1987
Alle omsetningsgrupper:				
populasjonen	19	22	28	33
utvalget	9	9	10	12
Omsetning under 3 millioner:				
populasjonen	21	25	33	40
utvalget	9	8	10	13

Tabell 2. Prosentvis årlig endring i omsetning for noen aldersgrupper. Identiske bedrifter.

Periode	1979 -82	1982 -84	1984 -86
Sju år og eldre	10,6	7,2	14,3
Yngre enn sju år	12,7	10,8	19,4
Alle aldersgrupper	11,0	8,0	15,7

Tabell 3. Omsetningsvekst ifølge årsstatistikk for detaljhandel og detaljomsetningsindeksen etter gammel metode.

Periode	1979 -82	1982 -84	1984 -86
Prosentvis endring pr. år:			
Årsstatistikken i alt	10,9	9,4	17,5
identiske bedrifter	11,0	8,0	15,7
Detaljomsetningsindeksen	12,4	6,7	14,8
Avvik i prosentpoeng			
tilgang/avgang	- 1,5	+ 2,7	+ 2,7
aldersskjevhet	- 0,1	+ 1,4	+ 1,8
andre "feil"	+ 0,2	+ 0,5	+ 0,9
	- 1,6	+ 0,8	+ 0,0

På grunnlag av årsstatistikk for varehandel kan vi undersøke omsetningsveksten for de bedriftene som er sju år eller eldre sammenliknet med alle aldersgrupper, og vi finner da at veksten er klart lavere for de eldste bedriftene.

Konklusjonen er derfor at skjev aldersfordeling i utvalget for identiske bedrifter har medført underestimert av veksten i detaljhandelen.

Tabell 3 summerer opp redegjørelsen så langt for avvik mellom årsstatistikken for detaljhandel og detaljomsetningsindeksen.

Den nye metoden

Den nye metoden bygger på årsstatistikken for år T-2 og bedriftsregistret pr 1. januar år T for de første 6 månedene og bedriftsregistret pr 1. juli år T det siste halvåret i observasjonsåret. Den nye metoden bruker to utvalg.

Hovedutvalget, som omfatter såkalt identiske bedrifter, er en videreføring av utvalget i den gamle metoden. Kriteriet for å være med i dette utvalget

er at bedriften har omsetning år T-2 og fortsatt er i ordinær drift ifølge bedriftsregisteret. Ellers er prinsippene for rullering av utvalget beholdt med den forskjellen at det nå skjer en halvårig justering av utvalget: Avgangene tas ut av utvalget og overganger internt mellom næringer under detaljhandel blir ajourført en gang hvert halvår.

Tilleggsutvalget består av nye bedrifter, dvs bedrifter som er uten omsetning i år T-2 og i drift med omsetning år T. Dette tilleggsutvalget blir oppdatert hvert halvår. Utvalget for første halvår tar utgangspunkt i bedriftsregisteret pr 1.januar, og utvalget for andre halvår er basert på registertilstanden midtveis i året. Det betyr at grovt regnet består utvalget første halvår av bedrifter som er startet opp i år T-1, mens det i annet halvår også tas med bedrifter som er startet opp første halvår i observasjonsåret.

Stratifisering

Hovedutvalget

Den gamle metoden bygde på en inndeling av utvalget etter næring, geografisk område og omsetningsstørrelse. Denne inndelingen omfattet 8 områder og 7 størrelsesgrupper. Analyser av omsetningsmønsteret for tidligere år viser imidlertid at veksten er uavhengig av område. Derimot er bedriftstype, dvs en fordeling på enbedriftsforetak, hovedbedrift i flerbedriftsforetak og annen bedrift i flerbedriftsforetak, en viktig faktor for å forklare omsetningsvekst. Variasjonen mellom bedriftstype er illustrert i tabell 4.

De siste årene hadde flerbedriftsforetakene en langt sterkere omsetningsvekst enn enbedriftsforetakene.

Oppdelingen i strata eller indeksgrupper bør foretas slik at omsetningsstrukturen blir mest mulig lik internt i hvert stratum, men med stor variasjon mellom de konstruerte gruppene. Samtidig bør oppdelingen ikke være for omfattende fordi dette gir risiko for såkalte tomme strata, dvs. strata uten månedsobservasjoner.

Tabell 4. Omsetningsvekst etter bedriftstype. Prosentvis endring pr. år.

Periode	1979	1982	1984
Enbedriftsforetak	11,4	7,9	13,7
Flerbedriftsforetak:			
Hovedbedrift	10,6	6,5	18,3
Annen bedrift	9,9	9,2	18,8

En har derfor valgt å bytte ut variabelen område med bedriftstype i beregningene. For bedrifter med omsetning i år T-2 og som fortsatt er i drift benyttes altså en inndeling etter næring, bedriftstype og omsetningsstørrelse for å regne ut indeksen.

Tilleggsutvalget

For tilleggsutvalget er stratifiseringen etter næring og omsetningsstørrelse, men fordelingen på størrelse er foretatt etter at utvalget er trukket, dvs såkalt etterstratifisering. Grunnen til dette er at en før utvalgstrekkning for nye bedrifter mangler data for omsetningsstørrelse for disse enhetene. Utvalget av nye bedrifter trekkes på grunnlag av kjennetegnene næring og område. Etter trekking foretas etterstratifisering på følgende måte: Bedriftene som svarer deles først inn i størrelsesgrupper utfra månedsomsetningen som er oppgitt. Størrelsesfordelingen fra dette materialet blir imidlertid ikke benyttet, kun avledet indeksendring innenfor hver størrelsesgruppe blir brukt. Størrelsesfordelingen på nye bedrifter etter næring hentes isteden fra siste foreliggende årsstatistikk for de bedrifter som var nyetablerte dette året. Dette beregningsknepet bidrar til å redusere den statistiske usikkerheten, men antakelsen om samme størrelsesfordeling på nye bedrifter år T som for nye bedrifter i siste årsstatistikk kan føre inn en skjevhet hvis fordelingen har blitt endret. Våre analyser bakover i tid viser imidlertid at denne fordelingen over tid er svært stabil innen hver næring.

Et annet problem med tilleggsutvalget av nye bedrifter er høyt frafall i svaradferden. I tabell 5 har vi gitt en oversikt over hvor mange bedrifter som har svart, antall bedrifter som antas å være i drift og antall bedrifter vi mener ikke har noen omsetning i observasjonsmåneden.

I januar ble det ikke hentet inn opplysning om årsaken til at bedriften ikke sendte inn oppgave. Tabellen forteller at det er et stort frafall, og at årsaken til manglende oppgaveinnsending for en stor del er ukjent. Vi ser at antall bedrifter ute av drift synker fra mars til april og fra juni til juli. Dette betyr at registreringen er heftet med en del usikkerhet. Vi ser også at andelen som svarte blant de vi regner i drift har økt hele året og spesielt fra juli til august. Revisjon av utvalget ble gjennomført i månedskiftet juli/august på grunnlag av bedriftsregisteret 1.august. En ser at dette trakk ned antall bedrifter ute av drift.

Rutinene for oppgaveinnhenting for bedriftene i tilleggsutvalget er under utbedring for å bedre svarinngangen. Mens en i begynnelsen baserte seg på postal innhenting har en fra mai måned hovedsakelig benyttet utsendte intervjuere fra SSB.

Tabell 5. Svarfordelingen i tilleggsutvalget i de åtte første månedene i 1989.

Måned	Jan.	Feb.	Mars	April	Mai	Juni	Juli	Aug.
I drift	*	368	309	326	264	262	269	365
bekreftet	67	105	110	149	153	157	157	228
antatt	*	263	199	177	111	105	112	137
Ute av drift	*	64	123	106	168	170	163	84
Totalt	432	432	432	432	432	432	432	449

Kobling til årsstatistikk for varehandel

Grunnlaget for en "korrekt" detaljomsetningsindeks er konsistens mellom årsstatistikk og månedsomsetningstallene som utvalgsbedriftene sender inn. Det er flere forhold som fører til avvik mellom årsstatistikk og månedsoppgaver.

Kopiering

Årsstatistikken for varehandel er basert på navne-kortundersøkelsen, men i denne undersøkelsen er det et betydelig frafall. For de bedriftene, som på grunn av frafall ikke blir registrert med omsetningstall, blir foregående års omsetningstall kopiert. Dersom dette skjer flere påfølgende år er det stor fare for at den "årsomsetningen" en opererer med er svært avvikende fra den virkelige omsetningen.

Bedrift-foretak

Innhenting av årsstatistikk for bedriftene gjøres gjennom foretaket, mens til detaljomsetningsindeksen henvender en seg direkte til bedriften. Det er derfor en fare for at årsstatistikken og detaljomsetningsindeksen i noen tilfeller opererer med forskjellige enheter.

Disse problemene har en vært klar over, og en har forsøkt å rette opp en del åpenbare feil ved kontroll i forbindelse ved dataregistrering av månedstall.

Merverdiavgift

Årsstatistikken for varehandel gir omsetningstall etter fradrag for moms. Månedsoppgavene til detaljomsetningsindeksen har derimot vært medregnet moms. I den gamle metoden gikk en utfra at dette omsetningstallet inneholdt 20 prosent moms med unntak av enkelte næringer. Den nye metoden utnytter at en stor andel av bedriftene også oppgir månedstall eksklusive moms. For de resterende bedriftene, som bare oppgir omsetning med moms, trekkes moms ut ved å anta samme momssats som for

de bedrifter som gir omsetningstall både med og uten moms.

Andre problemer ved oppstarting av ny metode

Dataregistrering

Vi nevnte i foregående avsnitt at en har rutiner for å oppdage inkonsistens mellom månedstall og årsstatistikk ved registrering av månedstallene. Denne kontrollmuligheten er med i den nye metoden, men har hittil ikke blitt fullt utnyttet så mye som ønskelig.

Automatisk oppretting

For å løse problemet har vi innført en automatisk rutine som retter opp årsstatistikken når avviket mellom månedsoppgaven og årsstatistikken blir for stort. En viktig tilleggsopplysning som nyttes til dette formålet er det omsetningstallet for år T-1 som oppgis på skjemaet. Avhengig av om bedrifter med unormal omsetningsvekst svarte eller hørte til fra-fallet har denne rutinen fjernet "ville" hopp i månedstallene.

Nye bedrifter i tidligere år

For å kunne tolke tallene vi har beregnet i 1989, må vi sammenholde tall etter den nye metoden for tidligere år. Siden vi ikke har nye bedrifter i utvalget for disse årene har vi vært nødt til å beregne en effekt for disse. Vi har brukt gjennomsnittsomsetningen i hver størrelsesgruppe i år T-2, for 1988 blir det 1986, som mål på omsetningsstørrelsen til bedriftene i denne størrelsesgruppen for år T. Dette har da ført til at vi ikke har noen sesongvariasjon for de nye bedriftene i 1988.

Når vi vurderer veksten fra 1988 til 1989 for hver måned betyr dette at i måneder med omsetning over gjennomsnittet vil vår løsning føre til en noe for høy vekst, mens i måneder med omsetning under gjennomsnittet blir veksten noe for lav. Årsgjennomsnittet skulle imidlertid bli korrekt.

3 TALLSERIER BASERT PÅ NY OG GAMMEL METODE

Figurene 1 til 3 illustrerer de tallmessige utslagene av endringene i beregningsopplegget for detaljomssetningsindeksen.

Omsetningsutviklingen i verdi for detaljhandel i alt gjennom 1988 og hittil i 1989 er skissert i figur 1: Heltrukken linje angir detaljomssetningsindeksen etter nytt og forbedret beregningsopplegg, mens prikket linje angir utviklingsforløpet etter gammel metode for detaljomssetningsindeksen.

Figur 1 viser at ny metode har bidratt til å løfte opp indeksnivået fra årsskiftet 1988/89, og denne forskjellen fra gammelt opplegg har vært nokså konstant over perioden januar til august 1989. Samlet for de tre første kvartalene i 1989 viser indeksen etter ny metode 2.8 prosentpoeng sterkere vekst fra samme periode året før i forhold til gammel metode. Denne forskjellen er litt mer enn gjennomsnittsavviket mellom årsstatistikk for detaljhandel og detaljomssetningsindeks etter gammelt opplegg i perioden 1983 til 1987.

I figurene har vi også tegnet inn en kurve som viser utviklingsforløpet gjennom 1989 for identiske bedrifter etter ny metode. Av hensyn til lesbarheten på figurene er denne serien først med fra utgangen av 1988, fordi serien stort sett faller sammen med indeksen etter ny metode gjennom 1988.

Tallserien for identiske bedrifter etter ny metode gjør det mulig å dekomponere totalutslaget i 1989 på betydningen av tilleggsutvalg kontra ny stratifisering og omlegging av metodene for hovedutvalget: Vi legger merke til at kurven for identiske bedrifter etter ny metode ligger over kurven for ny metode medregnet tilgang/avgang i 1989. Dette betyr at tilgang/avgang har bidratt til å dra ned omsetningsveksten fra 1988 til 1989, dvs at avgangene har betydd mer enn tilgangene i forhold til fjoråret.

Kurvene for ny metode sammenholdt med serien for gammel metode betyr at for omsetningsveksten fra 1988 til 1989 har metodeomleggingen for hovedutvalget hatt større betydning enn supplering med tilleggsutvalg for nye bedrifter. Indeksen etter gammel metode var langt på vei et mål på omsetningsutviklingen for identiske bedrifter. Avviket mellom kurven for identiske bedrifter etter ny metode i 1989 og indeksen etter gammel metode understreker derfor at det var høyst påkrevet med en generell forbedring av metodene for hovedutvalget. Selv i en periode med liten netto tilgang av nye bedrifter og nedgang i samlet omsetningsvolum, medførte gammel metode for lav vekst i omsetningen.

Figur 2 indikerer at nivåskiftet i indeksen fra inngangen til 1989 for en stor del skyldes detaljhandel med motorkjøretøyer og bensin. Denne gruppen inngår med omlag 1/3 vekt i den samlede totalindeksen. Kurven for identiske bedrifter etter ny me-

tode viser at ny stratifisering og nye metoder for hovedutvalget har hatt særlig stor betydning for denne næringsgruppen. Avgangen har dominert over tilgangen av nye bedrifter.

Figur 3 omfatter den øvrige detaljhandel, dvs detaljhandel i alt utenom detaljhandel med motorkjøretøyer og bensin. Nivåskiftet fra årsskiftet 1988/89 i ny indeks er her noe avdempet i forhold til figur 1. Veksten fra året før over de tre første kvartalene i 1989 var i overkant av 1 1/2 prosentenheter høyere med ny metode for denne gruppen. Forholdsvis mye av forskjellen faller på 1.kvartal 1989, utslaget er nær null i 2.kvartal, men forskjellen øker noe igjen i 3.kvartal. Kurven for identiske bedrifter etter ny metode sammenholdt med ny indeks medregnet tilgang/avgang, viser at også for denne gruppen av næringer har avgangene dratt ned samlet omsetningsvekst i 1989.

4 KONSEKVENSER FOR KVARTALSVISE NASJONALREGNSKAPSTALL

Detaljomssetningsindeksen etter ny metode forelå for sent til innarbeiding i forrige utgave av kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR), som ble publisert i september i Økonomiske analyser nr 6-1989. Neste konjunkturrapport i desember vil derfor inneholde ajourførte tall basert på det nye opplegget. Vi skal her likevel driste oss til å foregripe de partielle revisjonsutslagene på privat konsum 1.halvår 1989, som følge av detaljomssetningsindeks etter ny metode.

Datagrunnlaget for beregning av privat konsum de to første kvartalene i 1989 var detaljomssetningsindeksen etter gammel metode kombinert med annen statistikk for endel konsumgrupper.

Utfra tidligere erfaring med detaljomssetningsindeksen etter gammel metode ble denne oppjustert på en del punkter, og resultatet ble også sammenholdt med momsinngangen hittil i 1989.

Oppstillingen nedenfor gir en oversikt over revisjonsretningene av ny informasjon:

Tabell 6. Oppjustering av vekstanslaget i privat konsum 1.halvår 1989. Prosentpoeng.

Ny metode for detaljomssetningsindeksen:	
Detaljhandel i alt	+ 2,5
Detaljhandel utenom motorkjøretøyer og bensin	+ 1,0
Revisjoner for privat konsum :	
Varekonsum	+ 0,7
Privat konsum i alt	+ 0,4

Selv om detaljomsetningsindeksen etter ny metode viser 2 1/2 prosentpoeng sterkere vekst i forhold til gammel metode blir revisjonsutslaget på samlet privat konsum under 1/2 prosentpoeng 1.halvår 1989. Med utgangspunkt i rekkefølgen i tabellen over kan vi angi flere grunner til dette :

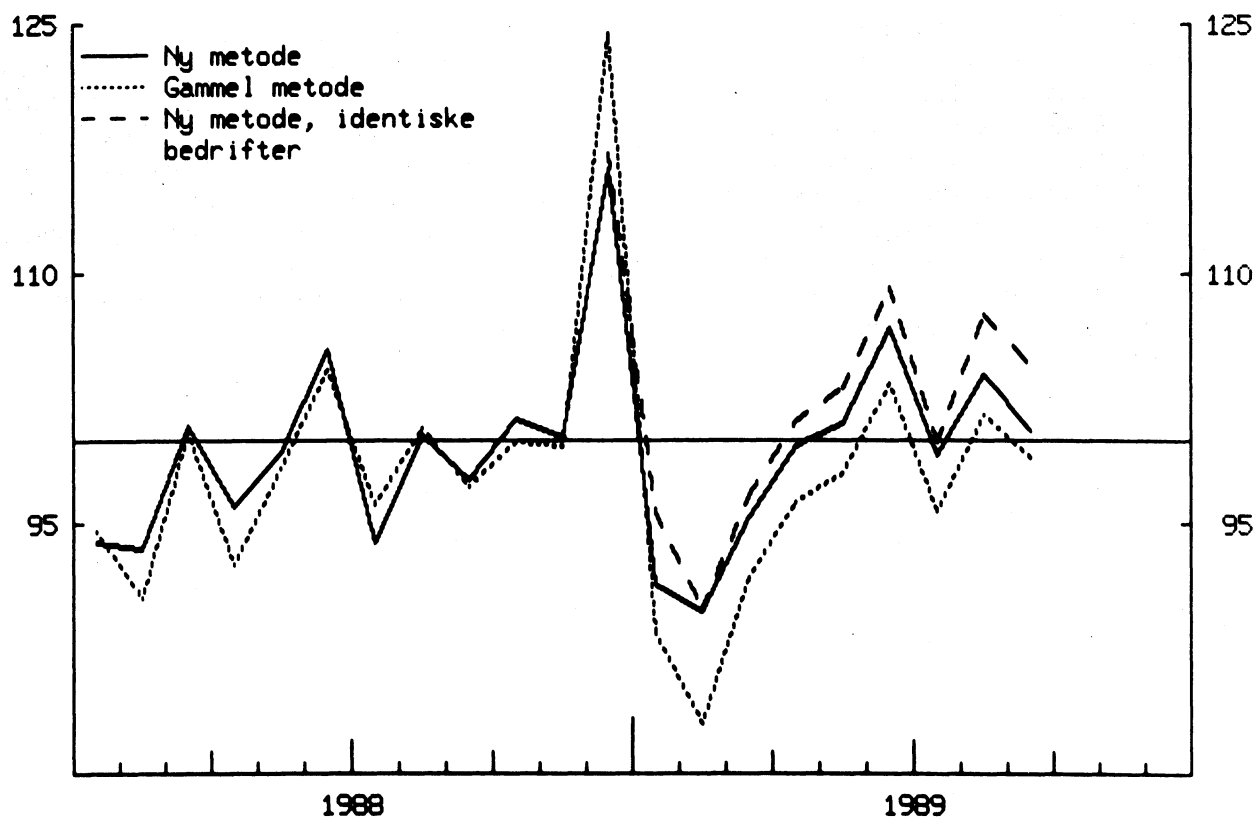
a) I nasjonalregnskapet benyttes andre indikatorer enn detaljomsetningen for beregning av konsumutgifter til biler, bensin, fyringsolje mv, slik at bare detaljomsetningsindeksen utenom motorkjøretøyer og bensin har beregningsmessig virkning for kvartalstall i KNR. Maksimalutslaget blir dermed 1 prosentenhets økt privat konsum.

b) Også for en del varekonsum utenom biler og

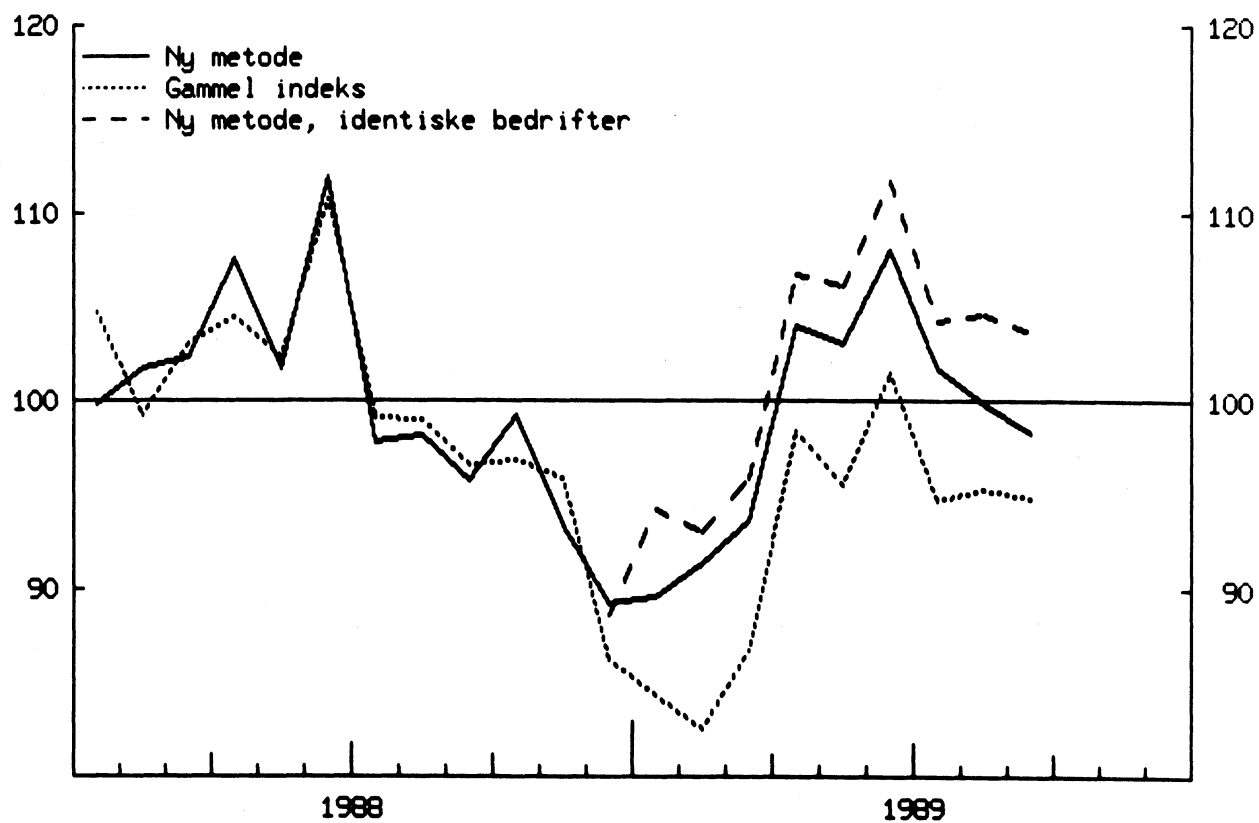
petroleumsprodukter benyttes andre indikatorer enn detaljomsetningsindeksen. Eksempler på dette er elektrisitet, drikkevarer og tobakk. Som nevnt ovenfor ble også materialet fra detaljomsetningsindeksen etter gammel metode endel oppjustert før bruk i KNR. Dette gjaldt særlig 1.kvartal for bekledningsvarer og næringsmidler, og disse justeringene viste seg å stemme rimelig bra med indeks etter ny metode. Virkningen blir på grunn av disse momentene redusert til 0.7 prosentpoeng.

c) Tjenestekonsumet og korreksjonsposter er upåvirket av detaljomsetningen. En ser at dette utgjør 0.3 prosentpoeng ytterligere dempning av utslaget.

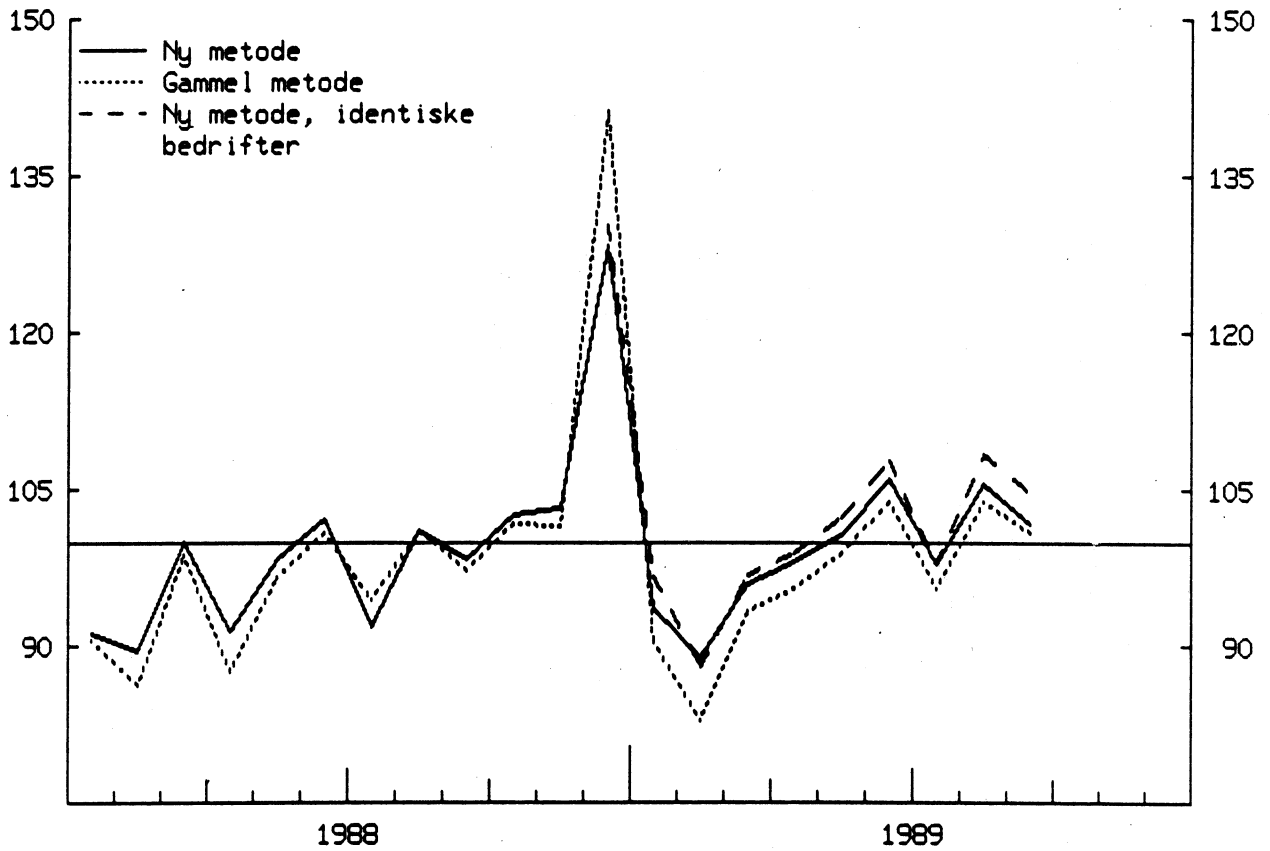
FIGUR 1. DETALJHANDEL I ALT
Ikke-sesongjusterte verdiindekser. 1988 = 100

FIGUR 2. DETALJHANDEL MED MOTORKJØRETØYER OG BENSIN
Ikke-sesongjusterte verdiindekser. 1988 = 100

FIGUR 3. DETALJHÅNDEL I ALT UTENOM MOTORKJØRETØYER OG BENSIN
Ikke-sesongjusterte verdiindekser. 1988 = 100

Tabell - og diagramvedlegg

Innhold	Side
B. KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE	
Tabell B1: Olje- og gassproduksjon	1*
Tabell B2: Produksjonsindeksen etter næring og anvendelse	1*
Tabell B3: Industriproduksjon - produksjonsindendeksen	1*
Tabell B4: Ordretilgang - industri	2*
Tabell B5: Ordreserver - industri	2*
Tabell B6: Lagerbeholdning	3*
Tabell B7: Arbeidsmarkedet - arbeidskraftundersøkelsen	3*
Tabell B8: Arbeidsmarkedet - arbeidskontorenes registreringer	3*
Tabell B9: Industriinvesteringer i verdi - investeringsundersøkelsen	4*
Tabell B10: Boligbygging	4*
Tabell B11: Detaljomsetningsvolum - sesongjustert indeks	4*
Tabell B12: Detaljomsetningsvolum mv. - endring fra foregående år	4*
Tabell B13: Timefortjeneste	5*
Tabell B14: Konsumprisindeksen	5*
Tabell B15: Engrospriser	5*
Tabell B16: Utenrikshandel	6*
Diagrammer	
Olje- og gassproduksjon	7*
Produksjonsindeksen	7*
Ordreindeksen - industri	8*
Byggearealstatistikk og boliglån, nye boliger	9*
Ordreindeksen - anleggsvirksomhet	9*
Arbeidsledighet og sysselsetting	10*
Antatte og utførte investeringer i industrien	10*
Lager	10*
Detaljomsetning mv.	10*
Lønninger	11*
Konsum- og engrospriser	11*
Utenrikshandel	11*
C. INDIKATORER FOR OLJEVIRKSOMHET	
Tabell C1: Produksjon og eksport av råolje fra norsk sokkel	12*
Tabell C2: Produksjon og eksport av naturgass fra norsk sokkel	13*
Tabell C3: Leteaktivitet på norsk sokkel	14*
Tabell C4: Påløpte kostnader til leting etter olje og gass på norsk sokkel	15*
Tabell C5: Påløpte investeringskostnader til feltutbygging på norsk sokkel	15*
Tabell C6: Råoljepriser pr. fat	16*

D. NASJONALREGNSKAPSTALL FOR UTVALGTE OECD-LAND

Tabell D1: Bruttonasjonalprodukt	17*
Tabell D2: Privat konsum	17*
Tabell D3: Offentlig konsum	17*
Tabell D4: Bruttoinvesteringer i fast realkapital	18*
Tabell D5: Eksport av varer og tjenester	18*
Tabell D6: Import av varer og tjenester	18*

E. KONJUNKTURINDIKATORER FOR UTLANDET

Tabell E1: Sverige	19*
Tabell E2: Danmark	19*
Tabell E3: Storbritannia	19*
Tabell E4: Forbundsrepublikken Tyskland	19*
Tabell E5: Frankrike	20*
Tabell E6: USA	20*
Tabell E7: Japan	20*

1*
KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

TABELL B1: OLJE- OG GASSPRODUKSJON

Produksjon av råolje i millioner tonn og naturgass i milliarder standard kubikkmeter. Tallene for årene viser gjennomsnittlig månedsproduksjon.

	1984	1985	1986	1987	1988	1989					
						Apr	Mai	Jun	Jul	Aug	Sep
Råolje	2.9	3.2	3.5	4.1	4.7	6.5	6.4	5.8	6.6	6.7	6.0
Naturgass	2.3	2.2	2.3	2.4	2.5	2.8	2.5	2.4	2.4	2.4	2.3

TABELL B2: PRODUKSJONSINDEKS ETTER NÆRING OG ANVENDELSE

Sesongjusterte indekser. 1980=100.
Årsindeksene er et gjennomsnitt av månedsindeksene for året.

	1984	1985	1986	1987	1988	1989					
						Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.
Produksjon etter næring:											
Bergv.dr., industri og kraftf. 1)	105	107	108	110	111	113	112	114	114	113	113
Bergverksdrift 1)	111	115	124	116	111	131	112	122	122	126	134
Industri	102	105	107	108	107	105	105	107	109	107	107
Kraftforsyning	121	118	111	119	125	124	141	139	142	142	141
Produksjon etter anvendelse:											
Eksport 1)	117	118	119	123	125	127	126	129	130	128	127
Konsum	102	104	104	106	107	110	110	109	108	110	109
Investering 2)	162	174	175	175	166	179	160	158	174	161	166
Vareinnsats i bygg og anlegg	100	104	109	110	105	108	99	102	103	99	101
Vareinnsats ellers	93	94	94	96	97	99	99	100	101	100	101

1)Utenom utvinning av olje og naturgass.

2)Se merknad etter tabell 17.

TABELL B3: INDUSTRIPRODUKSJON - PRODUKSJONSINDEKSEN

Endring i prosent fra foregående år og fra samme periode året før i et tremåneders glidende gjennomsnitt 1).

	1986	1987	1988	1989					
				Mars	Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.
Industri ialt	1.6	1.7	-1.1	-1.3	-1.7	0.7	0.2	1.7	2.5
Næringsmidler, drikkev. og tobakk	1.7	1.3	-1.7	-2.8	-2.1	2.0	2.3	8.1	9.7
Tekstilvarer, bekledn.v., lær mv.	-1.0	-7.4	-15.2	-15.7	-14.4	-11.5	-13.7	-8.5	-6.7
Trevarer	2.1	-1.7	-4.4	-6.2	-5.7	-2.9	-5.7	-3.2	-2.4
Treforedling	-1.3	-1.0	0.8	10.4	8.5	11.1	4.1	6.4	6.1
Grafisk produksjon og forlagsv.	2.7	2.0	1.2	2.5	0.6	1.8	-0.2	0.7	-0.7
Kjemiske prod., mineraloljep. mv.	-0.4	5.2	-1.1	-6.5	-6.5	-4.0	0.4	3.0	8.2
Mineralske produkter	9.6	3.0	-5.7	-10.2	-12.5	-9.0	-8.6	-6.9	-8.2
Jern, stål og ferrolegeringer	-5.7	-4.7	6.2	5.7	2.6	5.3	6.4	6.7	-1.6
Ikke-jernholdige metaller	1.8	11.7	9.4	6.0	7.8	8.5	6.3	3.1	1.2
Metallvarer	3.7	0.0	-3.2	-2.6	-3.5	-0.3	-2.9	-2.2	-2.6
Maskiner	3.0	1.0	-5.3	-0.1	-0.6	0.4	0.0	-0.8	-0.2
Elektriske apparater og materiell	5.8	6.3	2.8	0.8	0.7	4.3	-0.5	2.7	8.2
Transportmidler	-2.0	-2.8	-2.9	1.9	1.1	2.8	0.9	2.5	3.2
Tekn. og vitensk. instr. mv.	4.7	-1.0	-1.6	1.6	0.8	2.2	1.3	4.6	3.7
Industriproduksjon ellers	6.2	-7.5	-2.8	-13.7	-15.3	-5.5	-5.5	-3.9	-4.4

1)Tallene i kolonnene for månedene viser endring i prosent fra samme periode året før for summen av produksjonen for den aktuelle måneden, måneden før og måneden etter.

2*
KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

TABELL B4: ORDRETLGANG - INDUSTRI

Ordretilgang til utvalgte industrigrupper, fordelt på eksport- og hjemmemarkedet. Sesongjusterte verdiindekser. 1976=100. Tallene for årene viser gjennomsnittet av kvartalstallene for det samme året.

	1985	1986	1987	1988	-----1987-----			-----1988-----			--1989--		
					2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv

Produksjon av kjemiske råvarer:													
Ordretilgang i alt	233	210	221	227	211	209	235	238	219	218	233	244	207
For eksport	239	219	240	251	241	219	247	268	220	229	286	284	246
Fra hjemmemarkedet	225	199	196	194	172	179	251	178	217	184	196	171	154

Produksjon av metaller:													
Ordretilgang i alt	231	220	252	350	237	265	282	301	333	338	427	446	441
For eksport	246	227	274	380	257	291	307	328	359	365	466	484	491
Fra hjemmemarkedet	181	193	181	250	172	188	186	205	249	254	290	312	279

Produksjon av verkstedprodukter ekskl. transportmidler og oljerigger mv.:													
Ordretilgang i alt	200	203	216	220	213	236	209	218	217	215	228	232	203
For eksport	231	224	263	283	247	290	258	263	301	250	320	417	288
Fra hjemmemarkedet	188	195	197	194	206	205	195	195	190	193	198	153	174

TABELL B5: ORDERRESERVER - INDUSTRI

Orderreserver i utvalgte industrigrupper, fordelt på eksport- og hjemmemarkedet. Verdiindekser. 1976=100. Tallene for årene viser gjennomsnittet av kvartalstallene for det samme året.

	1985	1986	1987	1988	-----1987-----			-----1988-----			--1989--		
					2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv

Produksjon av kjemiske råvarer:													
Orderreserver i alt	258	228	207	189	196	176	225	207	177	157	214	207	175
For eksport	247	186	177	183	154	130	227	200	158	134	238	215	177
Fra hjemmemarkedet	272	282	245	197	249	233	223	215	201	186	185	197	174

Produksjon av metaller:													
Orderreserver i alt	132	116	137	212	120	144	156	184	188	206	269	315	284
For eksport	151	127	164	251	143	174	191	228	221	238	316	372	337
Fra hjemmemarkedet	81	85	65	109	60	65	64	68	103	121	144	167	147

Produksjon av verkstedprodukter ekskl. transportmidler og oljerigger mv.:													
Orderreserver i alt	222	249	257	255	259	260	248	252	270	251	246	262	258
For eksport	260	305	335	363	322	344	337	367	359	363	366	449	443
Fra hjemmemarkedet	205	225	224	209	233	225	209	203	233	204	195	181	178

3*
KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

TABELL B6: LAGERBEHOLDNING

Lagerbeholdning i industri og engroshandel. Volumindekser. 1982=100.

	1985	1986	1987	1988	---1987---			-----1988-----			--1989--		
					2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv

Industri og engroshandel:													
Lager i alt:	86	86	83	77	83	82	80	79	79	76	74	74	74
Norskproduserte varer:													
For innenlandsk bruk	94	95	96	90	93	96	95	93	91	90	87	93	95
For eksport	73	67	64	57	65	63	61	59	55	56	56	54	56
Importerte varer:													
Lager i alt	86	89	81	75	85	77	75	76	81	72	70	65	59
Industri:													
Lager i alt	81	80	77	72	79	75	75	74	75	69	70	72	75
Lager av egne produkter	82	79	78	72	80	76	75	76	75	67	69	71	76
Lager av råstoffer	80	84	77	72	78	73	77	70	77	71	71	75	74
Lager etter vare:													
Jern og stål	84	79	71	66	71	68	68	66	68	66	64	65	68
Andre uedle metaller	62	60	54	43	62	50	44	39	47	41	45	38	43
Tre- og treforedl.prod.	79	75	74	83	75	72	72	82	92	81	77	80	81

TABELL B7: ARBEIDSMARKEDET - ARBEIDSKRAFTUNDERSØKELSEN

Tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt og tallet på sysselsatte. 1000 personer. 2)

	1985	1986	1987	1988	-----1987-----		-----1988-----		--1989--				
					3.kv	4.kv	1.kv	2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv	3.kv

Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt:													
Kvinner	28	24	25	33	29	23	27	28	38	40	47	45	44
Menn	26	18	21	36	19	19	27	37	37	44	61	58	65
Totalt	54	42	45	70	48	42	54	65	75	84	108	104	109
Tallet på sysselsatte 1)	2021	2086	2126	2113	2117	2133	2126	2126	2124	2080	2051	2068	2054

1) F.o.m. 1986 inkluderes også familiemedarbeidere med ukentlig arbeidstid under 10 timer.

2) Omlegging av AKU f.o.m. 2.kvartal 1988.

TABELL B8: ARBEIDSMARKEDET - ARBEIDSKONTORENES REGISTRERINGER

Tallet på registrerte arbeidsløse og ledige plasser. Arbeidsløshetsprosenten.

	1986	1987	1988	-----1989-----					
				Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.	Okt.

Sesongjusterte tall:									
Registrerte arbeidsløse 1000 pers.	36.2	32.4	49.3	82.4	90.2	87.9	87.8	81.3	80.2
Ujusterte tall:									
Registrerte arbeidsløse 1000 pers.	36.2	32.4	49.3	76.3	85.6	85.6	90.4	79.5	78.6
Herav: Permitterte 1000 pers.	3.5	4.6	9.4	17.4	15.4	13.3	10.4	14.5	15.3
Ledige plasser 1000 pers.	10.5	12.4	8.7	11.6	7.7	5.3	7.7	5.7	4.7
Arbeidsløshetsprosenten 1)	1.8	1.5	2.3	3.5	3.9	3.9	4.1	3.6	3.6
Arb.løse/led.plasser	3.5	2.7	7.0	6.6	11.1	16.1	11.8	13.9	16.9

1) Registrerte ledige i prosent av arbeidsstyrken ifølge AKU.

4*
KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

TABELL B9: INDUSTRIINVESTERINGER I VERDI - INVESTERINGSUNDERSØKELSEN

Antatte og utførte industriinvesteringer. Mill.kr. Sesongjustert:
Tallene for årene viser gjennomsnittet av kvartalstallene for det samme året.

	1986	1987	1988	-----1988-----				-----1989-----			
				1.kv	2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv	3.kv	4.kv
Utførte	3352	4048	3621	3683	3812	3552	3437	2840	2786
Antatte	3439	4080	3765	3673	3680	3716	3990	3369	3566	2919	2850

TABELL B10: BOLIGBYGGING

Antall boliger i 1000. Sesongjustert. 1). Tallene for årene viser gjennomsnittet av månedstallene for det samme året.

	1986	1987	1988	-----1989-----					
				Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.
Boliger satt igang	2.4	2.4	2.3	1.9	1.9	2.3	2.3	1.2	2.1
Boliger under arbeid	30.0	31.8	32.1	29.4	28.9	28.9	29.1	28.4	28.1
Boliger fullført	2.2	2.4	2.5	2.0	2.1	2.2	2.2	2.2	2.3

1) Seriene er sesongjustert uavhengig av hverandre.

TABELL B11: DETALJOMSETNINGSVOLUM

Sesongjustert indeks 1). 1988=100. Tallene for årene viser gjennomsnittet av månedstallene for det samme året.

	1984	1985	1986	1987	1988	-----1989-----					
						Mars	Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.
Omsetning ialt	100	110	116	110	100	103	98	99	100	98	104

1) Basert på en foreløpig beregning av sesongfaktorene, spesielt for desember 1988.

TABELL B12: DETALJOMSETNINGSVOLUM MV.

Endring i prosent fra foregående år og fra samme periode året før i et tremåneders glidende gjennomsnitt. 1)

	1986	1987	1988	-----1989-----					
				Feb.	Mars	Apr.	Mai	Juni	Juli
Omsetning ialt	5.5	-5.5	-9.0	-7.3	-5.2	-3.5	-1.5	-1.0	-0.4
Detaljomsatning etter næring:									
Nærings- og nytelsesmidler	0.7	-2.6	-3.1	-2.6	-0.3	0.7	3.4	3.3	3.2
Bekledning og tekstilvarer	2.7	-12.1	-12.5	-2.4	-0.9	0.9	1.0	2.7	1.9
Møbler og innbo	8.9	-5.0	-8.6	-6.8	-9.3	-10.5	-5.7	-5.0	-1.3
Jern, farge, glass, stent. og sport	1.0	2.6	-0.4	-6.9	-8.6	-5.9	-2.8	-4.4	-3.5
Ur, opt., musikk, gull og sølv	7.4	-9.5	0.6	-8.2	-8.1	-4.8	-2.6	-4.8	-4.4
Motorkjøretøyer og bensin	12.7	-8.8	-17.5	-13.2	-11.0	-7.9	-7.0	-5.2	-5.0
Reg. nye personbiler	6.6	-32.5	-40.5	-44.4	-32.1	-26.8	-16.4	-16.2	-11.0

1) Tallet i kolonnene for månedene viser endring i prosent fra samme periode året før for summen av omsetningsvolumet for den aktuelle måneden, måneden før og måneden etter.

5*
KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

TABELL B13: TIMEFORTJENESTE

Gjennomsnittlig timefortjeneste i industri og i bygge- og anleggsvirksomhet.
Kroner.

	1986	1987	1988	----1987--		-----1988-----				---1989---	
				3.kv	4.kv	1.kv	2.kv	3.kv	4.kv	1.kv	2.kv
Industri, kvinner	58.4	67.8	72.0	68.4	70.1	70.6	72.0	72.3	73.0	73.5	76.9
Industri, menn	69.7	81.0	85.4	81.5	83.3	84.0	86.2	85.6	85.8	86.5	91.0
Bygge- og anl., menn	79.5	94.8	100.0	97.2	98.8	98.9	101.1	99.0	101.0	98.4	102.4

TABELL B14: KONSUMPRISINDEKSEN.

Endring i prosent fra foregående år og fra samme måned ett år tidligere.

	1986	1987	1988	-----1989-----						
				April	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.	
Ialt	7.2	8.7	6.7	4.6	4.7	4.7	4.8	4.6	4.2	
Varer og tjenester etter konsumgruppe:										
Matvarer ialt	9.2	7.6	6.3	2.9	3.3	2.4	3.1	2.6	3.1	
Drikkevarer og tobakk	9.2	10.5	6.8	5.5	5.7	5.8	5.4	5.0	4.5	
Klær og skotøy	8.9	8.9	5.8	3.7	2.7	3.6	3.2	3.6	1.6	
Bolig, lys og brensel	4.8	7.4	8.3	5.8	5.8	6.0	6.1	6.0	5.9	
Møbler og husholdningsartikler	7.4	8.4	5.9	3.8	3.7	3.8	3.6	3.3	3.2	
Helsepleie	7.2	5.5	3.6	4.2	5.1	5.2	5.3	4.4	3.5	
Reiser og transport	6.0	11.4	6.7	5.4	6.1	6.2	6.2	5.6	4.3	
Fritidssysler og utdanning	7.0	8.1	6.4	4.1	4.2	4.0	4.0	4.5	4.5	
Andre varer og tjenester	8.1	8.2	6.2	4.5	4.5	4.3	4.2	4.2	4.2	
Varer og tjenester etter leveringssektor:										
Jordbruksvarer	10.0	9.1	6.0	1.1	1.5	0.9	2.9	2.6	3.4	
Andre norskproduserte konsumvarer	4.4	8.5	6.9	4.5	5.1	5.3	5.2	4.9	4.3	
Importerte konsumvarer	10.0	9.2	5.6	3.5	3.2	3.1	3.1	3.0	2.0	
Husleie	4.8	6.0	7.9	7.5	7.5	7.5	7.5	7.5	7.4	
Andre tjenester	8.3	9.4	7.1	5.8	5.9	6.1	6.0	5.5	5.1	

TABELL B15: ENGROSPRISER.

Endring i prosent fra foregående år og fra samme periode ett år tidligere.

	1986	1987	1988	-----1989-----					
				Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.
Ialt	2.8	6.0	5.3	6.3	6.1	5.7	5.5	5.4	5.1
Matvarer og levende dyr	9.5	4.2	3.7	2.7	3.3	2.4	4.1	4.1	4.5
Drikkevarer og tobakk	8.3	9.9	5.3	4.1	4.2	5.0	4.2	4.0	3.6
Råvarer, ikke spis., u. brenselst.	-0.5	4.8	12.9	15.4	13.5	11.6	9.9	8.8	7.3
Brenselstoffer, -olje og el.kraft	-10.6	6.9	1.9	10.6	10.1	8.9	7.9	7.9	8.0
Dyre- og plantefett, voks	-14.6	-0.7	10.2	5.4	5.3	6.8	0.0	-0.9	-1.5
Kjemikalier	2.2	4.6	7.7	9.2	8.9	8.3	6.9	5.8	5.0
Bearbeidde varer etter materiale	4.1	6.5	6.8	6.5	5.9	5.8	5.5	5.2	4.6
Maskiner og transportmidler	7.6	6.8	4.7	3.7	3.9	4.0	4.1	4.2	3.9
Forskjellige ferdigvarer	6.0	7.5	6.5	4.3	4.4	4.4	4.5	3.9	3.7

6*
KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

TABELL B16: UTENRIKSHANDELEN - VERDITALL

Verditall for tradisjonell vareeksport og vareimport iflg. handelsstatistikken. Milliarder kroner. Sesongjustert. Tallene for årene viser gjennomsnittet av månedstallene for det samme året.

	1984	1985	1986	1987	1988	-----1989-----					
						Apr	Mai	Jun	Jul	Aug	Sep
Eksport 1)	5.8	6.2	5.8	6.5	7.9	9.3	9.1	9.0	9.1	9.0	9.0
Import 2)	9.0	10.7	12.2	12.0	11.6	11.6	11.1	11.4	11.3	11.6	11.4
Import 3)	8.6	10.4	12.0	11.8	11.5	11.4	11.3	11.4	10.9	11.4	11.4

- 1)Uten skip, oljeplattformer, råolje og naturgass.
2)Uten skip og oljeplattformer.
3)Uten skip, oljeplattformer og råolje.

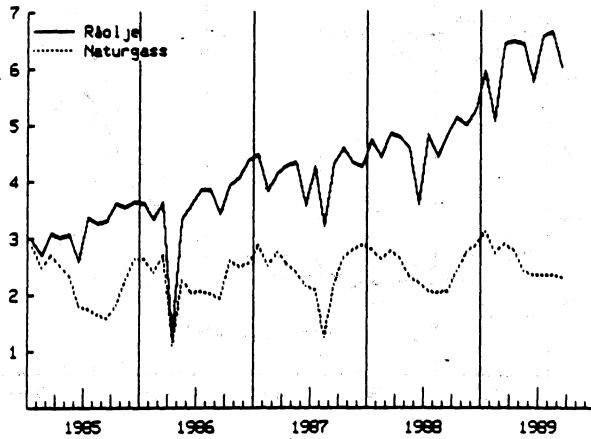
MERKNAD TIL TABELL B2.

2) For tilbakegående år er produksjonsindeksen etter anvendelse avstemt mot de endelige, årlige nasjonalregnskapene, der verdien av skip og oljeplattformer først regnes som investert når skipet er ferdigbygd eller plattformen er slept ut på feltet. I byggeperioden regnes produksjonen som levert til lager av varer under arbeid og ikke investeringer, noe som vil gi store variasjoner i indeksen mellom de berørte årene.

KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

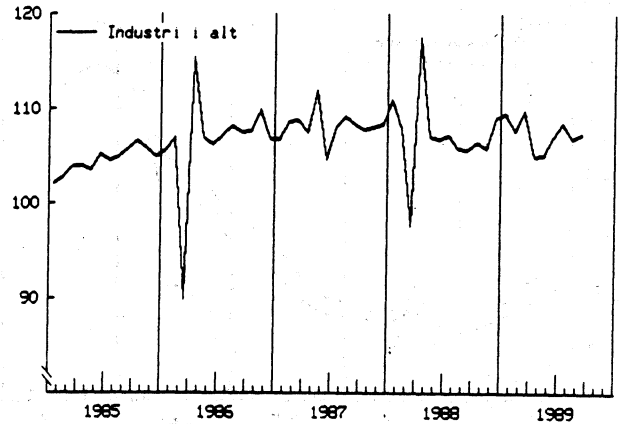
OLJE- OG GASSPRODUKSJON

Råolje (mill.tonn) og naturgass (milliarder S m³ (kubikkmeter)).
Ujusterte tall

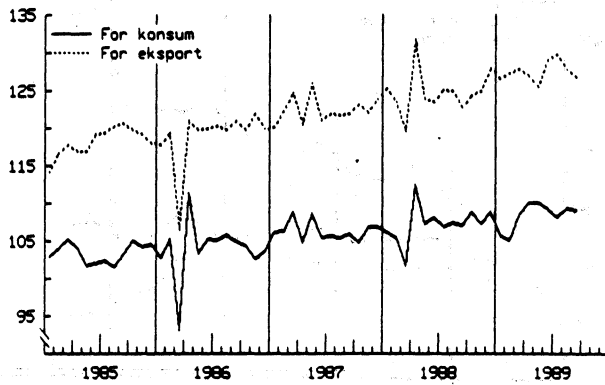
PRODUKSJONSINDEKS

Sesongjustert. 1990=100

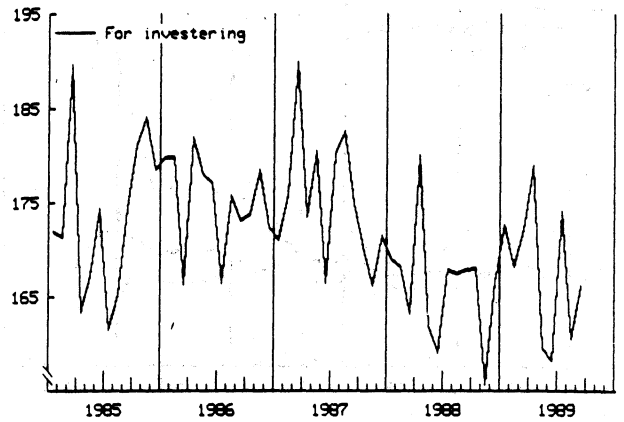
PRODUKSJONSINDEKS ETTER ANVENDELSE

Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten
oljeutvinning. Sesongjustert. 1990=100

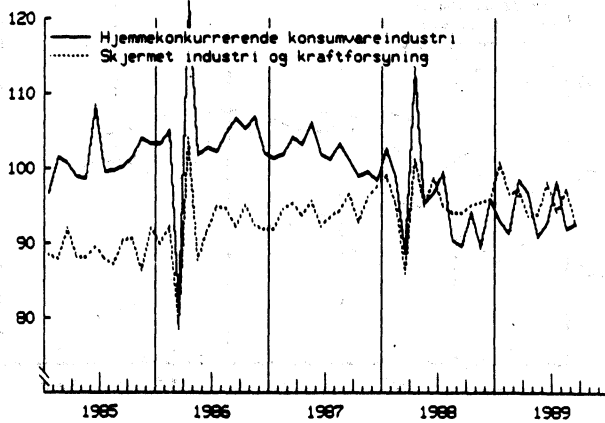
PRODUKSJONSINDEKS ETTER ANVENDELSE

Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten
oljeutvinning. Sesongjustert. 1990=100

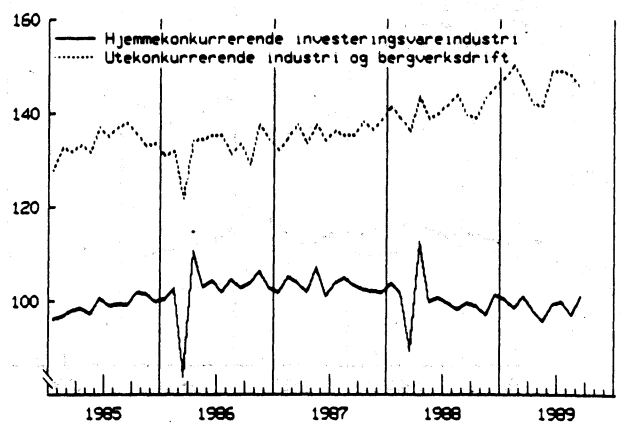
PRODUKSJONSINDEKS ETTER KONKURRANSETYPE

Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten
oljeutvinning. Sesongjustert. 1990=100

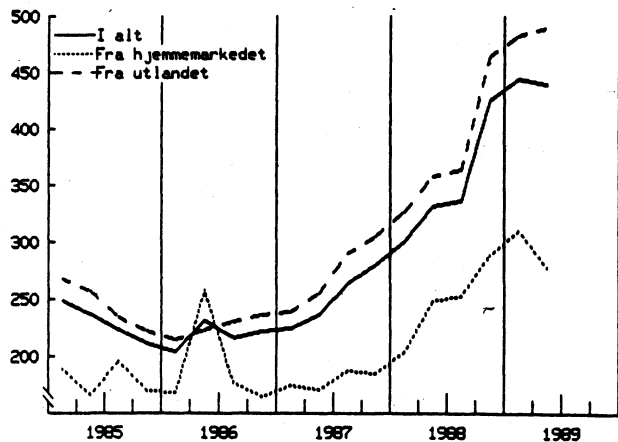
PRODUKSJONSINDEKS ETTER KONKURRANSETYPE

Bergverksdrift, industri og kraftforsyning uten
oljeutvinning. Sesongjustert. 1990=100

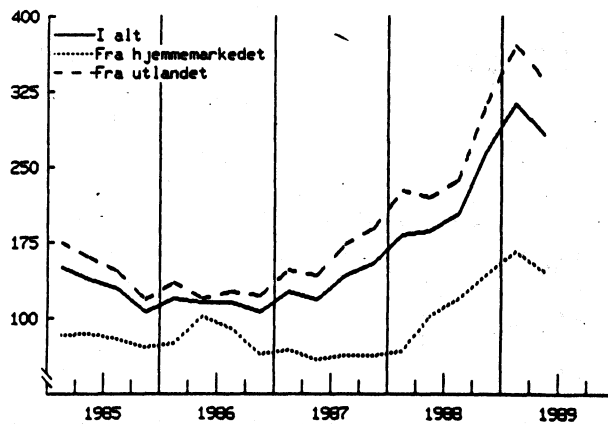

KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

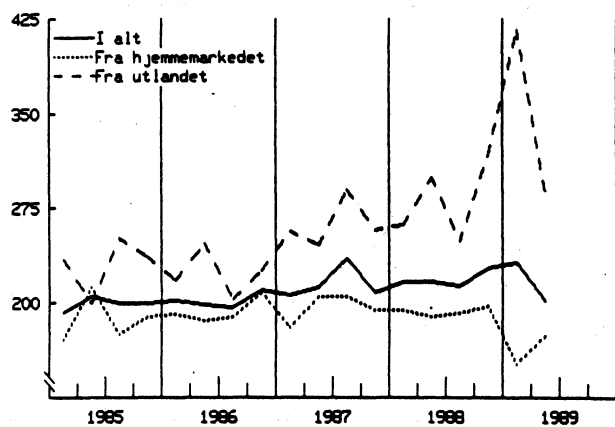
ORDRETILGANG
Metaller.
Sesongjustert verdiindeks. 1976=100

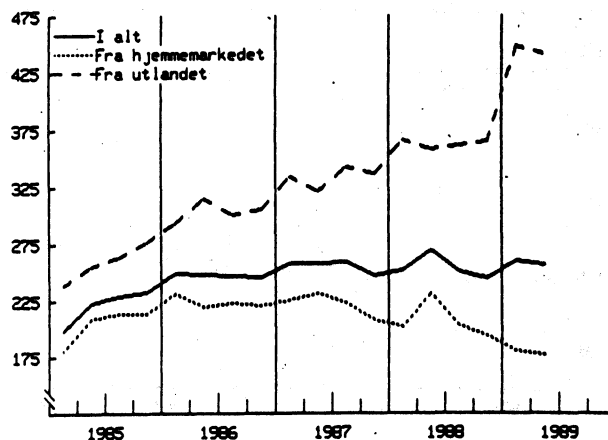
ORDRERESERVER
Metaller
Ujustert verdiindeks. 1976=100

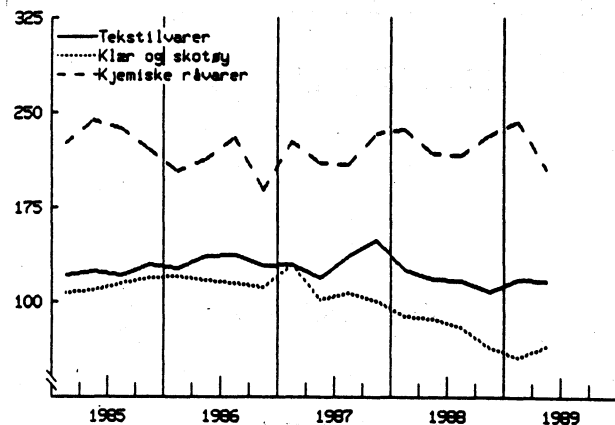
ORDRETILGANG
Verkstedprodukter uten transportmidler og oljeplattformer m.v.
Sesongjustert verdiindeks. 1976=100

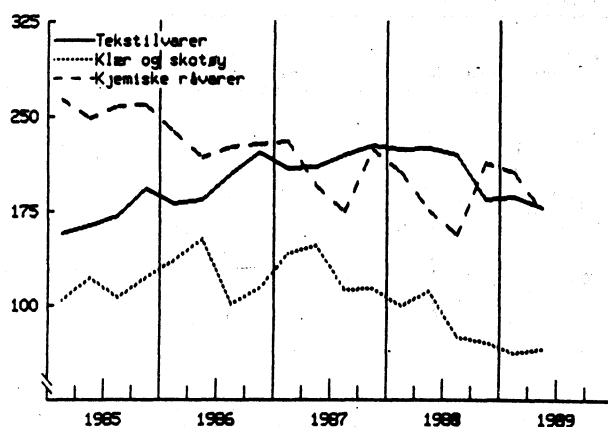
ORDRERESERVER
Verkstedprodukter uten transportmidler og oljeplattformer m.v.
Ujustert verdiindeks. 1976=100

ORDRETILGANG
Tekstilvarer klar og skotsøy og kjemiske råvarer.
Sesongjustert verdiindeks. 1976=100

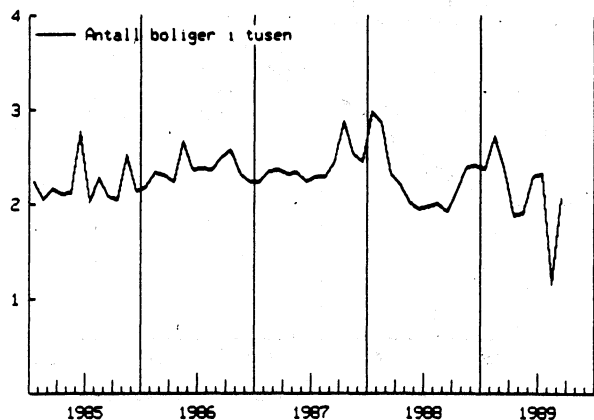

ORDRERESERVER
Tekstilvarer klar og skotsøy og kjemiske råvarer
Ujustert verdiindeks. 1976=100

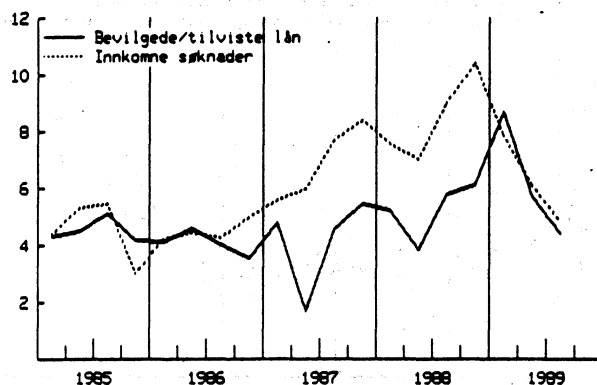

KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

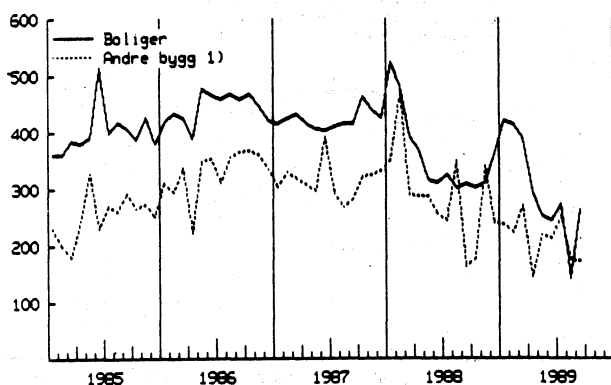
BYGG
Boliger satt i gang. Sesongjustert.

BOLIGLÅN NYE BOLIGER
Antall husbanklån og PSV-tilvisninger i 1000.
Sesongjustert.

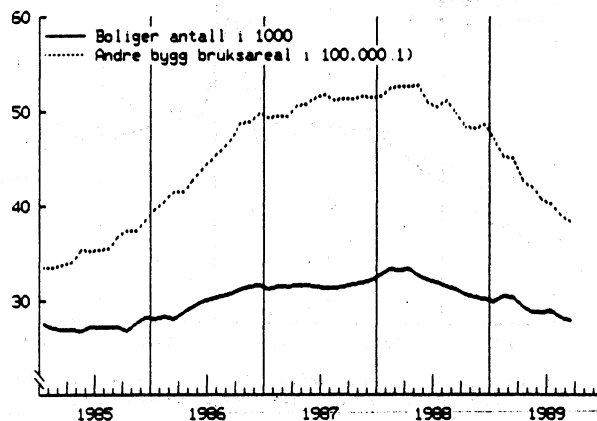

BYGG SATT I GANG
Bruksareal i 1000 kvm. Sesongjustert.

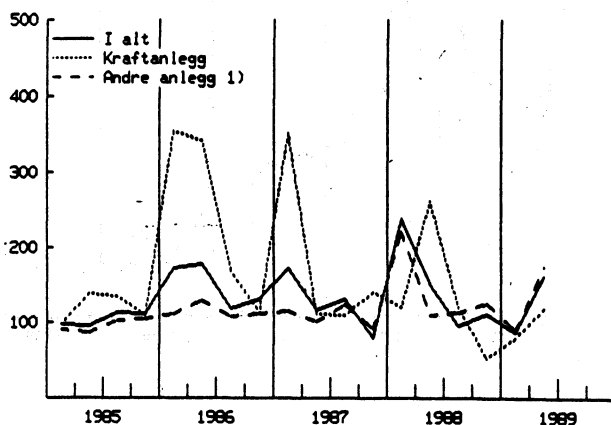
1) Utenom jordbruk, skogbruk og fiske. Over 60 kvm. bruksareal.

BYGG UNDER ARBEID
Sesongjustert

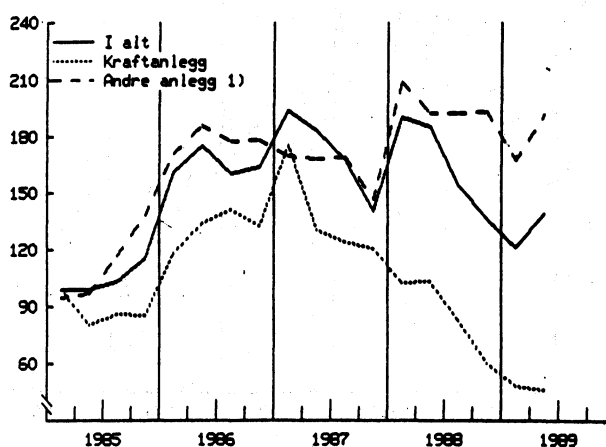
1) Utenom jordbruk, skogbruk og fiske. Over 60 kvm. bruksareal.

ANLEGGSVIRKSOMHET
Ordretilgang. Verdiindeks 1. kv. 1985 = 100.

1) Sesongjustert.

ANLEGGSVIRKSOMHET
Ordreservert. Verdiindeks 1. kv. 1985 = 100.

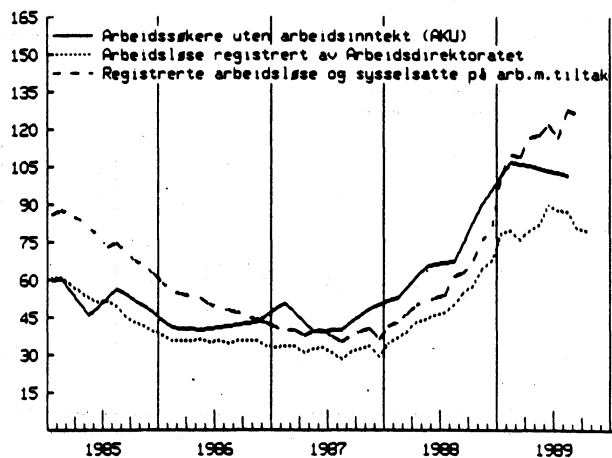

1) Sesongjustert.

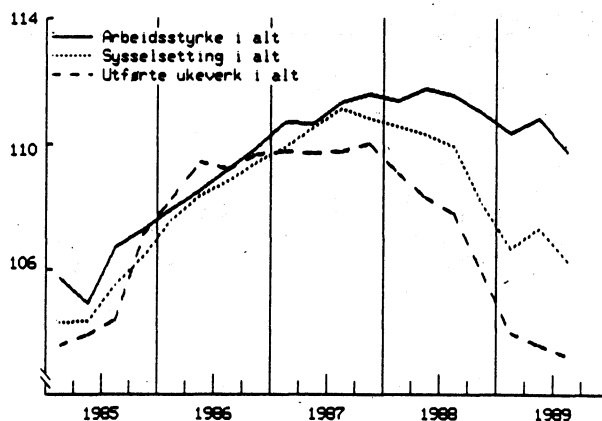
KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

ARBEIDSLLEDIGE

Arbeidssøkere uten arbeidsinnt., reg. arbeidsløse ved arbeidskontorene og syssels. på arb.m.tiltak. Sesongjusterte tall i tusen.

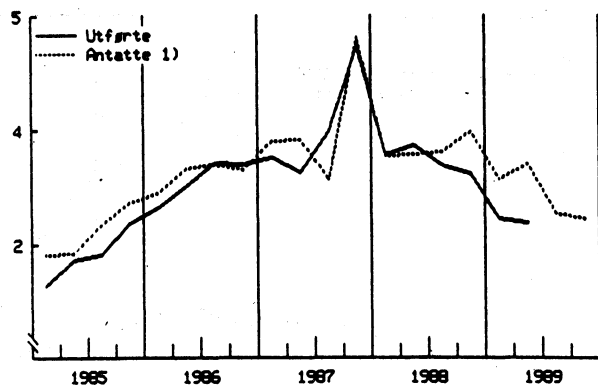
ARBEIDSTYRKE, SYSSELSETTING OG UTFØRTE UKEVERK I ALT IFØLGE ARBEIDSKRAFTUNDERSØKELSEN. 1) 1980=100. Sesongjustert.

1) Justert for omlegging av AKU f.o.m. 2. kv. 1988.

ANTATTE OG UTFØRTE INVESTERINGER I INDUSTRIEN

Sesongjusterte verditall. Milliarder kroner pr. kvartal.

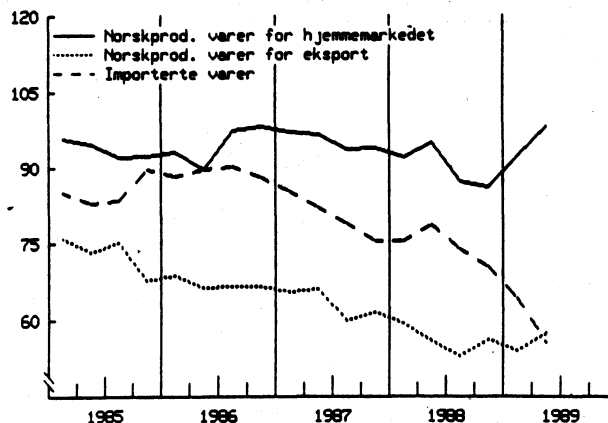

1) Anslag gitt i samme kvartal. Tallet for 4. kvartal 1987 inneholder korreksjoner for foregående kvartaler.

LAGER

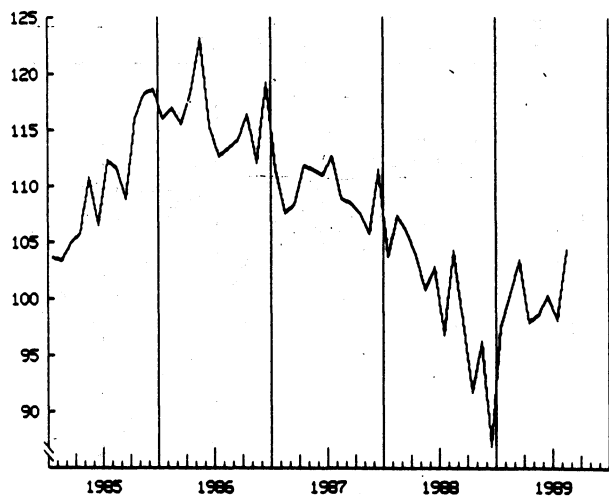
Industri og engros handel.

Sesongjustert volumindeks. 1982=100

DETALJOMSETNING 1)

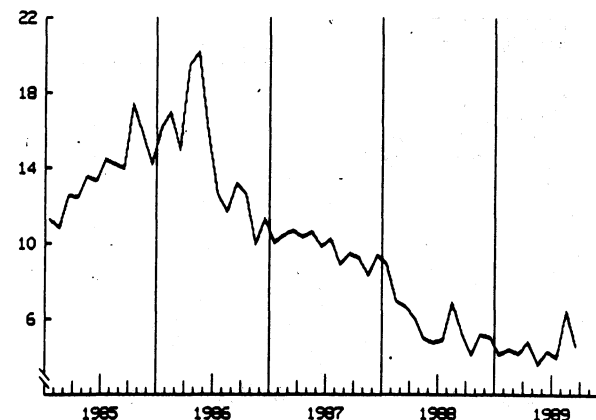
Sesongjustert volumindeks. 1988=100

1) Basert på en foreløpig beregning av sesongfaktorene, spesielt for desember 1988.

REGISTRERTE NYE PERSONBILER

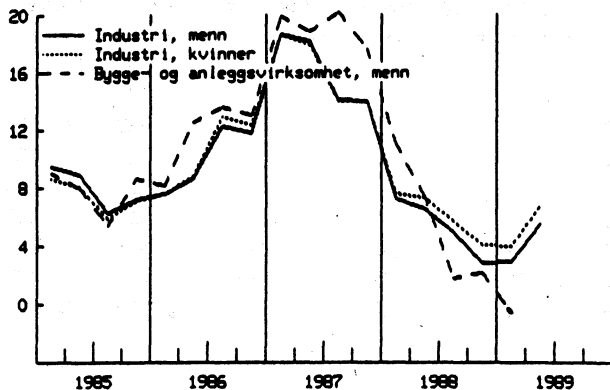
1000 stk. Sesongjustert.

KONJUNKTURINDIKATORER FOR NORGE

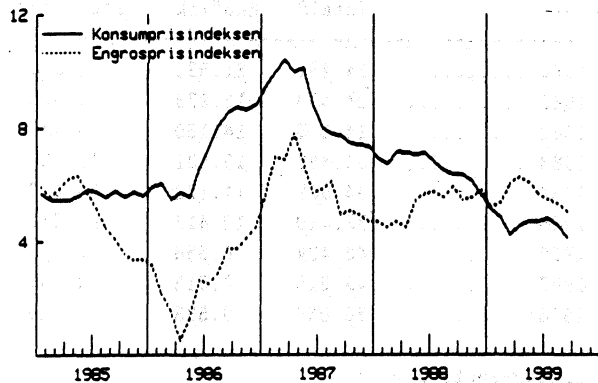
LØNNINGER

Gjennomsnittlig timefortjeneste i industri og bygge- og anleggsvirksomhet, prosentvis endring fra ett år tidligere.

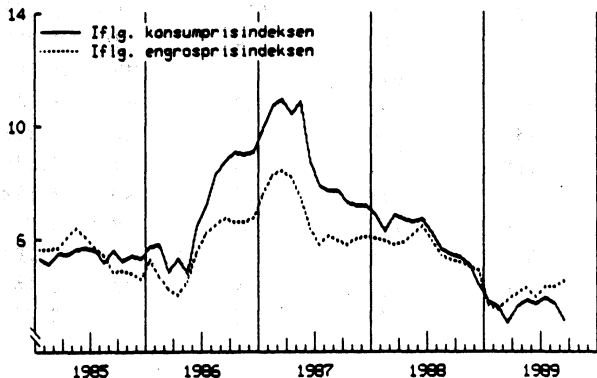
INNELANDSKE PRISER

Prosent endring fra ett år tidligere.

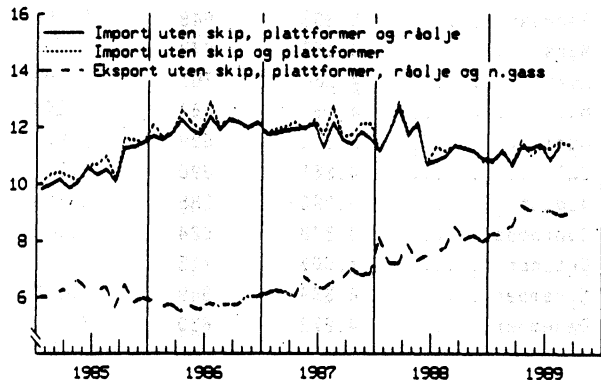
PRISSTIGNING FOR KONSUMVARER 1)

Prosent endring fra ett år tidligere.

UTENRIKSHANDEL MED TRADISJONELLE VARER 1)

Sesongjusterte verditall. Milliarder kroner.

1) Konsumprisindeksen for varer omsatt gjennom detaljhandelen og engrosprisindeksen for varer levert til konsum.

År	Import uten skip, plattformer og råolje	Import uten skip og plattformer	Eksport uten skip, plattformer, råolje og n.gass
1985	10.5	10.0	6.5
1986	11.5	11.0	6.0
1987	12.0	11.5	6.5
1988	11.0	10.5	7.5
1989	11.5	11.0	9.0

12*
INDIKATORER FOR OLJEVIRKSOMHET

TABELL C1: PRODUKSJON OG EKSPORT AV RÅOLJE ¹ FRA NORSK SOKKEL. 1000 TONN ².

	Produksjon							Eksport	
	Total ³	Ekofisk	Statfjord	Valhall	Ula	Gullfaks	Oseberg	Andre	Total
1980	24.451	21.531	2.839					81	23.197
1981	23.450	16.273	6.575					602	20.453
1982	24.515	14.150	9.441	67				857	20.666
1983	30.482	13.031	15.803	769				880	25.623
1984	34.682	11.172	18.610	2.419				2.481	30.064
1985	38.410	10.417	24.036	2.452				2.512	32.602
1986	42.424	8.658	29.402	2.254	734	34	241	1.128	35.376
1987	49.516	7.515	30.100	3.009	3.925	3.549	676	741	41.757
1988*	56.650	9.533	29.628	3.289	4.398	7.723	986	1.092	47.697
Januar-september									
1988	41.221	6.953	22.002	2.439	3.345	5.430	431	618	33.952
1989	55.507	8.037	21.270	2.747	3.315	10.420	8.577	1.141	48.783
1987									
Januar	4.482	713	2.861	256	374	132	70	73	3.687
Februar	3.835	648	2.269	250	333	163	106	66	3.163
Mars	4.158	673	2.587	272	300	219	34	73	3.213
April	4.287	701	2.600	255	369	226	71	65	3.688
Mai	4.351	661	2.648	272	377	265	53	75	3.917
Juni	3.571	599	2.073	266	247	264	69	53	2.931
Juli	4.261	690	2.391	293	388	362	66	71	3.885
August	3.226	185	2.299	82	109	436	69	46	2.312
September	4.328	624	2.511	292	336	461	35	69	3.648
Oktober	4.606	715	2.667	302	396	456	-	70	4.084
November	4.339	649	2.579	288	364	353	34	72	3.563
Desember	4.272	630	2.708	274	332	187	69	72	3.666
1988*									
Januar	4.748	741	2.682	282	397	477	105	62	3.871
Februar	4.431	694	2.503	264	364	479	70	57	3.515
Mars	4.865	770	2.635	278	395	657	70	60	3.887
April	4.802	770	2.567	270	385	644	106	60	3.952
Mai	4.615	781	2.572	275	371	484	70	60	3.691
Juni	3.608	666	2.027	248	276	325	10	56	3.261
Juli	4.858	865	2.502	273	401	735	-	82	3.900
August	4.440	824	2.057	280	385	801	-	93	3.762
September	4.853	840	2.457	269	371	828	-	88	4.113
Oktober	5.148	857	2.568	279	366	937	-	141	4.474
November	5.011	850	2.436	276	379	911	-	159	4.614
Desember	5.272	874	2.624	295	310	444	555	170	4.657
1989*									
Januar	5.969	922	2.475	303	399	1.090	620	160	5.591
Februar	5.094	829	1.753	275	320	961	804	152	4.658
Mars	6.439	879	2.669	304	390	1.250	798	149	5.405
April	6.494	885	2.575	303	357	1.253	1.023	98	5.902
Mai	6.444	921	2.526	313	296	1.226	997	65	5.369
Juni	5.775	926	2.211	246	302	945	1.046	99	4.768
Juli	6.594	966	2.479	332	385	1.211	1.089	132	5.326
August	6.715	945	2.527	343	380	1.284	1.095	141	6.104
September	5.983	764	2.055	328	386	1.200	1.105	145	5.660

¹ Inkluderer NGL og kondensat.

² Uoverensstemmelser i tabellen skyldes maskinell avrunding.

³ Årstallene kan avvike noe fra summen av månedsoppgavene som bygger på foreløpige tall fra den månedlige produksjonsstatistikken.

INDIKATORER FOR OLJEVIRKSOMHET

TABELL C2: PRODUKSJON OG EKSPORT AV NATURGASS FRA NORSK SOKKEL. MILLIONER SM³ 1

	Produksjon								Eksport
	Total ²	Ekofisk	Frigg	Statfjord	Heimdal	Gullfaks	Tommeliten	Andre	Total
1980	25.973	15.938	9.991	44					25.119
1981	26.162	14.760	11.312	86				4	25.197
1982	25.534	14.583	10.810	109				31	24.457
1983	25.831	13.690	11.797	234				110	24.528
1984	27.375	12.800	13.670	291				614	26.240
1985	26.668	11.653	13.691	827				496	25.429
1986	27.802	8.115	12.850	3.464	2.131	-	-	465	25.653
1987	29.689	8.471	12.104	4.333	3.641	225	-	859	27.942
1988	29.853	9.411	10.767	3.802	3.771	727	272	1103	27.858
Januar-sept.									
1988	21.757	6.903	7.983	2.860	2.701	495	-	815	20.625
1989	23.410	7.646	7.705	2.679	2.624	965	842	949	20.478
1987									
Januar	2.892	822	1.340	332	320	-	-	78	2.790
Februar	2.536	669	1.199	298	295	-	-	81	2.445
Mars	2.785	735	1.325	320	322	3	-	80	2.696
April	2.556	697	1.101	353	315	6	-	79	2.401
Mai	2.427	720	1.016	270	327	6	-	88	2.368
Juni	2.177	727	761	300	306	6	-	76	2.089
Juli	2.119	700	650	330	317	22	-	100	1.923
August	1.262	216	715	151	115	37	-	29	1.126
September ..	2.207	575	859	336	312	45	-	94	2.078
Oktober	2.668	907	913	385	318	46	-	101	2.551
November ...	2.820	857	1.149	376	307	36	-	94	2.736
Desember ...	2.900	883	1.079	446	326	86	-	79	2.738
1988*									
Januar	2.861	781	1.175	437	324	49	-	95	2.643
Februar	2.657	786	1.109	357	276	39	-	91	2.607
Mars	2.795	843	1.182	319	295	59	-	95	2.699
April	2.647	760	1.146	300	299	51	-	91	2.538
Mai	2.342	736	883	304	285	41	-	93	2.197
Juni	2.218	710	798	302	302	31	-	75	2.052
Juli	2.088	743	571	296	322	66	-	90	2.012
August	2.060	777	546	265	306	72	-	94	1.967
September ..	2.090	767	573	280	292	87	-	91	1.910
Oktober	2.438	832	734	304	316	94	64	94	2.153
November ...	2.756	800	1.019	313	337	92	97	98	2.473
Desember ...	2.902	876	1.031	324	418	46	111	96	2.607
1989*									
Januar	3.015	916	1.094	361	328	109	99	105	2.741
Februar	2.746	878	1.012	271	297	90	104	94	2.472
Mars	2.919	799	1.109	353	320	122	109	107	2.524
April	2.803	872	1.089	258	301	117	63	103	2.420
Mai	2.450	745	837	323	284	113	39	109	2.218
Juni	2.361	825	681	343	276	85	70	81	2.009
Juli	2.372	847	638	302	242	111	119	113	1.999
August	2.364	857	606	295	247	117	121	121	2.070
September ..	2.330	907	639	173	277	100	118	116	2.025

1 Uoverensstemmelser i tabellen skyldes maskinell avrunding.

2 Årstallene kan avvike noe fra summen av månedsoppgavene som bygger på foreløpige tall fra den månedlige produksjonsstatistikken.

INDIKATORER FOR OLJEVIRKSOMHET

TABELL C3: LETEAKTIVITET PÅ NORSK SOKKEL.¹

	Antall hull påbegynt			Boremeter	Borefartøydøgn			Gjennomsnitt vanndyp (m)	Gjennomsnitt totaldyp (m)
	Totalt	Undersøkel- elseshull	Avgrens- ningshull		Totalt	Norske	Uten- landske		
1980	36	26	10	136683	3877			176	3115
1981	39	26	13	135054	4131			181	3235
1982	49	36	13	155299	4376			162	3314
1983	40	33	7	135801	3900			201	3155
1984	47	35	12	149034	4235	3803	432	213	3116
1985	50	30	20	143473	4037	3544	493	235	3208
1986	36	26	10	123771	3283	2937	346	236	3353
1987	36	25	11	109882	2468	2266	202	246	3349
1988	29	18	11	118717	2408	2047	361	202	3335
Januar-oktober									
1988	24	15	9	98576	2002	1701	301		
1989	24	17	7	73411	2139	1639	500		
1987									
Januar	1	-	1	3402	115	115	-		
Februar	4	2	2	3837	123	123	-		
Mars	1	1	-	10182	167	167	-		
April	2	1	1	2904	150	150	-		
Mai	7	5	2	17260	214	214	-		
Juni	4	2	2	14719	262	240	22		
Juli	1	1	-	6440	276	245	31		
August	5	3	2	14332	244	213	31		
September ...	3	2	1	8822	204	173	31		
Oktober	5	4	1	16076	251	220	31		
November	1	1	-	7029	241	216	25		
Desember	2	2	-	4879	221	190	31		
1988									
Januar	-	-	-	6262	186	155	31		
Februar	2	1	1	7785	194	169	25		
Mars	1	1	-	6757	222	191	31		
April	5	5	-	7705	182	152	30		
Mai	1	-	1	10781	222	192	30		
Juni	3	1	2	9202	157	127	30		
Juli	3	2	1	10622	194	163	31		
August	-	-	-	3419	186	155	31		
September ...	6	3	3	21439	212	181	31		
Oktober	3	2	1	14604	247	216	31		
November	4	3	1	13502	205	176	29		
Desember	1	-	1	6639	201	170	31		
1989									
Januar	2	1	1	5745	174	143	31		
Februar	1	1	-	4249	149	121	28		
Mars	2	2	-	6375	201	170	31		
April	4	2	2	10426	192	162	30		
Mai	-	-	-	6643	223	191	32		
Juni	3	2	1	5876	188	132	56		
Juli	4	3	1	7338	250	188	62		
August	1	1	-	7252	220	158	62		
September ...	6	4	2	8635	224	157	67		
Oktober	1	1	-	10872	318	217	101		

¹ Kilde: Olieinspektoratet.

15*
INDIKATORER FOR OLJEVIRKSOMHET

TABELL C4: PÅLØPTE KOSTNADER TIL LETING ETTER OLJE OG GASS PÅ NORSK SOKKEL.¹
MILLIONER KRONER.

	-----1987-----			-----1988-----				-----1989-----	
	2.kv.	3.kv.	4.kv.	1.kv.	2.kv.	3.kv.	4.kv.	1.kv.	2.kv.
Letekostnader i alt	1031	1404	1756	1055	879	952	1275	708	1178
Undersøkelserboringer .	623	673	977	562	606	570	842	454	828
Borefartøyer	170	222	273	196	176	162	234	134	243
Transportkostnader ..	48	80	120	74	81	51	110	54	98
Varer	113	127	234	94	101	105	159	100	176
Tekniske tjenester ..	291	244	349	198	247	251	340	167	311
Generelle undersøkelser	99	218	199	58	137	158	184	77	99
Feltevaluering og									
feltutvikling	176	335	414	264	-10	104	101	17	74
Administrasjon og									
andre kostnader	133	179	166	172	146	120	148	160	177

¹ Tabellen dekker letefasen, dvs. kostnader som påløper etter at letetillatelse er gitt og fram til en eventuell utbygging er godkjent av myndighetene.

TABELL C5: PÅLØPTE INVESTERINGSKOSTNADER TIL FELTUTBYGGING PÅ NORSK SOKKEL.¹
MILLIONER KRONER.

	-----1987-----			-----1988-----				-----1989-----	
	2.kv.	3.kv.	4.kv.	1.kv.	2.kv.	3.kv.	4.kv.	1.kv.	2.kv.
Feltutbygging i alt	4078	5190	7540	3405	5047	4788	6445	4651	4809
Varer	2023	2268	3413	784	1918	2128	3225	2329	2461
Bærestruktur inkl.									
utrustning av skaft ...	463	645	895	244	701	509	637	188	324
Dekk/dekkramme	477	534	1903	358	418	523	1175	392	695
Moduler	721	729	295	-84	482	493	931	540	573
Andre varer	362	359	320	267	317	603	482	1209	860
Tjenester	1892	2505	3683	2380	2876	2257	2864	2021	2206
Prosjektering og									
prosjekttjenester	412	570	730	427	835	813	1185	892	1246
Maritime tjenester	490	881	1544	753	1011	619	627	235	315
Andre tjenester ²	286	309	573	266	234	166	227	431	154
Egne arbeider ²	703	745	836	934	795	658	825	465	491
Produksjonsboring	163	416	444	241	253	402	355	300	143

¹ Omfatter Ekofisk betongkappe, Gullfaks C, Oseberg C, Øst-Frigg, Troll-Oseberg gassinjeksjon, Troll Øst, Sleipner Øst, Veslefrikk, Gyda, Snorre, Hod, Draugen og Ekofisk utvidete vanninjeksjon.

² Driftsforberedelseskostnader er inkludert.

INDIKATORER FOR OLJEVIRKSOMHET

TABELL C6: RÅOLJEPRISER PR. FAT.¹

	Normpriser i US\$			Offisielle salgpriser i US\$			Spotpriser i US\$			Eksportpris for verden ²		Spotpris i Nkr	
	Ekofisk	Stat- fjord	Brent- blend	Arabian light	Arabian heavy	Bonny light	Arabian light	Arabian heavy	Bonny light	Ekofisk	US\$	Nkr	Ekofisk
1987													
Januar	17.50	17.20	17.55	18.50	18.40	17.14	122.89	131.92
Februar	18.25	17.95	18.30	17.52	16.27	18.92	17.45	17.20	17.19	120.50	120.57
Mars	17.15	16.85	17.20	17.52	16.27	18.92	17.95	17.85	17.35	120.24	123.70
April				17.52	16.27	18.92	18.35	18.40	17.44	118.07	124.57
Mai	18.45	18.30	18.50	17.52	16.27	18.92	18.85	18.65	17.63	117.24	124.02
Juni				17.52	16.27	18.92	18.95	18.80	17.66	118.50	126.15
Juli	19.25	19.00	..	17.52	16.27	18.92	19.85	19.80	17.56	118.53	133.65
August	19.80	19.60	19.90	17.52	16.27	18.92	19.05	18.95	17.80	120.86	128.67
September	18.25	18.10	..	17.52	16.27	18.92	18.55	18.35	17.48	115.89	121.86
Oktober	18.50	18.35	18.65	17.52	16.27	18.92	19.00	18.75	17.52	116.16	124.31
November	18.40	18.25	..	17.52	16.27	18.92	18.10	17.85	17.33	111.26	114.60
Desember	17.60	17.40	17.70	17.52	16.27	18.92	17.20	17.20	16.66	106.29	109.74
1988													
Januar	16.75	16.70	..	17.52	16.27	18.92	16.90	16.80	16.35	103.66	106.51
Februar	16.20	16.15	..	17.52	16.27	18.92	16.15	15.85	15.55	99.68	101.60
Mars	14.65	14.55	14.80	17.52	16.27	18.92	14.80	14.70	13.90	88.13	93.20
April	15.60	15.45	..	17.52	16.27	18.92	16.80	16.60	14.90	92.53	103.09
Mai	16.55	16.30	16.50	17.52	16.27	18.92	16.45	16.35	15.25	94.25	101.04
Juni	16.55	16.30	16.50	17.52	16.27	18.92	15.65	15.54	14.67	93.59	99.15
Juli	14.95	14.65	..	17.52	16.27	18.92	15.15	14.95	13.81	92.67	100.31
August	15.35	15.05	..	17.52	16.27	18.92	15.20	15.00	13.62	93.84	103.35
September	14.35	14.10	14.30	17.52	16.27	18.92	13.30	13.25	12.32	85.13	91.56
Oktober	12.75	12.55	12.70	17.52	16.27	18.92	12.55	12.45	11.04	74.52	84.04
November	12.75	12.55	12.70	17.52	16.27	18.92	13.30	13.10	11.12	73.06	86.07
Desember	14.05	13.90	14.00	17.52	16.27	18.92	15.55	15.25	13.07	85.09	99.28
1989													
Januar	16.25	16.15	16.20	17.52	16.27	18.92	17.40	17.05	15.04	100.17	113.55
Februar	17.05	16.95	17.00	17.52	16.27	18.92	17.10	16.60	15.29	102.75	111.55
Mars	17.65	17.50	17.55	17.52	16.27	18.92	18.95	18.60	16.75	113.73	126.29
April	19.75	19.60	..	17.52	16.27	18.92	20.55	19.75	18.24	123.85	134.10
Mai	19.90	19.70	..	17.52	16.27	18.92	19.05	18.40	17.15	120.91	129.72
Juni	18.20	18.00	18.05	17.52	16.27	18.92	17.95	17.60	16.54	112.28	126.54
Juli				17.52	16.27	18.92	17.95	17.75	16.72	116.20	123.36
August				17.52	16.27	18.92	16.90	16.75	15.65	110.18	117.92
September				17.52	16.27	18.92	17.95	17.80	16.35	116.41	126.74

¹ Kilder: Normpriser: Olje- og energidepartementet.
Offisielle salgpriser: IEA Oil Market Report.
Spotpriser: Petroleum Intelligence Weekly.
Eksportpris for verden: Oil and Gas Journal.
Valutakurser: Statistisk Månedshefte.

² Offisielle salgpriser veid sammen med eksportvolum.

NASJONALREGNSKAPSTALL FOR UTVALGTE OECD-LAND

TABELL D1: BRUTTONASJONALPRODUKT

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 prognose	1990 prognose
Danmark	2,0	3,5	3,7	3,1	-0,7	-0,2	1/2	1 1/2
Frankrike	0,7	1,5	1,7	2,3	1,9	3,4	3	2 3/4
Italia	-0,2	2,8	2,9	2,5	3,0	3,9	3 1/2	3 1/4
Japan	3,2	5,1	4,9	2,5	4,5	5,7	4 3/4	4 1/4
USA	3,6	6,4	3,0	2,8	3,4	3,9	3	2 1/4
Storbritannia	3,4	3,0	3,6	3,2	4,6	3,7	2 1/4	2
Sverige	2,4	4,0	2,1	1,1	2,4	2,1	1 3/4	3/4
Forbundsrepublikken Tyskland ..	1,8	3,0	2,0	2,3	1,8	3,4	3	2 3/4
Norge	4,6	5,7	5,3	4,2	3,4	1,1	4 1/2	2 1/2

Kilde: Regnskapstall for Norge: Statistisk Sentralbyrå. Forøvrig OECD.

TABELL D2: PRIVAT KONSUM

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 prognose	1990 prognose
Danmark	2,0	2,8	5,5	4,1	-1,2	-1,3	0	1 1/4
Frankrike	1,0	1,1	2,4	3,7	2,7	2,7	2 3/4	2 1/4
Italia	-0,3	1,9	3,0	3,8	3,9	3,8	3 3/4	3 1/2
Japan	3,2	2,7	2,7	3,1	4,2	5,0	3 3/4	3 1/2
USA	4,7	4,7	4,6	4,3	2,7	2,8	2 1/2	2 1/4
Storbritannia	4,0	2,1	3,9	5,7	5,4	6,5	3 1/4	2 1/2
Sverige	-1,8	1,4	3,0	4,8	3,8	2,2	1 1/2	1
Forbundsrepublikken Tyskland ..	1,7	1,5	1,7	3,4	3,6	2,5	1 3/4	2 1/2
Norge	1,5	2,7	9,9	5,6	-0,8	-2,3	-1 1/4	-1/4

Kilde: Regnskapstall for Norge: Statistisk Sentralbyrå. Forøvrig OECD.

TABELL D3: OFFENTLIG KONSUM

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 prognose	1990 prognose
Danmark	-0,8	-1,0	2,4	1,5	2,0	-0,1	-1	0
Frankrike	1,4	1,1	3,2	1,7	3,0	2,3	2	1 3/4
Italia	2,4	2,4	3,5	2,9	3,6	3,0	3	2
Japan	2,9	2,8	1,7	6,2	-0,7	2,1	2	1 1/2
USA	1,1	4,0	7,3	4,0	2,6	0,3	2 3/4	1 1/2
Storbritannia	1,9	0,7	0	2,0	1,1	0,5	1/2	3/4
Sverige	0,8	2,4	2,1	1,2	1,3	1,4	1 1/2	1 1/2
Forbundsrepublikken Tyskland ..	0,2	2,5	2,1	2,5	1,5	1,8	1	1
Norge	4,6	2,4	3,3	2,2	4,5	0,1	3	3 1/4

Kilde: Regnskapstall for Norge: Statistisk Sentralbyrå. Forøvrig OECD.

NASJONALREGNSKAPSTALL FOR UTVALGTE OECD-LAND

TABELL D4: BRUTTOINVESTERINGER I FAST REALKAPITAL

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 prognose	1990 prognose
Danmark	0,9	10,5	10,8	16,2	-7,4	-6,9	-4 1/4	1 3/4
Frankrike	-2,3	-1,3	1,1	3,3	3,7	7,0	5 1/4	4 1/2
Italia	-3,8	6,2	2,5	1,6	6,8	4,9	4 1/4	4 1/4
Japan	-0,3	4,9	5,8	5,8	10,3	13,3	7 3/4	5 3/4
USA ¹	8,2	16,1	5,5	0,0	2,0	6,1	4 1/2	4 1/4
Storbritannia	5,7	9,1	3,0	1,7	8,3	11,8	5 3/4	3 1/4
Sverige	1,6	5,1	6,0	-0,6	6,2	5,3	4 3/4	-3/4
Forbundsrepublikken Tyskland ..	3,2	0,8	0	3,2	2,5	5,8	5 1/2	4 3/4
Norge	5,8	10,9	-13,9	23,9	-0,5	1,9	-8 1/4	-1 3/4

Kilde: Regnskapstall for Norge: Statistisk Sentralbyrå. Forøvrig OECD.

¹ Private bruttoinvesteringer.

TABELL D5: EKSPORT AV VARER OG TJENESTER

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 prognose	1990 prognose
Danmark	3,7	3,4	4,1	-0,3	4,7	5,6	4 1/2	4 1/2
Frankrike	4,4	7,2	2,1	-1,1	3,0	7,4	6 1/4	6 1/4
Italia	3,4	6,5	3,8	3,8	3,3	5,8	5	5 3/4
Japan	4,2	17,5	5,6	-5,2	3,8	7,9	14 1/2	10 1/2
USA	-3,8	6,2	-1,7	3,0	13,1	18,0	10	8 3/4
Storbritannia	2,2	6,9	5,9	3,7	5,4	-1,0	3 1/2	5
Sverige	10,7	6,7	2,2	3,3	2,5	3,0	3 1/2	3 1/2
Forbundsrepublikken Tyskland ..	-0,6	8,5	6,7	0,0	0,8	5,5	7 1/4	6 3/4
Norge	7,6	8,2	6,9	1,6	3,5	4,8	12 1/2	6

Kilde: Regnskapstall for Norge: Statistisk Sentralbyrå. Forøvrig OECD.

TABELL D6: IMPORT AV VARER OG TJENESTER

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989 prognose	1990 prognose
Danmark	0,5	5,1	8,6	6,4	-2,0	0,6	2 1/4	3 1/4
Frankrike	-0,6	3,6	4,7	7,0	7,7	8,0	6 3/4	5 3/4
Italia	-0,4	9,2	4,7	4,6	10,1	7,3	6 1/2	5 3/4
Japan	-5,1	11,1	-0,1	2,8	8,7	21,2	16 1/4	9 3/4
USA	9,6	23,2	3,9	9,4	7,9	8,7	6 3/4	6 1/2
Storbritannia	5,5	9,2	2,7	6,4	7,4	11,9	6 1/2	4 3/4
Sverige	0,4	4,5	8,0	5,5	6,3	5,5	5 1/4	4
Forbundsrepublikken Tyskland ..	0,8	5,5	3,7	3,6	4,9	5,9	6 1/4	6 3/4
Norge	0,0	9,5	5,9	9,9	-6,6	-2,7	-4 1/2	0

Kilde: Regnskapstall for Norge: Statistisk Sentralbyrå. Forøvrig OECD.

19*
KONJUNKTURINDIKATORER FOR UTLANDET

TABELL E1: S V E R I G E

	1986	1987	1988	1989					
				Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.

Sesongjusterte tall:									
Total industriproduksjon 1985=100	100	102	104	109	105	108	104	108	..
Arbeidsløshetsprosent	2.7	1.9	1.6	1.5	1.1	1.0	1.2	1.5	1.5

Ujusterte tall:									
Ordretilgang 1) 1985=100	105	112	130	139	137	153
Konsumpriser 1985=100	104.2	108.6	114.9	121.3	121.8	122.2	122.2	122.7	..

1) Verdi av tilgang på nye ordrer til industrien.

TABELL E2: D A N M A R K

	1986	1987	1988	1989					
				Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.

Sesongjusterte tall:									
Salgsvolum, industrien 1985=100	107	104	106	108	109	109	110	105	..
Detaljomsætningsvolum 1985=100	103	101	100	103	100	101	99
Arbeidsløshetsprosent	7,9	7.8	8.6	9.2	9.5	9.5	9.4

Ujusterte tall:									
Ordretilgang 1) 1985=100	103	102	110	119	130	135
Konsumprisindeks 1985=100	103.7	107.8	112.7	117.4	118.2	117.9	117.9	118.6	119.0

1) Tilgang på nye ordrer i investeringsvareindustrien.

TABELL E3: S T O R B R I T A N N I A

	1986	1987	1988	1989					
				Mars	Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.

Sesongjusterte tall:									
Industriproduksjon 1985=100	101.0	106.6	114.0	117.9	117.3	119.2	118.4
Ordretilgang 1) 1985=100	106	105	116	145	137	107	115	116	..
Detaljomsætningsvolum 1985=100	105.3	111.5	119.2	122.6	120.9	124.5	121.6	121.0	121.5
Arbeidsløshetsprosent	11.4	10.0	8.0	6.7	6.5	6.4	6.3	6.3	6.1

Ujusterte tall:									
Konsumpriser 1985=100	103.4	107.6	113.0	118.7	120.8	121.5	122.1	122.4	122.7

1) Volumet av tilgangen på nye ordrer til verkstedindustrien fra innenlandske kunder.

TABELL E4: F O R B U N D S R E P U B L I K K E N T Y S K L A N D

	1986	1987	1988	1989					
				Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.

Sesongjusterte tall:									
Total industriproduksjon 1985=100	102	102	106	112	107	111	114	112	..
Ordretilgang 1) 1985=100	102	101	107	124	113	126	121	118	..
Detaljomsætningsvolum 1985=100	104	108	111	112	113	112	111	116	..
Arbeidsløshetsprosent	8.9	8.9	8.7	7.9	8.0	7.9	7.9	7.8	7.8
Konsumpriser 1985=100	99.8	100.0	101.2	103.9	104.0	104.2	104.3	104.4	104.7

1) Volumet av tilgangen på nye ordrer til investeringsvareindustrien fra innenlandske kunder.

20*
KONJUNKTURINDIKATORER FOR UTLANDET

TABELL E5: F R A N K R I K E

		1986	1987	1988	1989					
					Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.
Sesongjusterte tall:										
Total industriproduksjon	1985=100	101	103	108	113	111	113
Arbeidsløshetsprosent		10.4	10.5	10.1	9.5	9.5	9.5	9.6	9.5	9.5
Ujusterte tall:										
Konsumpriser	1985=100	102.4	105.8	108.7	111.9	112.3	112.5	112.8	113.0	113.2

TABELL E6: U S A

		1986	1987	1988	1989					
					Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.	Sep.
Sesongjusterte tall:										
Total industriproduksjon	1985=100	101.1	104.9	110.9	114.6	114.5	114.8	114.8	115.1	115.0
Ordretilgang 1)	Mrd. dollar	100.1	107.7	119.5	129.4	123.5	125.1	122.0	126.8	126.9
Detaljomsætningsvolum 2)		112.4	114.9	119.2	120.4	120.9	120.9	121.5	122.8	..
Arbeidsløshetsprosent		7.0	6.2	5.5	5.3	5.2	5.3	5.2	5.2	5.3
Konsumpriser	1985=100	101.5	105.2	110.1	114.6	115.3	115.5	115.7	115.7	115.9

1) Verdi av tilgang på nye ordrer på varige varer.

2) Mrd. dollar i 1982-priser

TABELL E7: J A P A N

		1986	1987	1988	1989					
					Mars	Apr.	Mai	Juni	Juli	Aug.
Sesongjusterte tall:										
Industriproduksjon 1)	1985=100	99.8	103.2	113.1	123.1	118.3	119.0	121.4	118.1	121.6
Ordretilgang 2)	Mrd. yen	901	990	1113	972	1331	1229	1439	1310	..
Arbeidsløshetsprosent		2.8	2.5	2.5	2.3	2.3	2.4	2.2	2.2	2.3
Konsumpriser	1985=100	100.7	101.4	100.7	101.4	103.4	103.9	104.1	104.2	104.2

1) Industriproduksjon og gruvedrift.

2) Verdien av tilgangen på nye ordrer til maskinindustrien fra innenlandske kunder.

Nye forskningsrapporter

Nils Petter Gleditsch, Olav Bjerkholt and Ådne Cappelen:

Military R&D and Economic Growth in Industrialized Market Economies.

Reprint no. 35, 1989. ISBN 82-537-2735-6.

Særtrykk fra *Peace Research Achievements and Challenges*. Westview Press Boulder & London.

Artikkelen drøfter forsvarsutgiftenes betydning for økonomisk vekst i industriland. Forsvarsutgifter legger beslag på realressurser som alternativt kan utnyttes for å fremme økonomisk vekst eller til å øke overføringer til uland. Noen hevder imidlertid at militær forskning gir betydelige sivilt utnyttbare resultater innen mange ulike industrigrener. I artikkelen drøftes grunnlaget for slike påstander og det foretas en sammenlikning av ressursbruk i militær og sivil forskningsvirksomhet mellom 13 industriland. Det konkluderes med at virkningen på økonomisk vekst av forsvarsutgifter er negativ, men den må anses for å være relativt beskjeden.

Petter Jakob Bjerve:

Finansnemnda og sosialøkonomane.

Reprint no. 36, 1989. ISBN 82-537-2760-7.

Særtrykk fra "Med Finanskomiteen i arbeid" utgitt av Stortinget 1988 ved komitesekretær Haakon Bingens fratreden.

Knut Moum:

Boligmarked, boligfinansiering og statbanker.

Reprint no. 37, 1989. ISBN 82-537-2767-4.

Særtrykk fra *NOU 1989: 1 Vedlegg 1B: Penger og kreditt i en omstillingstid*.

Bokostnadsbegrepet diskuteres med utgangspunkt i en kortfattet beskrivelse av viktige institusjonelle forhold i det norske bolig- og kredittmarked. Subsidielementet i skattesystemets behandling av eierboliger identifiseres, og det argumenteres for at denne subsidiering bidrar til at leieboliger forsvinner fra markedet. Fordelings- og allokeringsevirkninger på kort og lang sikt av skattesystemets og Husbankens subsidiering av eierboliger diskuteres innenfor en teoretisk modell. Tallmessige anslag for subsidieringen av eierboliger presenteres, og subsidieringens samvariasjon med subsidiemottakernes inntekt og formue antydes.

Petter Jakob Bjerve:

Strategiar for den økonomiske politikken i etterkrigstida.

Reprint no. 38, 1989. ISBN 82-537-2777-1.

Særtrykk frå "Mennesket i sentrum", festskrift til Helge Seips 70-årsdag.

Øystein Kravdal:

The Impact of First-birth Timing on Divorce: New Evidence from a Longitudinal Analysis based on the Central Population Register of Norway.

Reprint no. 39, 1989. ISBN 82-537-2805-0.

Særtrykk fra *European Journal of Population* 4, 1988. Elsevier Science Publishers B.V. (North-Holland), 1988.

The association between divorce risks in first marriage and the timing of the first birth is inspected in a life-table analysis of registered birth and marriage histories from Norway. One of the main conclusions is that the high propensity to divorce among women who have had a premarital birth is not confined to those who marry someone other than the father of their child. Also, women who have had a premarital child with their husband, run a much higher risk of marital breakup than do those who had their first baby in wedlock. The relative difference between these two groups, which appears to be particularly large at the beginning of marriage, has decreased during the last two decades. It is argued that couples who postpone childbearing beyond two years of marriage may have particularly low divorce rates.

John K. Dagsvik, Olav Ljones, Steinar Strøm and Tom Wennemo:

The Impact on Labour Supply of a Shorter Workday: A Micro-econometric Discrete/Continuous Choice Approach.

Reprint no. 40, 1989. ISBN 82-537-2810-7.

Særtrykk fra Robert A. Hart (editor), *Employment, Unemployment and Labour Utilization*. Boston: Unwin Hyman, 1988.

Formålet med denne analysen er å studere hvordan en arbeidstidsforkortelse endrer individens arbeidstilbud, både yrkesdeltaking og valg av arbeidstid. Analysen er basert på en økonometrisk modell for arbeidstilbud for ektepar. Arbeidstid er et kjennetegn som er tenkt tilordnet hver enkelt jobb. Modellen bygger på at ekteparet velger den mest attraktive blant tilgjengelige jobber, gitt skattesystemet og de lønnsseter som er tilordnet de enkelte jobber. Modellen gir mulighet til å simulere effektene av en arbeidstidsreduksjon i form av en 6-timers dag. En slik arbeidstidsreduksjon virker til å øke tilgangen på jobber med 6 timers daglig arbeidstid og fjerne de med lengre arbeidstid. Modellsimuleringene viser blant annet at denne form for arbeidstidsreduksjon virker til å øke yrkesdeltakingen blant gifte kvinner.

Økonomiske analyser

Utkommer med omlag 9 nummer pr. år.
Prisen for et årsabonnement er kr. 160,-,
løssalgsspris kr. 25,-. Forespørsler om
abonnement kan rettes til opplysnings-
kontoret i Statistisk sentralbyrå.

Publikasjonen utgis i kommisjon hos
H. Aschehoug & Co. og Universitets-
forlaget, Oslo, og er til salgs
hos alle bokhandlere.

Statistisk sentralbyrå

Postboks 8131 Dep. N-0033 Oslo 1

Tlf. (02) 41 38 20